

ŞAKİR SELİM

ŞAİR BOLSAŃ...

ŞAİRİNİN 70-NCİ DOĞUM YILINA
BAĞIŞLANĞAN
SAYLAMA ESERLER CİYINTIĞI

Aqmescit
«DOLÁ» Neşriyatı
2014

УДК 82-1
ББК 83.3 (4Укр-Рос)
Ш 12

Рецензенты:

Якуб Омероглу, доктор наук, доцент (глава Союза писателей Евразии);
Керимов Исмаил Асанович, доктор филологических наук,
профессор (директор Научно-исследовательского центра КИПУ).

ШАКИР СЕЛИМ

Ш 12 **Коль ты поэт.** Поэзия. Сборник избранного. Симферополь: Издательство «Доля», 2014. — 244 с., ил.

Книга издана при поддержке Мустафы Мухтермова

Составитель, редактор издания:
кандидат филологических наук Селимова Лениара Шакировна

Taqrizciler:

Doç. Dr. *Yakup ÖMEROĞLU* (Avrasiya Yazarlar Birliği Reisi).

Prof. Dr. *İsmail Hasanoğlu KERİM* (Qırım Mühendislik ve Pedagoğika Üniversitesi İlmîy Araştırmalar Merkezi Müdürü).

ŞAKİR SELİM

Ш 12 **Şair bolsañ...** Şiiriyet. Saylama eserler. Aqmescit: «DOLA», 2014. — 240 S. – İll.

Книга видана за підтримки Мустафи Мухтермова

ISBN 978-966-366-736-2

УДК 82-1
ББК 83.3 (4Укр-Рос)

Tertipçi ve neşir redaktör:
Dr. Leniyara SELİMOVA

Qırımtatar tilinde. Şakir Selim. Şair bolsañ. Saylama eserler cıyıntıǵı

© Шакир Селим, 2014
© Селимова Л. Ш. — составитель, 2014
© Трасинова Л., Трасинова З. —
художники, 2014
© Издательство «ДОЛЯ», 2014

ISBN 978-966-366-736-2

İÇİNDEKİLER:

ŞAİRİNİN TERCİMEİHALINDAN MÜHİM HADİSELER	5
ŞİİRİYET	13
MENSUR LEVHALAR	171
TERCİME ALEMİNE DALARKEN	215

ŞAKİR SELİMİNİN «ŞAİR BOLSAN...» ŞİİRİ CIYINTIĞINA TAQRİZ

Şakir Selimnin adı zəmanəviy ədəbiyyatımızda ən parlaq, ən qiymətli, ən sevimli adlarımızdandır. Ana tilimizin zənginliyi, təmizliyi, sıcağı, mecaziy cihətdən bəylikliyi ən açıq şürette onun əsərlərində kōrünməkdədir.

Onun yaratqan bədiy ləvhələri, obrazları, təsvir etkən hər bir parçası samimiyyəti, sadəliyi, səfəliyi və ağıllığına ayrılıp turmaqda. Haqiqiyyatın özünə və usta qələmi həm şüiriyətində, həm nəsirçiliyində, həm dramaturgiyasında və həm də tərciməçiliyində açıq kōrünməkdədir.

Həm də yalnız söz bəylikliyi, sərf və nəhvədi ustalıqlı değıl də, fikir bəylikliyi və təsvir istidatını qayd etməlidir.

Şakir Selim tilimizin incəliklərini, xüsusiyyətlərini, özünüliyini daima öyrəngən və tərəndən bilən, onu daha da zənginləşdirməyə çalışqan şairimizdir. Az yazdı desək — yağılış, çox yazdı desək də, doğru değıldir. Ama qələmini ədəbiyyatımızın bütün əsas janrlarında təcrübə etip, hər birində muvəffəqiyyət qazanmağa nail oldı.

Eki cıltıq «Qırınâmə»sinə öz qolunən saylap ağqan əsərləri «qayralğan qələmi»nin ən səlməqlı məhsulı olaraq sayılsa da, bu cıyıntıqqa kirməgən, yəni kəndi tərəfindən seçilməgən, daha bir çox parçaları bar edı ki, şairnin kelecəkə nəşir etilecek əsərlər toplanına kirməyə ləyiq edilər. İştə, qızı — doktor Ləniyəra hanım işbu, Şakir Selimnin 70-yıllığına bağışlanğan yağı cıyıntıqlını hzırlarkən, bu məsələni də kōz ögünə ağqanı kōrünməktə.

Şakir Selim bugünkü hayatımızın ən qaynaq, ən gürəanlı yerlərinə özünə has şəcaətı ilə dalıp, çeşit məsələlər, bir tərəftən — tüzükler, eyiallar və digər tərəftən — zıddiyyətlər, qarama-qarşıqlar, acqılarını sıcaq qalbi mənşurından keçirip, halqımızın keçmişi, bugünü və yarınını bağlı hər bir məsələyə yürek küydürüp, ya razılıqlını ya da narazılıqlını bildirməyə hərəkət etkəndir. Şunun içün icadının bir çox parçası zəmanəviy ömrümüzün bədiy-təsviriyy ensiklopediyaları şüfatında qəbul etilməktələr.

Doktor Ləniyəra Selim tərtip etkən «Şair bolsañ» cıyıntıqlının nəşir etilməsini arz etkənini bildirəm.

Prof.Dr. İsmail Hasanoğlu Kerim

24.04.2012

ŞAİRİNİN TERCİMEİHALINDAN MÜHİM HADİSELER

ŞAKİR SELİM

(10.04.1942 — 18.11.2008)

Doğgan yeri: Qırım, Aq-Şeyh rayonu Büyük-As köyü

Tahsili:

Mektep: 1947-1954 ss. Cambay, qışlaq orta mektebi.

Tehnikum: 1955-1960 ss. PUFV (Samarqand).

Universitet: Samarqand Devlet Universiteti,
rus filologiyası fakulteti (1972 s. mezunu).

İş:

1960-1963 Cambay rayonu (Samarqand) özbek mektebiniñ
beden dersi ocaı.

1963-1965 Ordu hızmeti (Krasnoyarsk ülkesi, Mana stantsiyası).

1975-1988 «Lenin bayrağı» gazetası (mahsus muhabir).

1969-1989 Samarqand radiokomiteti, qırımtatar bölügi müdiri

1989-1996 «Qırım» gazetası (jurnalist).

1991 «Salğır» mecmuası (edebiy muharrir).

- 1995-1996 «Edebiyat ve sanat» gazetesi (baş muharrir).
2004-2006 «Ha-ha-ha» mecmuası (edebiy muharrir).
2000-2001 «Tilde birlik» gazetesi (baş muharrir).
1997-2008 «Yıldız» mecmuası (baş muharrir).
2007-2008 «Kardeş Kalemler» uluslararası edebiyat mecmuası
muharririyeti azası.
Qırımtatar Yazıcılar Birliğinin reisi.

Kitapları:

- «Aqbardaq» şiirler kitabı, Taşkent, 1974.
«Sevgi alevi» şiirler kitabı, Taşkent, 1982.
«Duyğularım» şiirler kitabı, Taşkent, 1979.
«Uyanuv» şiirler kitabı, Taşkent, 1986.
«Yellerni dinle» şiirler kitabı, Taşkent, 1990.
«Tüşünce» şiirler kitabı, Aqmescit, 1997.
«Qırımname» şiirler kitabı, Aqmescit, 2006.
«Qırımname II», Tamçılar, Aqmescit, 2008.

Eserleri:

İlk şiiri 1962 c. «Lenin bayrağı» gazetesinde basıldı.

Şiirler. («Oktâbr yolunen» kitabında, Taşkent, 1968 s.).

«Elzara — devir qızı» oçerk («Çeber eller» kitabında,
Taşkent, 1981 s.)

«Kelecek bugünden başlana» oçerk
(«Cesaret» kitabında, Taşkent, 1986 s.).

«Jivoy s jivımı...» poema. Tatarcadan G.Reznikovskiy
çevirdi («Vse narodi veliki» kitabında. Moskva, 1990).

«Katerina» poeması («Uzaq ve yaqın Şevçenko»
kitabında. Aqmescit, 1999).

«Tüşünce» şiiri («Nostalgiya. Poetiçeskiye
proizvedeniya o Krime i sudbe yego körennoğ
naroda» kitabında. Simferopol, 2002).

Şiirler. («Küneşten bir parça» kitabında,
Kiyev, 2003).

«Razdumya» («Tüşünce» şiiri) // V.Basırov «Ropot
odinoçestva», Simferopol, 2003).

Görmüş Geçirmişlerime Kısa Bir Nazar // Kardeş
Kalemler. — 2007. — № 7. — S. 34-41.

«Vatan ve Şiiriyet», «Tüşünce», «Seni Unutmağın
Vatanın Olsun», «İnsanğa» (şiirler) // Kardeş
Kalemler. — 2007. — № 4. — S. 22-25.

Düşünce (şiiri) // Kardeş Kalemler. — 2007. —
№ 11. — S. 12-15.

Bahçesaray (şiiri) // Kardeş Kalemler. — 2007. —
№ 12. — S. 11.

Şiirler // Qırımtatar bala edebiyatınıñ
hrestomatiyası. Aqmescit, 2008).

Şiirler // Sevgi bağçasında. Aqmescit, 2008.

100. Doğum Yılı Münasebetiyle Kırım Tatar Şiirinin
Sulanlarından. Eşref Şemyi-Zade (1908-1978) //
Kardeş Kalemler. — 2008. — № 9. — S. 8-18.

Altın Işık (İsmail Bey Gaspıralı'nın Ömüründen
Levhalar) // Kardeş Kalemler. — №10. — S. 72-90.
(pyesa, türkçege I. Sava tercime etti).

Virşi. // Batkivşçino, zdrastvuy!. Simferopol, 2008.

Şiirler. // Qırımtatar bala edebiyatınıñ hrestomatiyası.
Aqmescit: «Qırımdevoquvpedneşir», 2008. — 240 s

«Oquyıcım», «Saçım ağardı»,
«Tuvğan sım», «Çöl qadını», «Meni hatırlama»,
«İnsanğa», «Şair bolsañ», «Yüklü qadın»
ve «Çoçamıy» (şirleri tatarcadan başqırt
tiline Gülnaz Qutuyeva tarafından tercime
etildi) // Ağidel. 2009. — №7. — S. 132-137.
Ve digerleri.

Edebiy muharir

oldığı kitaplar: Eşref Şemi-zade. Edebiy ve tenqidiy maqaleler.
Simferopol: «Dolâ», 2000.

Bekir Çoban-zade. Bir saray Quracaqman!..
(Aqmescit, 2001).

Memet Nuzet. Qırımınñ çöl ayatından. Simferopol:
«Dolâ», 2003.

Ümer İpçi. Meni duadan unutmañız.
(Aqmescit, 2003).

«Eyilik hatırası». (F.Yaqubov ve A. Veliyev ile beraber.
Aqmescit, 2004).

«Ey, ana til! Ey, tuvğan til». (Aqmescit, 2008).

Tercimeleri:

Hamid Ğulam «Ebediylik» (roman, Taşkent, 1981.
Özbekçeden Çerkez-Ali, Ş.Selim terc.etti)

«Kavkaz esiri» (A.S.Puşkin «Kavkazskiy plennik»
poema, rusçadan). // Yıldız. — 1999. — №3. —
S. 11-32.

«Küçük tragediyalar» (A.S.Puşkin, rusçadan).
«Quşçıq» 1823s., «Sağır qadığa...» 1830 S.
(A.S.Puşkin şirleri, rusçadan).

«Motsart ve Salyeri» (A.S.Puşkin «Motsart i Salyeri», rusçadan).

M.Yu.Lermontov (Şiirler, rusçadan).

N.V.Goğol «Evlenüv» («Jenitba» pyesas, rusçadan)

T.Şevçenko «Katerina». Poema (ukrain tilinden). // Yıldız. — 1998. — №9-10. — S. 16-34.

A.Mitskeviç «Qırım sonetleri» (leh tilinden).

U.Şekspir «Makbet» (rusçadan)

U.Şekspir «Romeo ve Cülyetta» (parça, rusçadan tercm.).

Prosper Merime «Karmen» (rusçadan).

Mustay Karim «Ay tutulğan gece» («V lunnuyu noç» pyesa).

«Yedi Qocalı Urmus» (Sadıq Şendil, türkçeden, pyesa)

Danilo Kononenko (şiirler, ukrain tilinden).

Rauf Parfi. Eñ uzun tercime alım. Asret anamnñ aynenisi. Brend İyentsşke vatan haqqında mektübim. Şiirler. // Yıldız. — 1987. — №3. — S. 120-124.

Aleksandr Tvardovskiy. Hatıra huquqinen. Poema. (rusçadan tercm.)// Yıldız. — 1988. — № 6. — S. 11. 23. vb.

Maqaleleri:

Milletimizni titretken üç kün (1997 sene dekabr 19-21 künleri munasebetile) // Yıldız. — 1998. — №2. — S. 3-6.

Biz begenilecek milletimizmi? // Yıldız. — 2001. — №2. — S.3-7.

Narpay pamuqçıları. // Yıldız. 1984. — №1. — S.3-6.

Tezyalar yanında çiçekler (Beşyıllıqını ileri adamları) // Yıldız. 1986. — №2. — S.24-28.

Deñişüvler deviri ve icatkâr. // Yıldız. 1987. — №2. — S. 120-129.

Edebiyatımızın irmaq başları. (K.Qoñuratlı ile beraber) // Yıldız. 1992. — №4. — S. 73-84.

«Mekânım Qırım edi, Qırım olsun mezarım» (Eşref Şemi-zadeniñ 90 yıllığı munasebetinen). // Yıldız. 1998. — №9. 10. — S. 7-15.

Tüşkünlikmi, istidatsızlıqmı? (1997 sene bediiy edebiyatımızğa bir nazar). // Yıldız. 1998. — №2. — S. 8-21.

Şiiriyet — «şirpotreb» degil... (1998. Edebiy yılınıñ yeküni). // Yıldız. 1999. — №2. — S. 39-46.

Esasiy esabatımız — eserlerimizdir. // Yıldız. 1999. — №6. — S. 65-71.

Şanlı ve facialı ömür (Bekir Çoban-zadeniñ 110 yıllığına) // Yıldız. 2003. — №2. — S. 5-7.

Qırımtatar edebiyatşınaslığı: şimdiki vaziyeti ve kelegeci («Qırımtatar Edebiyatşınaslığının bugünkü vaziyeti ve istiqbali» konferentsiyası, Çıqış. TMU, 2002, aprel 20) // Yıldız. 2003. — №3. — S. 4-10.

Çingiz Aytmatovnıñ şerefli 75 yıllığı. // Yıldız. 2003. — №3. — S. 126-131. vb.

Mukâfatları:

- 1996** Kutlu Doğum Haftası Şiir Yarışması I Ödülü
«Tüşünce» şiiri, (Qıbrıs).
- 1996** «Bağçasaray» şiiri Arif Nihat Asya edebiyat
mukâfatını qazandı (Anqara, Türkiye).
- 1997** 23.08.1997. A.Mitskeviçniñ «Krimski soneti» eserini
Qırımtatar tiline tercime etkeni için ve qırımtatar
halqı arasında leh medeniyetini propağanda etkeni
için POLCUL FOUNDATION (Polşa) I Mukâfatını
qazandı.
- 2006** Bekir Çoban-zade edebiyat mukâfatı (Qarasubazar,
Qırım).

**Türk dünyasında köstergenı medeniy
faaliyetler için berilgen nişaneler:**

- 16-22 Ekim 1996** Türkiye Yazarlar Birliğı. Türkçenin
4.Uluslararası Şiir Şölenini teşrifi için.
(Ankara-Girne).
- 18.08.1999** Cumhuriyetniñ maddiy ve maneviy degerliklerini ya
ratuvğa qoşqan salmaqlı issesi, yüksek professional
ustalıq, çoqyıllıq namuslı emegi için A. Gritsenko.
Qırım Muhtar Cumhuriyeti Yuqarı Şurasınıñ
Prezidiumı
- 01.10.1999.** Teşekkür Belgesi (Türk Ocağı, Türkiye). ve saire.

ŞİİRİYET

Bugün aramızda tendürist-sağlam,
Daha şairler çoq, olarnı añmam.
Özümnı de, vallah, şair dep sanmam,
Kelecek bilir dep aytsaq, ne olğan?..

(«Qırımlı şairler» şiiirinden)

OQUYICIMA

Bu kitap icadımın soñmı, ortası,
Belki şerbetidir, belki tortası,
Belki «qaynatmamnıñ» damsız sorpası, —
Oquycım, özüñ qıymet kesersiñ.

Satırlarda birevler tanırlar özün,
Birevler hayretnen tikerler közün,
Her fırsat kелgende yazdım çin sözüm, —
Taqdir kefinimni özüñ biçersiñ.

Geceler özümnen özüm qalğanda,
İlhamım de sönip, de gür yanğanda,
Her sefer qalemim elge alğanda,
Samimiy oquycım, tek seni aındım.

Biñ türlü şubheler qıynap yaqqanda,
Ümütsiz tenimden qan-ter aqqanda,
Azrail töpeme kelip sarqqanda,
Oquycım, tek seniñ eşqıñnen yandım.

Bilemen, kün-künden eksilmektesiñ,
Til bilmey tamırdan kesilmektesiñ,
Ecdatlar hatrasın hep silmektesiñ,
Tilsiz bir milletke çevrilmektesiñ.

Çoban-zademizni oqup olmasañ,
Noman-zademizni oqup olmasañ,
Öz tuvğan yurtıñda kimsiñ ve nesiñ? —
Ecel töşeginde yatqan milletsıñ...

Bağışla keñezge kelgende canım,
Seni böyle titis sözlernen aındım,
Barsın, tilsiz tende qurusın qanım, —
Tilsizlik beterdir vatansızlıqtan.

Tilsizlik beterdir biñ haqsızlıqtan,
Közyaşıñ qurumaz, olmasa tiliñ...
Tuvğan til — eñ büyük Vatanıñ-iliñ,
Tilnen qurtulırsıñ bataq-sazlıqtan!

Öz tuvğan tiliñden lezzet almasañ,
Öz tuvğan tiliñnen ğururlanmasañ,
«Ant ettim!» — degende coşıp yanmasañ,
Ne özüñ qalırsıñ, ne qalır sesiñ.

Dünyada İman ve Vatan yekâne,
Vatanda Millet, Til ve Can yekâne.
Tuvğan tiliñ ile milletmen, dersıñ,
Barsıñmı, yoqsıñmı — Tilde körersıñ!

AQBARDAQ

Küneş çıqltı. Qar iridi. Oldı qaq.
Yolcular hep quru yerden keçtiler.
Suvuq yerden türtip çıqqan aqbardaq,
Yol yanında onı şu an seçtiler.

— Bahar ke! Bahar ke! — degen ses
Ortalıqı deñiştirdi şu ande.
Yüreklerge sevinç toldı, şad herkes,
Aqbardaqı körip coştım soñ men de.

Baq sen oña! Şu bir parmaq boyunen
Bağışladı insanlarğa baharnı
Göñüllerge sevinç bermek esqinen
Yüreklerden quvdı suvuq qaarnı.

Körünse de bugün küneş telleri,
Bilem, onı suvuqlar da saracaq
Qışnıñ soñki sert, açuvlı yelleri
Eskende, o bir qaç künde solacaq.

Ey, topraqnıñ melâykesi! Köksüme
Taqıp seni alğışlayman, kördiñmi!..
Senday qısqa ömür körsem ökünmem,
Tek ber maña şu qısqaçıq ömrüñni!

1970 s.

MENİM BİR DAVAM — VATAN DAVASI

Hiç bir davam yoxtur dünya malına,
Menim bir davam — tek Vatan davası.
Qalsam da bir aciz insan halına,
Maña quvet bere Vatan havası.

Maña quvet bere horlanğan topraq,
Qanımnı quturta deñiz dalğası.
Tenimni titrete sararğan yapraq,
Közüme nur bere küneş alqası.

Tuvğan çöllərimde quruğan yuvşan
Qoqusın avlığıp yutam içime.
Ana, qulaq tiklep qaçtı bir tavşan,
Küç qoşa şu tavşan bile küçüme.

Çölün ortasında bir noğay köyü, —
Evleri cantayğan, hisarı batqan...
Qalmağan uruvı, qalmağan soyu,
Şu köydir qalbime ümütler qatqan...

Sivaşnıñ ağarıp qatqan tuzları,
Saqnıñ balçıqları, bataq-sazları,
Sahibi olmağan Ornıñ qapısı —
Güzelmi-çirkinmi — bular hepisi

Maña quvet bergen büyük hikmettir,
Bular benim için quvanç ve derttir!

SOŃU KÖRÜLMEGEN ŞİİR

(Parça)

1

Halqım, ne olacaq seniñ taqdiriñ?
Nice ülkelerde ölüñ ve tiriñ –
Bu qadar qarğışlı ekenmi yazıñ?
Ne zaman qurtulır qayğıdan sazıñ?

Bir qartal ediñ sen, yuvañ bözuldı,
Alevli yüregiñ suvıp buz oldı.
Yaşadıñ olıp sen yuvaş gögercin,
Nice emirlerni susıp becerdiñ...

Ağlap qaldı tuvğan taşıñ, toprağıñ,
Qurıp qaldı taşqın büllür çoqrağıñ.
Deyler sen ne yoqsın, deyler ne barsıñ,
Hatta ki qoraylı çölüne zarsıñ.

Kim atsa özüniñ beftan taşını,
Kelip taptı seniñ ğarip başıñnı.
Adıñnı qaç kere deñiştirdiler,
Ev degil, qabriñni bile sürdiler.

Ne qadar bay oldıñ çeşit yarlıqqa:
De «satqın» oldıñ sen, de «milliy fırqa»,
Nice milletlerni «yaqtıñ sobada»,
Halqım, sabır ile dayan buña da...

Dayan, halqım, dayan! Seni Yaradan
Allah da qurtarıp olmaz bu haldan...
Zaten, nice-nice «allahlar başı»
Tek saña, tek saña turdılar qarşı:

Bir «allah» bar edi qanğa toymağan,
Türmege qapavlı canğa toymağan,
Öylesin bir zaman âlem körmegen,
Ölüsün attılar alıp dürbeden.

Ondan soñ kelgeni ümüt aşladı,
Hayırlı bir işler yapıp başladı.
Ey, halqım, sen kene qaldıñ öksüzday,
Qalbiñe saçıldı tek mısırboğday...

Kene bir «allahımız» köründi kökte,
Ey, halqım, ümütiñ degildir böten;
Ah, o da cügenni alğan soñ elge,
Köksüni toldurdı altın medalge.

Halqım, «allahlar» ep turdı başıñda,
Soñkisi def oldı seksen yaşıñda.
«Siziñ haqqıñızda, — degen o yavaş, —
Ayttı maña eki hohol arqadaş...»

Halqım, ne olacaq seniñ taqdiriñ?
Ne vaqıt bitecek ağuv dertleriñ?
Daha nice azaplar tura yoluñda,
Halqım, taqdiriñ tek kendi qoluñda!

2

Taqdiriñde nice facia oldı, –
Nice horluqlarğa dayandıñ, halqım.
Sabır çanağıñ da rıqma-rıq toldı,
Qaç kere oldıñ ve sağı qaldıñ, halqım.

Yoq, men kötermeyim fiğan köklerge
Tek benim halqıma belâ keldi, dep.
Secde etem bugün, şu tuvğan yerge –
Şu ana-topraqqa tizimni tirep.

... Büyük bir qabrıstan olıp körüne
Keçken otuzıncı-qırqıncı yıllar
Nice halq ve millet oña sürüne,
Haqsız ölülerge toldı bu yollar.

Nice ülkelerde moñrayıp tura
Baştaşı olmağan adsız qabirler.
Oların qısmeti miyime ura –
Oların kimler ve nasıl tabirler?

Halqım, ne olacaq seniñ taqdiriñ?
Bugün barmı seniñ olmağan yeriñ?
Daha nice azaplar tura yoluñda.
Halqım, taqdiriñ tek kendi qoluñda!

Halqım, taqdiriñ tek kendi qoluñda,
Nice sedler tura bugün yoluñda.
Ant etip birleşir, sedni bozarmız,
Birleşip olmasaq, qumday tozarmız!..

1987-1990 ss. Samarqand – Aqmescit

PERDE AÇILA

«Arzı qız» premyerasına bağışlana

Ömrüñ gizli edi perde artında,
Halqım, köterile bugün şu perde.
Yañı tamır attıñ ana yurtıñda,
Tamırlar öse tek temelli yerde.

Dülberniñ duşmanı çoq ola, deyler —
Taliyiñ böylemi, güzel Arzı qız?
Seni incıtmadı ömürde kimler? —
Cevabın kim berir bunıñ, Arzı qız?

Baq, deñiz başqaca bugün şuvulday,
Arzı qız, sen qaytıp keldiñ yurtıña.
«Ali babalar» qaşqırday uvulday
İçinde qaynağan haset qurtundan.

Güzeller güzeli, çıq sen sahnağa,
Halqıñnıñ ezilgen bağrın titretip.
Küç ber yurtqa qaytqan her bir anağa,
Qavuşuv temsilin gür meşal etip.

Aprel, 1990 s.

TUVĞAN SIMA

Siğar yaqıp oturğan qartnıñ
resimine baqıp

Niçün tüşüncege daldıñız, qartım?
Nasıl oy dolana çal başıñızda?
Bir letin tütünniñ keyfini çatıp,
Nelerni köresiz qart yaşıñızda?

Aman da yaraşqan şu filiz qalpaq —
Ah sen, balqılдаğan mubarek teri!
Ne güzel Vatanda qart olıp qalmaq.
Siz körgen künler tek qaytmasın kerı...

Tek maña, tek maña tanış ismiñiz,
O menim yat bilmez teren sırımdır.
Ecdatlar devamı — sıcaq cismiñiz,
Bütün baqışıñız — tuvğan Qırımdır!

«VATAN NEDİR?» —
degen sualime cevap berip olamağan
gençlerimizge

Vatan — soñu körülmegen halqımıznıñ sabırı,
Vatan — baba-dedeleriniñ Qırımındaki qabiri.
Vatan — küzde yapraqlarda quruğan al tüs qandır,
Vatan — seniñ genç qalbiñde yuqlap yatqan isyandır.

Vatan — köm-kök bayraqlarda taraq-tamğa nişandır,
Vatan — keniş çölümüzde qoqu saçqan yuvşandır.
Vatan — daha öz yurtıñda alalmağan haqqıñdır,
Vatan — bugün yel sızgırğan kulbelerde halqıñdır.

«Vatan nedir?» — dep sorasam, Çatırğa baq, Çatırğa! —
Soñ añlarsıñ, baş egersıñ Noman adlı batırğa.
Vatan — seniñ istiqbaliñ, uyanacaq milletiñ,
Vatan — nice qurbandan soñ tiklenecek devletiñ.

Vatan — nice soğuşlarda sınavlardan keçkendir,
Vatan — nice ölümlerden qorqmay keçken Çeçendir!
«Vatan nedir?» — dep soradım, susıp qaldıñ — tilsizsiñ,
Ana tilsiz, ey, qardaşım, vatansızsıñ — ilsizsiñ.

Vatan — daha duşmanlarğa açılmağan sırıñdır,
Vatan — daha bar sesiñmen ayılmağan yırıñdır.
Vatannıñ ne olğanını, evlât, bir kün añlarsıñ,
«Vatan nedir?» — dep sorsalar, gönlüñ taşıp ağlarsıñ.

Mart, 1996 s.

AYDIŃIZ, GENÇLER!

Aydıñız, qırımtatar gençleri,
Küreş meydanıdır gençlerniñ yeri.

Çağıra bizni atalar şanı,
Vatançün ölgen şehitler qanı.

Vatanda doğğan yañı nesilmiz,
Nesiller tamırı yurтта kesilmez.

Qoldan tüşmesin tamğalı bayraq,
Yatlardan arınsın bu aziz topraq!

Çelebicihan — bizlerge temel,
Bizçün şuhret-şan, bizge baş emel!

Küreşten qorqqan çekilsin çetke!
Mına, biz barmız ög safta ketken!

Aydıñız, qırımtatar gençleri!
Küreş meydanıdır gençlerniñ yeri!

SALĞIR TAŞTI

Bu yıl baharde Salğırnıñ yolunı kesken
suv tıynağı açıldı ve neherimiz
Bitaq yalısına taşıp başladı...

Salğır taşı! Suvu bu yıl pek nomay,
Sakin aqqan Salğırğa hiç oşamay.
Salğır taşı qurğaqlıqnı qandırıp,
Salğır taşı Seit-Bekirni añdırıp...
Bir zamanda Dunay da şay taşqandır,
Mazlumlarnıñ alın körip şaşqandır,
Ay, Seit-Bekir, sen Dunaynı aytasıñ,
Hayalında Salğırına qaytasıñ.
Bugün Salğır arslan kibi atıla,
Buzlu tenge can bermekçün qatıla.
Ya, ne istey eken ğarip neherimiz?
Suvğa batıp qalmağaydı şeherimiz.
Ah, ğafletler yuqusını bözğaydı,
Taşuvında Dunaynı da özğaydı.
Çoban-zadem, baqsa ediñ Salğırğa,
Nefretlenip tükürerdiñ yavurğa.
Danimarknıñ qıralıday kezesiñ,
Ölmez ruhsıñ, alımıznı sezesiñ.
«Ağzıñ küle, közler cılay» halqım, dep.
Yangan qalbim hiç sönmeycek yalqın, dep.

Sennen kezem Salğırımñ boyunda,
Oynarmız, dep tuvğan halqññ toyunda.
Lâkin toy yoq, açuvlı bir taşqın bar,
Şu taşqınğa hiç sönmecek aşqım bar!
Bir istegim, bir dertim bar, ah-aman;
Ey, milletim, taşacaqsıñ ne zaman?!
Seit-Nomanlar, Seit-Bekirler taşqanday,
Tatar kelse, yavuz melun qaçqanday...
Salğırım, taş! Örnek köster milletke,
Yuqlap yatsañ, yetalmazsıñ niyetke.
Tek baharde degil, yazda, küzde taş,
Seni tutqan tıynaqlarnı üz de taş!

*Aprıl 10, 2000 s.
Bitaq.*

SENİ UNUTMAĞAN VATANIÑ OLSUN

Taqdir merhametsiz, şefqatsız kâh de:
İnsannı çoq şeyden ayıra bile.
Amma urar eken yürek teniñde,
Her alğan nefeste añla, dost, ille:
Seni unutmağan Vataniñ olsun.

Taqdir qoldan ayırır — dayanırsıñ,
Bahtlı yoldan ayırır — dayanırsıñ,
Dayanırsıñ, dayanırsıñ, dayanırsıñ.
Eñ ağır ehvalda ümütten tile:
Seni unutmağan Vataniñ olsun.

Ayaqsız yürgenler yoqmı dünyada?
Bebeksiz körgenler yoqmı dünyada?
Açlıqtan ölgenler yoqmı dünyada?
Amma bahtlı olar Vatanı ile —
Seni unutmağan Vataniñ olsun.

Közüñniñ bebegi nursızlanacaq,
Ömür ne? Altınmı? — hırsızlanacaq,
Ebediy ne şuhret, ne şan qalacaq,
Unutma kendiñni bilgenden bile:
Seni unutmağan Vataniñ olsun.

Qaydadır cüyrükke minip çapsaŃ da,
Dumanlar artında yolsız qalsaŃ da,
Ecnebiy topraqta allah olsaŃ da,
Közünüň ögünde tursın öz quleň –
Seni unutmağan Vatanıň olsun.

Dünyada yap-yaňgız olmayım deseň,
Hasret deryasına çommayım deseň,
Bülbülsiz gül kibi solmayım deseň,
Uzaqdan seslengen yellerni diňle:
Seni unutmağan Vatanıň olsun.

Taqdir merhametsiz, şefqatsız kâh de,
İnsannı çoq şeyden ayıra bile,
Amma toqtasa da yürek teniňde,
Eň soňki nefeste aňla, dost ille:
Seni unutmağan Vatanıň olsun.

BİÇARE QIRIM

Qırımda yuva çox çeşit milletke, —
Bağrına sığdırğan, hep qabul etken.
Çıqarıp atmağan kimseni çetke,
Anaday sabırlı, bağrı keñ eken.

Yunanı, urumu, cenevizi de,
Marmara, Egeyi, Aqdeñizinden
Qaysı bir zamanda kelip sıyıqqan, —
Dağına, çölüne kelip ıyıqqan.

... Soñ ermeni kelgen Surb-haçı ile,
Lasiller cavğanlar darb-haçı ile;
Arsıznuñ nicesi mında quturğan,
Musulman toprağın haçqa toldurğan...

Sen nasıl tüştüñ ya bu yerge, bulgar?
Sen de bir yetimsiñ bu yerde, hünğar...
Seniñ öz Kura'ñ bar, ey mağrur gürci,
Yat yurttı yaşamaq qazaqnuñ harcı...

Men seniñ yeriñde olsaydım, alman,
Bu ğarip topraqta bir zaman qalمام!
Ağır batmasın, dep, yımşaq aytayıq:
Her quşqa özüniñ yuvası lâyıq.

Bâzırgân dindaşım azer de mında...
Vatansız dayfaday kezer de mında;
Hiç birsin qalbinde zerrece şer yoq,
Tek, biñ yıl ev qurğan baltağa yer yoq...

Halqlar botqasına çevrildi Qırım,
Nice arsızlıqtan devrildi Qırım;
Yat bir evlâtlarğa süt bergen ana
Kibi taldı, öldi-serildi Qırım.

Şu sebep degilmi, — soysız ağalar
Sahipsiz Qırımı yulqa, sağalar...

YA KİMLERNİ DİÑLESİN BİZİM MİLLET?

Yeter artıq bom-boş quru çağıruvlar,
Yeter artıq ögretüvler, bağıruvlar,
Halq taqdirin pek qayğırıp «ağıruvlar», –
Hiç kimseni diñlemez bu bizim millet!

Qulaq asmaz büyük şair Petefige,
Qulaq asmaz ne imanğa ve ne dinge,
Qulaq asmaz yanıp yazğan Asaninge, –
Hiç kimseni diñlemez bu bizim millet!

Ya kimlerni diñlesin bu ğarip millet? –
Her bir işte aqıllı çoq olsa, ille...
Közyaşını sen ne qadar tökip, silme, –
Hiç kimseni diñlemez bu bizim millet!

Tatar degil, qırımman dep «iñlesinmi»?
Hizb-u-tahrir ya vahabnı diñlesinmi?
Ortalıqta «lider» tolsa, külmesinmi? –
Hiç kimseni diñlemez bu bizim millet!

Birsi: ana til küreşi – boş laflar, dey,
Birsi tuvğan babasın bir şağa ilmey;
Odamanlar çoqlaşqanın, qa, kim bilmey? –
Ya soñ kimni diñlesin bu bizim millet?!

Bir imanğa — bir mezhepke kelmeyince,
«Cetemenim mına bu!» — dep bilmeyince,
Çiy başlardan menmenlikni silmeyince, —
Hiç kimseni diñlemez bu bizim millet!

Halqqa aql öğretip, ters yoldan ketseñ,
Halq turğanda, sen Reiske elem etseñ,
Bu topraqqa ihtilâf urluğın ekseñ, —
Hiç kimseni diñlemez bu bizim millet!

Qabahatnı tek yatlarğa taşlasaq da,
Bizden aruv millet yoq, dep, başlasaq da,
Kendimizge «büyük» sevgi aşlasaq da, —
Hiç kimseni diñlemez bu bizim millet!

Bizge birlik kerek, dep, biñ kere qıçır,
İsteseñ şu ağızıñdan quşlar uçur,
Boğaz kerip kökten Aynı Yerge tüşür, —
Hiç kimseni diñlemez bu bizim millet!

«Ömür ketti, duyam — pek az qaldı küçüm,
Halq öğünde bardır benim de öz suçum», —
Dep bilseydik, demez edik soñra: niçün
Hiç kimseni diñlemez bu bizim millet!

QORQMAÑIZ, TATARLAR!

*Seniñ bu inkârıñ qorqudan kele...
«Men tatar tügülmen!» – Avropa küle.
Azğana yüregiñ bolsa tek seniñ,
Añlasan cığitlik ne demek ekenin, –
«Tatarman!» – der ediñ kökreğiñ tüyüp,
«Tatarman!» – der ediñ öz tiliñ süyüp...*

Bekir Çoban-zade.
«Tatar tügülmen» – degenlerge

Ey, siz, öz adından qorqqan tatarlar,
Mashara olmañız, kene satarlar!
Aytıñız, tatardan qorqmağan kim bar?
Olurmu, qardaşlar, qorqudan inkâr?!
Oğuzman, qıpçaqman degenden köre
«Tatarman!» – deseñ olmazmı, törem?
Bu addan duşmannıñ yuqusı qaça,
«Tatarva» dünyağa şan-şuhret saça.
Bu adnen buv kibi ğayıp olmazsıñ,
Bu adsız Vatanğa sahip olmazsıñ.
Yoq, bu ad bizlerge lağap degildir,
«Lağap» degenlerniñ başın egildir.
Mesele lağapta ve adda degil,
Mesele – cigitlik, cesurlikte, bil!

Baş saqlap qaçsañ «dubinkalardan»,
Yavnı fırlatmasañ uçurım-cardan,
Duşman vaqif olsa her bir sırtından, –
Söyle, ne fayda bar böyle «qırım-dan»?

Elge taş alıp da atmasañ eger,
Adıñnı qorqmayıp aytmasañ eger, –
Üstüñe kene de yün-teri cabın,
Qobaña bar da, taşlarğa abın!..

Cıñızdan çoq evel biz mında edik,
Aslında biz mında doğğanmız, dedik;
Barsın, «uçönıyıñ» biñ mana tapsın,
«Tatar»dan vazgeçmem, ne yapsa-yapsın!
Bütün milletleriñ menden töregen,
Asiyañ, Avropañ köz qıpıp yürgen,
Tamırın-hamırın rus menden alğan,
Qara mazinleriñ Karamzin olğan.
Baq sen betindeki her bir sızıqqa,
Baq sen, kubanlıman, – degen qazaqqa, –
Hepsiniñ qanında tatar taparsıñ,
Soñ nasıl eter de adıñ satarsıñ?

Ey, sen vatandaşım, terence oylan,
Şu şanlı adıñnen Küreşke saylan!

Noyabr, 2000 s.

Aq-şeyh.

QARA QIŞTAN SOÑ BAHAR ARFESİNDE

*«Bunaldım kendi kendimden,
Zaman hissiz, mekan hissiz;
Ne vahşetlerde bir yoldaş,
Ne zülmetlerde bir yıldız».*

Mehmet Akif Ersoy

His-duyğu yoq yüregimde, yaman ezdi qara qış,
Ne semada, ne zeminde yoqtır sıcaq bir baqış.
Nice vadiy, nice dağlar keçtik, — aqsay atımız,
Ne aşyan bar, ne Vatan bar, ne de saltanatımız.
Millet qaldı orta yolda çekip feryad, çekip ah,
Elin aç: «Eşhedü en-la-ilâhe illâlah!»
Suri-Meşher keldimi ya, hep közyaşlar aqmaqta,
Eki yurtdaş bir-birini yılan kibi çaqmaqta...
Qayda qaldı bir-birine hemdert ata demleri?
Ya Rab, nasıl zamandır bu, yarattıñ sen kimlerni?
Neden oldı hayatımız böyle viran — perişan? —
Qaytacaqmı elimizge taraq-tamğalı nişan?
İslâmnuñ bu yeşil yurtı üzre bir tañ atarmı?

Ya da ummet bir-birini çaynap yerge batarmı?
Ne bitmez bir qış oldu bu, kelmisiñ, baharım?
Bem-beyaz vişne gülüday külermiñ, baharım?

Azbarıma keldim bugün çıqıp hastahaneden,
«Qara qıştan sağ çıqtıñmı?»
— dep soradım bademden.
«Haq-Taalâğa bazandım»,
— dep cevap berdi teregim,
Qarlar kibi irip ketti bütün derdim, yüregim!..

Mart, 2002 s.

VATANDA YAŞA

«Çoq yaşamaq isteseñ – Vatanda yaşa»

Gerontologiya iliminden

İster, ol sen millioner, sultan ya paşa,
Çoq yaşamaq isteseñ – Vatanda yaşa.

İster, her kün çiberek, köbete aş,
Çoq yaşamaq isteseñ – Vatanda yaşa.

İster ol sen Seydamet, Abram, ya Daşa,
Çoq yaşamaq isteseñ – Vatanda yaşa.

Daha nasıl aytayım çoq qabaqbaşa: –
Çoq yaşamaq isteseñ – Vatanda yaşa!..

SAÇIM AĞARDI

Kene bir yıl keçti, ömür qısqardı,
Gönlümü aydın bir ğam-keder sardı.
Sebebin sizlerge söyleyim, dostlar,
Başımda bir qaç tel saçım ağardı.

Şimdi pek mot emiş ağarğan saçlar,
Ah, men şu motlıqtan artta olğaydım.
Sim-siyah mıyıqlı, sim-siyah saçlı
Deliqan bir yığit olıp qalğaydım.

Nice yıl uzaqta yaşadıq yurttan,
Hasretlik ömüri yamandan-yaman.
Ğurbetlik rüzgârı üfürdi sırttan,
Başımızğa neler yağmadı, aman!

Ne zulumluq olsa, baqtıq hepsine,
Başımızğa qasevet qarları yağdı.
Menim çalarğan bir tel saçım ne?
Bütün milletimniñ saçı ağardı.

Bugün, hepiñizge, ey, vatandaşlar,
Tileymen bahıtlı, hayırlı yaşlar!
Saçlar ağardı dep kederlenmeñiz,
Yaşasın vatanda çalarğan başlar!

1997 s.

QIZILTAŞNIŇ HASRETLİK TÜRKÜSİ

Cıngız Dağcığa

... Sarsa da etrafın zümrüt bağça-bağ,
Mahzün deryasında gamlı Ayuvdağ,
Her kün dua ete, ol, dep aman-sağ:
Qaydasıñ yavrum-evlâdım-qozum?
Sen ketip qaytmağan yollarda közüm.

Bebekler asılğan dallar sallana,
Sen sevgen armutlar dalda ballana,
Her yazda qızılçiq ottay allana,
Qaydasıñ yavrum-evlâdım-qozum?
Sen ketip qaytmağan yollarda közüm.

Kel, tüzet eviñni, dağıldı taşı,
«Suvuqsuv»da yeksan dedeler naşı,
«Kelinqaya» ğaripniñ çalardı başı,
Qaydasıñ yavrum-evlâdım-qozum?
Sen ketip qaytmağan yollarda közüm.

Ğurzufta can berdi «Dereli çeşme»,
O dertli dereniñ yanından keçme,
Yavurlar pisledi, suvundan içme, –
Qaydasıñ yavrum-evlâdım-qozum?
Sen ketip qaytmağan yollarda közüm.

Anneñe yazılğan mektüpler mende,
Her biri qurşundur hasta bu tende,
Kelsene, kelsene men sağ ekende, –
Qaydasıñ yavrum-evlâdım-qozum?
Sen ketip qaytmağan yollarda közüm.

Körip olamasam daha bir kere,
Közyaşqa boğulır bu dağ, taş, dere,
Ah, böyle hasretlik kirgeydi yere! –
Qaydasıñ yavrum-evlâdım-qozum?
Sen ketip qaytmağan yollarda közüm.

Dekabr 8, 2000 s. – mayıs 6, 2001 s.

Qızıлтаş – Bitaq

İSYAN ETİP KETTİ

Ayder Osmannın ölümüne

Añlap olamadıq onun yüregın,
Saqlap qalamadıq onun yüregın.
Qadirsız suv kibi tınç aqıp ketti,
Hayat degıl, bizni bıraqup ketti.

Elbette, «ölmek — bir yañılıq degıl»,
Amma isyan etip ketti O Göñül,
Añlap olamadıq onun yüregın,
Saqlap olamadıq onun kereğın.

Bütün dertlerini bir özü çekti,
Çektigi dertlerin yüklenip ketti.
Milletim, duymadıñ onun ketkenin.
Onuñ derdi edi seniñ dertleriñ...

İyün 20, 1997 s.

BASIR ĞAFARNIŃ BAŞTAŞINA

*1991 senesi Bulğanaq
qabristanında defn etildi*

Tilimizni saqlap qalğan alimlerden birisiñ,
Tilşınaslıq iliminiñ körümli bir pirisiñ,
Milliy kütüphanemizde bütün variyetleriñ —
Ana tilni sevgenlerniñ qalplerinde tirisiiñ.

NARLI DERE

Narlı dere! Narlı dere! Ne de güzel adıñ bar,
Kördim seni men ilk kere, ne nariñ, ne dalıñ bar.

Ne olırdı dereñ içre her yer tolu nar olsa,
Haq-Taalâ ilk doğurğan güzelliğiñ bar olsa.

Seniñ tek bir adıñ qalğan haq-huquqsız halq kibi,
Pek muğayıp körünesiñ teprenmegen qağ kibi...

Dere degil, dert içinde nefes almay taş qattım,
Keşki sene körmegeydim, — ömürimni qısqarttım...

Avğust 18, 1997 s.

SERSEMLİK

Sevilmege, sevmeye iqtidarım qalmasa,
Güzel qadın korgende irsim qözıp, yanmasa,
Bedenimde her tükim qabarmasa, qanmasa, —
Demek, künim bitken eken — soñ saatim çalınsın!

Sabiy kibi yatqandayın bir zamanda beşikte,
Aciz alda yatıp qalsam qıbirdamay töşekte,
Tañrim, yolla Azrailni uçurımlı keçitten, —
Demek, künim bitken eken — zayıf canım alınsın!

«Tövbe et, ey, sersem qulım! —
dedi bir ses uzaqtan, —
Nasıl etip ayrılırsıñ bu sevimli topraqtan?
İçilecek suvıñ bitmey daha tuvğan çoqraqtan, —
Yüregiñe yañı quvet, yañı ilham salınsın!»...

*Dekabr, 1998 s.
Semaşko hastahanesi*

MENİ HATIRLAMA (Romans)

Meni hatırlama, artıq, yalvaram,
Hatırlavlar — boş bir eglence.
Ey-at, ömürbillâ tüzelmez yaram,
Hatırlasañ bile ölgence.

Men çoqtan vazgeçtim hatırlavlardan,
Yaşayım hayatta serbest quş kibi.
Başıma tökülgen beyaz qarlardan
Ömürim keçmekte ağır tüş kibi.

Hatırlavlar saña da, maña da duşman.
Ömür keçip keter, keçer, inşallah.
Hatırlavlar — eñ accı peşman,
Bağışlasın meni de, seni de Allah.

Meni hatırlama, artıq, yalvaram,
Hatırlavlar — boş bir eglence.
İnan, ömürbilla tüzelmez yaram,
Hatırlasañ bile ölgence.

QALPAQÇI ASAN AĞA

Bağçasaraylı Asan ağa Mustafa oğluna

Ekimlarni hatırlay kimer kişi öksürse,
Biz de sizni hatırlaymız, qalpağımız eskirse.
Bir körüniş beriñiz, qalpaqçı Asan ağa,
Ya, bittimi teriñiz, qalpaqçı Asan ağa?

Maña qalpaq yaraşqanın siz pek yahşı bilesiz.
— Seniñ betiñ ne uzun, ne calpaq, — dep külesiz.
Yalama filiz teriñiz qatıp tura başımda,
Bir quvançım olsa, şudır, artıq esli yaşımda.

Bir zamanda babañız da güzel «Yeşil mahlle»de
Qalpaq tikip adamlarnı sevindirgen, allelem.
Bağçasaray qalpaqçısı Mustafanıñ oğlusız,
Babañızğa rahmet olsun, dert körmesin qoluñız.

Esen-aman — tendürist, sav-selâmet bolsañız,
Qoñur — kökmi — qaramı, bir sımariş alsañız,
Hatrimiz hoş bolur edi, qalpaqçı Asan ağa,
Göñlümüz tolur edi, qalpaqçı Asan ağa.

Sizge qalpaq tiktirmegen goñüller tınc yatarmı?
Başında qalpaq bolmağan — aslı qırımtatarmı?
Bir körüniş beriñiz, qalpaqçı Asan ağa,
Hiç bitmesin teriñiz, qalpaqçı Asan ağa!

Mayıs, 1997 s.

ÇOÇAMİY

Bugün saba erte uyandım,
Uyandım da yürekten yandım:
Etrafımda hiç kimse yoqtır,
Dar dünyada yalıñız qaldım...

Cığer sızlay, ağır iñledim,
Çoçamiyniñ sesin diñledim.
Pencereden kelgen bu sesniñ
Sahibini añsız künledim.

Hastalıq ve ömür yoquşı
Ne olğanın bilmey çöl quşı.
Sağınuv ve ayrılıq çekmey,
Qulan çölde keçe yaz, qışı.

Sıqa meni yeşil bir kölge
Ve çağıra keniş-tüz ilge.
Dudaqlarım yavaş qıbirday:
«Yoq, olmaycaq ketmesem çölge...»

Aprel, 1998 s.

ŞAMATA

Bezdim şamatalı böyle yaşavdan,
Soqaqta şamata, zalda şamata...
Dersin bu dünyamız devrilgen-avğan, –
Tıñlıq yoq: her yanda, her kün şamata.

Dört adam toplansaq suhbet qurulmay,
Ağızlar köpüre, zehەرler qata.
Darqalıp olmaymız şına urulmay...
Aqıl toqallaşa, yürekler qata.

Yañı bir şamata doğmaqta küçlü,
Ah, ğarip milletni eppey sağalar.
«Milletni ölümden qurtarmaq içün»
Başımızğa kelmekte yañı ağalar.

Şamata içün biz yaratılğanmız,
Küçük meşrebede qopa furtuna.
Özara davağa oğratılğanmız, –
Şamata, şamata. Qulaqlar tına!

İyün, 1998 s.

SAVLIQMAN QAL, TATARLIQ...

*«Tatar barmı?» – dep kim soray? Mına, men barman!
Adın, sanın bek tanığan çaş tatarman!
Öz teregin begenmegen soysızlarğa
Gür davuşman «kerekmeysiz!» – dep aytarman.*

M. Niyaziy

Savlıqman qalıñız ustazlar,
ketemen cenkke,
Atımñıñ başı aylandı «Qırım» betke.
Anda şimdi pek qızğın davalar bar, –
Yañlış emiş adımız-ismimiz «tatar».
Müellifler arasında qılıçlar sına,
Oquyıcı avamñıñ baş-közü tına...
Tatar barmı? – dep sorama mezarıñdan,
Yahşı cevap alalmazsıñ sen Qırımdan.
Saña qulaq asacaq yoq şimdi mında,
Rahatsızlansañ bile, ustaz, mezarıñda.
«Tatarlığım-tuvğan cerim», dep iñleme,
Men aytayım, Şevqi ustaz, sen diñleme.
Eşref ağam, senmen bugün tabışalar,
«Qırım» degen bir sözüñe cabışalar.
Sen de «tatar» dep yırladıñ Çelebican, –
Doğrumı dep şeklenemiz, çekişe can.

Ayt, bu qadar ne çekiştin, Kermençikli,
Neçün aldıñ öz boynuña böyle yükni? –
«Qorqunç şemşek hiç durmayıp çaqarse,
Her tarafnı yıldırımlar yaqarse,
Biñ yıl yağmur, burçaq, qar-buzlar yağıp,
Düşen seller ortalığı yıqarse,
Yükselirim, alçalırım, batarım,
Yer altına kirsem, yine tatarım!»
Añlamayım men seni de ulu Hamdi Geraybay,
Neçün «tatar» adı için küreştin sen arslanday? –
«Tatar için incerermen, azarman,
Tatar sözün baştaşıma yazarman...»
Şu baştaştan silinecek tatar adıñ, antıñ da,
Evlâtların balta tutup tizildiler qatında.
Tatar için nice-nice deryaları tıyacaq,
Tatar için bir ineniñ teşiğine sıyacaq,
Canım Hamdi, baş köterip sen olardan sorasa,
Eylemeñiz-etmeñiz, dep eyilikke yorasa.
Belki olar hürmet etip seni sayıp dıñlarlar
Dünyağa söz tuttıracaq tatarlıqnı çınlarlar.
Dünyağa bar derdimizni biz şu adnen ayttıq da,
Şu adnen yurttan quvılıp, şu adnen yurtqa qayttıq da!
Qırım tatar adı, barsın, zirildetsin dünyanı,
Şu Qırırda davul urıp gürüldetsin dünyanı!

İyül, 1998 s.

AFU ET, TÜRKİYE

«O bir şanlı yerdir ki, Rabbi bulmuş qanında»

N. Hikmet

Ey, Türkiye! Büyük millet, büyük devlet, memleket,
Büyükliğin haqqı onı, yalvarırım, afu et!

İstanbulda, Anqarada, büllür suvlu İzmirde,
İzmirniñ de yüzük taşı olmuş Qarşıyaqada,
Qayda olsam, bir İnsanı aradım men her erde,
Bulamadım, duyamadım, yapıştım hep yaqama...

– Tövbe, – dedim, – türk asabam,
neçün bilemiyorsın? –

Öyle büyük Şairiñni olurmu ya unutmaq?
Qalbiñdeki kin-açuvnı neçün silemiyorsın? –
Kerem kibi yanganlarğa olurmu ya kin tutmaq?

Alanyada, Ulu Cami azbarında – Sivasta,
Yeşilkoyde, Üsküdarda, qalabalıq Çarşıda,
İlk baharde, sıcaq yazda, qaltıratqan bir qışta. –
«Vallah-billâh, bilmiyoruz»,
– dep turdılar qarşımda...

Eyvah – Allah! Ey, sen büyük memleketim,
Türkiye!
Men de seniñ bir evlâdın, günahkârlı bir türküm...
Hepimizge Nazım olıp istedi o Hürriyet,
Avf et onı, ey milletim, sañadır işbu türküm.

Hasret, quvğun ruzgârları baş ucunda estiler,
Haramzatlar aldattılar, yollarını kestiler.
Men de nice yıl esirim haramlarnıñ elinde,
O Şair de benim qalbim, yüregimde, evimde...

Şahat oldım: Türkiyede onı Şair sanmazlar,
Doğğan künün, ölgen künün hiç bir yerde añmazlar.
«Türk şiiri»¹ kitabında adın bile yazmazlar,
Añmağanlar hiç bir zaman Kerem kibi yanmazlar!

Ey, Türkiye! Büyük millet, büyük devlet, memleket,
Büyükliğin haqqı — onı, yalvarırım, afu et!

1996-1998 ss.

¹ 1990 s. Kültür Bakanlığı tarafından Anqarada neşir etilgen
bu kitapta 98 türk şairi arasında N. Hikmet yoqtır... — müellif.

KÜZ YAPRAQLARI

Küz yapraqları töküle, töküle,
Sen yoqsın yanımda, qalbim öküne.
Aşqımız sönmesin bu ğamlı küznen,
Muğayıp tura kök tamçılı köznen.

Muğaydı Çatırdağ, muğaydı Salğır,
Hasrette yaşamaq ne qadar ağır.

Yapraqlarını, aman, ruzgâr savura,
Güzelim, uzaqtasın, qalbim ağıra.
Aşqımız sönmesin bu ğamlı küznen,
Muğayıp tura kök tamçılı köznen.

Muğaydı Çatırdağ, muğaydı Salğır,
Hasrette yaşamaq ne qadar ağır.

Bağçalar kiydiler altın tüs fesin,
Yüksekte eşitile turnalar sesi.
Sen ketme olarnen, ey, Telli Turnam,
Sensiz men küzlerde yaşap olamam.

Muğaydı Çatırdağ, muğaydı Salğır,
Hasrette yaşamaq ne qadar ağır!..

1999 s.

SOS!

Qurtarıñız, qurtarıñız, gemimiz bata!
Gemimizniñ baş diregi yıqılayata.
Deryamızı bastı boran — quru safsata,
Deñizciler yarı ölü halında yata.

İsmail-bey, nidamızı eşit! Kel, yetiş!
Evlâtlarıñ yat lehcede qayray til ve tiş.
Qayıp keldik ana-yurtqa, amma oldı iş!
Böyle müdhiş olmağandır Vatandan ketiş...

Ana-yurtqa qayıp keldik — ilsiz yaşaymız,
Bir millette olmağan şey — tilsiz yaşaymız,
Acılar hep çoqlaşa da, — dinsiz yaşaymız,
Qalbizimde derdimiz çoq — insiz¹ yaşaymız.

Üç evlâtnı egiz etip doğurğan ana,
Tuvğan tilde bir söz aytmay teleyayında.
Asan, Üsein ve Osman, dep adların aña, —
Amma millet, Vatan ruhu qaydadır, qana?!

Dört yıl evel egizlerge baqıp sevindik,
Milletimiz böyle artar, inşallah, — dedik.
Milliy Meclis tarafından bahşış da berdik,
Bugün şu üç oğlançıqta yat ruhun kördik.

¹ in - ses.

Nidamızı eşit sen de, ey Çoban-zade!
«Tuvğan til»ni oquğanda ağlaymız kâhde, –
Nasıl zengin edi tiliñ ve nasıl sade,
Başqa tilde söyleşmekni ettik biz adet.

«Quş yavrusı yuvasında körgeñin küter», –
Bugün bizler quş alından betermiz, beter.
Gemimizniñ diregi – til, batır da keter,
O batqan soñ, unutilıp, millet de biter.

– Adımızni deñiştirmek, – dey yetmişli qart, –
Mühim iştir! – Qartım, çekil, arabañni tart!
Ana tiliñ batayatqan hasis zamanda
Alcırağan dedem, söyle, nege böyle şart?

Nege böyle tartışuvlar, nege qaynaymız?
«Milliy devlet», «milliy ad» dep hep can
çaynaymız?
Milliy tilde olsun «qırım» ya «tatar» barmı?
Tilsiz millet taqdirinen neçün oynaymız?

Qurtarıñız, qurtarıñız! Gemimiz bata!
Gemimizniñ baş diregi yıqılayata.
Deryamızda qoptı tufan – küçlü safsata,
Deñizciler yarı ölü halında yata!

Aprel, 2000 s.

AVAŞERFE

Közleriñiz oyulğaydı, ey, pervasız aqaylar,
Körmeysizmi, qatıñızda horlanmaqta apaylar.
Körmeysizmi, can talaşp sararıp-solğanların?
Evde degil, soqaqlarda, bazarda olğanların?

Ana, tura Avaşerfe — quçağında balası,
Qarşısında bir-qaç qopqa alma, armut meyvası.
Yüregini tırnay her kün duşmanlarınñ calası,
Onı cıltmay, şeñlendirmey ana yurtnıñ havası.

Daha eki yavruçığın evine taşlap kelgen,
Olar içün qısmet arap, közlerin yaşlap kelgen.
Din-imandan keçken eri maruşkege evlengen,
Nankör, hınzır evli-barqlı şu yavurnı begengen.

Kördim Avaşerfeniñ beton qarıştırğanın,
Qomşu erkek oña baqıp çette sarğuş turğanın,
Kördim Avaşerfeniñ dağda yemiş cıyğanın,
Namusını temiz saqlap, her bir işke uyğanın.

Kördim Avaşerfeniñ mitinglerge çıqqanın,
«Ant etkenmen» yırın yırlap, yumruqların sıqqanın.
Şoviniſtler arasında kördim yañğız qalğanın,
«Prodajnaya» degenlerniñ saçın yulqıp alğanın.

Men Sonaqta kördim onıñ balçıqlarğa batqanın.

— Bu balçıqtan çıqtı Noman!

— dep ğururnen aytqanın.

Dudaqların, tırnaqların boyalarnen aşlamay,
Bostan asray, ellerinden qazma-kürek taşlamay.

Közleriñiz oyulğaydı, ey, pervasız aqaylar,
Qatıñızda horlanmaqta böyle nurlı apaylar.
Amma olar zarlanmaylar ne sizge, ne Allağa,
Gece-kündüz ıdrınalar qısmetini almağa.

Bu alemniñ sabırları bizim Avaşerfede,
Turmuşnıñ eñ ağırları bizim Avaşerfede;
Avaşerfe — halqımıznıñ sarsılmaycaq diregi,
Avaşerfe — halqımıznıñ küç, qanatı, yüregi!

Deyler: Ava yaratılğan Adem qaburğasından,
Yoq, bu Ava yaratılğan Çatırdağ qayasından!
Yoq, bu Ava yaratılğan çöllər qasırğasından!
Yaratılğan Ana-yurtnıñ Analar Anasından!

Fevral 26, 1999 s.

AQAYLIQ BORCU

8 Mart munasebeti ile

Aqaylıq borcu bar çarhlı dünyada,
Onı eda etmek — muqaddes farzdır,
Eda etalmasañ, qavrulıp yan da, —
Özüñe kün evel teren lât qazdır.

Aqaylıq borcu pek şerefli borcdır,
Haq-Taalâ bizlerge şay reva körgen;
Aqay degil hepisi qalpaqlı yürgen,
Ve özen körmeyip balağın tirgen...

Açıq lafım budır sizge, aqaylar:
Qadinsız olamaz Vatan sevgisi.
Yurtqa sevgiñizni olar saqlaylar,
Qadınlar — hem Vatan, hem evniñ tüsü.

Tek qadınlar añlar aqaylığınñı,
Kerçekten de aqay olıp olalsañ...
Qadınlarğa sarf et bar baylığınñı,
Dünyada kimsesiz paynözü qalsañ.

Yürekten yanıp ağlarlar ölseñ,
Cennet huriyleri olıp uçarlar.
Saña merhametli tek olar, bilseñ,
Ölmez ruhuñnı da Anda quçarlar.

Asla şək ketirmem: yücedir Allah, —
Onıñ sadıq qulı muqaddes qadın.
Kerçek aqay olsañ, qadinsız qalma,
Saqla yüregiñde onıñ pak adın.

Onıñ ayaqları astında cennet, —
Bu lafnı söyledi Yüce Peyğamber.
Aqaylıq borcuñnı helâl tuhfe et, —
Bütün varlığıñnı qadınlara ber!

«Qabrimde melekler sorğu sorasa»,
Azrail tenimni qaç parça doğrasa,
Canımniñ parçası — qadındır, dermen, —
Canımni qadınga berip ölermen!..

Mart, 2001 s.

YAPRAQ

M. Yu. Lermontovdan

Emen yaprağı üzüldi tuvğan aziz dalından,
Ve uçurıp alıp ketti onı çölge sert boran.
Ayaz, sıcaq, horluqlardan qurudı ve sarardı,
Qaradeñiz yalısına kelip ahır yal aldı.

Qaradeñiz yalısında öse edi yaş çınar,
Talğın yelnen söyleşeler yeşil yapraq ve dallar;
Şu dallarda sallanalar ahiret-cennet quşları,
Suv perisin dülberliğin maqtay tatlı yırları.

Yüksek çınar tamırına kelip sıyıqtı yurtsız;
Yaşamaqçün mekân soray pek yalvarıp, ah, qutsız.
Dey ki: «Emen yapraçığım, ğarip hallarğa tüştüm,
Şefqatsız bir yurtta doğıp östim, erte yetiştim.

Öz başıma bir maqsatsız dünya kezem pek çoqtan,
Qurıp qaldım ve sarardım horluq hem bahtsızlıqtan.
Zümrüt dallı bağırıñdan, çınar, mekân ber maña,
Çoq acayip yırlar bilem, hepsin söylerim saña».

«Ne kereksiñ sen maña?

— dep cevap bere yaş çınar, —

Sen solğansıñ, mende öse taze yeşil yapraqlar.

Çoq şey kördiñ ve bilesiñ — maña masal ne kerek?

Şay da cennet quşlarını diñley-diñley bezdim pek.

Keteber ey, mekânsız ten, tanımayım hiç seni!

Men küneşçün yaşayım, çünki seve o meni.

Keniş kökte serbest-serbest ösmekteler dallarım,

Tamırlarımnu yuvalar salqın deñiz suvları».

BİR AY BAR

Yüce Allahımızdan farz olıp engen,
Hulüs qalbimizge sıcaqlıq bergen,
Evimizge aydın nur olıp kirgen, —
Bir aydır ki, bu mubarek Ramazan ayı.

Helâl ve hayırlı qismet yorağan,
— Sen musulmansıñmı? — diye sorağan,
İnsançün cennetke yollar arağan, —
Bir aydır ki, bu Ramazan ayı.

Yaradan ruhumızğa nefret salmaycaq,
Çarez hastalığı tende qalmaycaq,
Bu ayda fitne-öşek olmaycaq. —
Bir aydır ki, bu mubarek Ramazan ayı.

Bu ayda faqırnıñ rızqı üzülmez,
İmansız olğanğa şerbet süzülmez,
Bismillah demesek, ömür tüzelmez, —
Bir aydır ki, bu mubarek Ramazan ayı.

Vatandaş, nice yıl onı unuttıq,
Ne oraza tuttıq, ne iman küttik,
Şu sebeptir belki, — zeherler yuttıq, —
Bir aydır ki, bu mubarek Ramazan ayı.

Milletim, saña da olsun farz-adet
Bu güzel Vatanda qılmaq ibadet,
Qandil gecelerde bulmaq seadet, —
Bir aydır ki, bu mubarek Ramazan ayı.

1998 s.

SAĞ OL, ÖZBEK!

*QDMPU (Qırım Devlet Mühendis-Pedagoji
Universiteti) yanındaki «Tiklenüv» abidesi
münasebetinen yazılğan şiir*

Sağ ol, bar ol deymen saña, ey, özbek!
Küneşli yurtıñda sağ qaldı canım.
Aqlımda, — qıt edi bir parça ötmek, —
Ağzıñdan üzip bergen zağara nanıñ¹

Müdhiş bir iblisniñ yapmuşlarından
Halqımniñ közyaşı qurumağanda,
Yüz taptıq insanlıq degen şanıñdan
Yıqılıp ve yanıp qurum olğanda.

Azırdır edi daim piyalañ, çayıñ, —
Musafirçenlikte sendayın halq yoq.
Qavalımız kibi dertlidir nayıñ²,
Tarihta eziyetler çektiñ sen de çoq.

Farhad-GES, Mırzaçöl ızanlarında
Biz siznen beraber qan-terler töktik.
«Aq altın»lı zehir tozanlarında
Biz siznen beraber bel бүktik, çöktik.

«Dostlıqniñ qadrini dost bilir», degen
Ališer Navoiñ dünyağa belli.
Aşiq Ümer kibi hicranlıq çekken
Halqım bugün qayıp yurtına keldi.

¹ zağara nan – mısırboğday kepeginden yapılğan pite.

² nay – özbeklerniñ qavalı.

Vatanğa qaytırken, unutmadıq biz, —
Muqaddes sanarmız özbekniñ yerin.
Ziyaret etmekçün qatnar-kelirmiz.
Tatarnıñ biñlerce mezarın-qabrin.

*«Küneşli hür ülke, ilge baht, necat,
Sen oldıñ dostlarğa yoldaş, mehriban!
Yaşasın ebediy ilim, fen, icat,
Şuhretiñ gür olsun, yaşarken cihan!»¹*

2004 s.

¹ Bu dördlük Özbekistan Devlet Gimninden alındı
(sözleri A.Aripovniñ).

YÜKLÜ QADIN

I

Gecenin
Qaranlığını...
Şırıqlığını...
Esleteler
Yüzündeki yufqa
Esmer lekeler.
Kündüzniñ
Yarıqlığını,
Esleteler
Közlerdeki mülâyim
Nurlar —
Gururlar.
Şöyle yüznen
Şöyle közlernen
Aqrın-aqrın
Atmaqta adım
Ağır yüklü qadın.
Añlamaqta yaşavnıñ
Lezzetin, dadın,
Ataraq adım

Ağırayaqlı qadın.
Bağrında heyecan
Ve ikinci can –
Daha dünyağa
Kelmegen insan.
Onı oylay
Ağırayaqlı qadın.
Onı qayğıra
Yer yüzünde
Ataraq adım.

II

Her şey azır:
Beyaz qundaq,
Çarşaflar, bezler,
Nağışlı yorğan,
Yımşaq yüzbezler,
Püsküllü fesler...
Bağrında heyecan
Ve ikinci can –
Dünyağa kelecək insan.
Onı oylay,
Onı qayğıra,
Ağır-ağır ataraq adım:
«Kim olacaq?
Qızımı?

Oğlanmı?
Leylâ mı?
Gülnarmı?
Ya, Rustem? Asan?
Eh, kim olsa-olsun!
Tek başı üstünde
Küneş sönmegen
Olsun bir İnsan!»
Tatlı arzu,
Tatlı istek.
Tatlı niyet,
Tatlı duygular
Ağır ayaqlı
Qadınğa
Ne qadar uyğunlar!

III

Özüni oylamay
O qadın,
Oylamay – közleri
Neler körecek...
Oylay o
Bağrında
Ekinci canın.
Bu dünya
Evlâdına

Neler berecek...
Kötereceklermi
Onı ellerde?
Közlerinde
Oynacaq mı
Küneşniñ şevqı?
Tınçlıq olacaq mı?
Yüreginde qaynaycaq mı
Hayatnıñ zevqı?
Bağrındaki ağır
Yükünen degil,
Şu sualler yükünen
O qadın
Kelmekte yolda!
Kele yolumızda!
Onıñ bu yükünü
Yengilleştirmek
İnsanlar,
İnsanlar,
Bizim qolumızda!

1981 s.

İNSANĞA

Sen küneşke oşama —
O gecesi nur bermey.
Sen ayğa da oşama —
Küneş çıqsa, körünmey.

Oşama sen yıldızğa
Yıldızın ille söner.
Yanardağ olma qızğan —
O da bir külge döner.

Sen deryağa oşama —
Onın yolun keserler.
Aqqan suvday yaşama —
Qadr etmey içerler.

Oşama sen, oşama sen
Epkin esken yellerge.
O degilmi haftalarnen
Ğam ketirgen illerge?

Oşama sen açqan gülge —
Gülniñ ömrü qısqadır.
Qıyas olma şeñ bülbülge —
Quş taliyi başqadır.

Deñizlerge oşama sen –
Dalğalanır, yatışır.
Qar-boraŋğa oşama sen –
Arzu-ümüt qarışır...

Her mucize yerde-kökte
Özcesine yaşasın.
Sen olarğa oşama tek,
Olar saña oşasın!

1981 s.

YAŞAMAQ İSTEYİM!

Talğın-talğın yelçik esip,
Salqın-salqın tañ atsa,
Çayır, bağça-bağlarım
Küneş şavle-nur saçsa,
Duyğularım taşa-taşa
Oy, yaşamaq isteyim!

Tınç gecede suküt eylep,
Yıldızlarını diñlesem,
Aruvçamnın yüzün öpken
Ay yarığın künlesem
Öz-özümə şaşa-şaşa.
Oy, yaşamaq isteyim!

Maña tuvğan olğan halqnıñ
Ruşen yüzün körgende,
Allah bergen huquq-haqnı
Bayraq etip yürgende,
Baht-seadet zevqı ile
Oy, yaşamaq isteyim!

Bahtlı hayat oğrunda
Tınmay küreş qaynasa,
Şu küreşniñ bağrında
Taypınmasam taymasam,
Onıñ zevqlı eşqı ile
Oy, yaşamaq isteyim!

Qozıp qara ve sert küçlər
Kün yüzünü örtkənde,
Künsiz qalğan sabiyçiklər
Közyaşını sürtkənde,
Al küneşke dönüp şu an
Oy, yaşamaq isteyim!

Kelecekniñ şerefine
Küreşlەرge atılsam,
Vatan içün keregince
Küçlüklərge qatılsam,
Qalp yırımını ayta-ayta
Oy, yaşamaq isteyim!

Yavaş-yavaş aq tañ attı –
Küneş naznen süzüldi.
Merekepke qalem battı –
Şu satırlar tizildi.
Bu tañ kibi qayta-qayta
Oy, yaşamaq isteyim!

KERVANBAŞI VE ÇALBAŞ BORA (Rivaet)

*Mevzu muellifi Feyzi Rahmanğa
büyük ihtiram ile*

Arabistan qumlıqları ateş kibi qızdırı,
Bu azapqa dayanalmay yılan bile sızğıra.
Kervan kete Qırım, Acem mallarinen yüklengen,
Bu yollarda qırq yıl yürgen Çalbaş bora bükclengen.
Qatır eşek ögde kete, onda da tüş qalmağan,
Eşeklerniñ eñ eşegi — çalışmaqta talmağan...
Kervanbaşı yuqusıray, qanğıp kete kimerde,
Ömüründe rahat yaşıp yuqlamağan bir yerde.
Qaç eşekni deñiştirgen develerniñ ögünde,
Zavallınıñ keçken ömrü qum-qasırga «dügünde».

* * *

Haq-Taalâ her bir şeyge yekün çeke, nihayet,
Hayat keçse, ömür bite, faydasızdır şikâyet.
Kervanbaşı keçecekte bu dünyanıñ işinden,
Kulbesine aydap keles develerni peşinden.
— Develerim, vedalaşmaq vaqtı keldi sizmen, — dey.
İlk baharım, yazım keçti, endi solğun küzmen, dey, —
Artıq ögde dım qaranlıq, titis, suvuq qışım bar,
Padişamı, tilencimi — ille böyle hışım bar;
Sizmen yaşıp kün keçirdim, taliyime küsmeymen,
Soñ saatte qarşıñızda avf sormağa isteymen.

Zor kелgende üstünüzge artqaç yükler yüklettim,
Hafta degil, aylar boyu suvsızlıqta beklettim.
Men özüm de sizden aruv yaşamadım, bilesiz,
Vedalaşuv күnü bugün... siz de közyaş silesiz.
Avf etiñiz razı bolıp, menzilime keteyim,
Soñ mekânım, soñ yerime rahat barıp yeteyim...

* * *

Çalbaş bora çıqtı ögge közyaşların aqızıp,
Dudaqların salındırıp, çaynay-çaynay saqızın...
Söz başladı boralarğa has bir ciddi tavurnen:
— Birge boldıq, birge yürdik bir yürek
— bir bavurnen,
Yahşı күnmi, yaman күnmi —
biznen birge tarttıñ sen,
E, bilemiz, üstümüzge ağır yükler arttıñ, sen;
Yük artqanıñ bağışlaymız, Allah razı bolsın, dep,
Ahirette diñleycegiñ Cennet sazı bolsın, dep.
Kervanbaş! Tek bir şeyni hiç bağışlap bolmaymız,
Soñ yoluñda bu günahı saña yükley yollaymız.
Suçıñ budır: keçerkenmiz nice sahra sırtından,
Ömür boyu yürsettiñ sen bizni eşek artından...

Avğust 7 – 14, 2001 s.

ÇÖL QADINI

Boldurmaqniñ ne olğanın añlamaz,
Bütün derdin içten çeker — ağlamaz,
Qırq kün matem tutıp qara bağlamaz, —
Çöl qadını yüregimni titrete!

Belin buvğan, mañlay tartıq, qol qaba,
Tañ yıldızı ile turar her sabah,
Qorantada sönmey yanğan gür soba —
Çöl qadını yüregimni titrete!

Ayaqlarda rezinadan çizması,
Yattır oña qaş ve kirpik sızması,
Şay da aruv alan, qıpçaq «bozması», —
Çöl qadını yüregimni titrete!

Çöl qoqusın cıgeriñe siñdirir,
Sersemlerni doğru yolğa mindirir,
«Qadın tuvul, aqayman!» — dep küldürir, —
Çöl qadını yüregimni titrete!

Köksü tıgız, bet — tögerek qalaqay,
Yazda çölge çıqıp toban obalay,
Qışta sigay cünin tintip savalay, —
Çöl qadını yüregimni titrete!

Yuvşan kibi çölün dülber naqşıdır,
Süt, qaymağı, qatığı pek yahşıdır,
Suqlanaman aqayına – bahtlıdır,
Çöl qadını yüregimni titrete!

Çalışuv dep bile ömür ziynetin,
Öz-özünü bilmez qadir-qıymetin,
Rabbim, saqla! Oña nazar tiymesin, –
Çöl qadını yüregimni titrete!

Kimerde pek hayretlenip qalaman;
Qorantada sekizinci balaman,
Çölge barsam, başqa nefes alaman, –
Çöl qadını yüregimni titrete!

Pek bahtlıman, ömürüm de oğurlı,
Meni çölde çöl qadını doğurdı,
Hamırımni çöl unıman yoğurdı... –
Çöl qadını yüregimni titrete!

İyün 26 – 27, 2001 s.

ÖZ-ÖZÜME

«...Kirlenip bittim özüm, dünyanı pakleyalmadım»

A. Toqay

Ey, asabam, taşla şunı, sefillerge sataşma!
Üstüñe kir tökseler de, sabırlı ol, taş atma!

Boynuzına yügen taqsañ bile ögüz at olmaz,
Yüregiñde dertleriñni ögüzlerge boşatma!

Olarıñ bir bilgenleri — pahılıqtır dünyada,
İndemey keç yanlarından, sıq tişiñni, söz qatma!

Sefillerniñ aş — leştir, yuvaları — bataqlıq,
Olar batqan şu bataqqa, saqın-saqın, sen batma!

Oñğaniñni körseler, hep dir-dir titrer tenleri,
Pahıllarıñ, küncülerniñ hastalıkları — sıtma...

Yerde çapqan yumranlarğa baqmağan qartal kibi,
Mağrur ol, her canavarğa yüz-çırayıñni sıtma!

Davalaşsañ, özlerine qoşıp seni kirlerler,
Sen olarğa sataşıp da, Toqayday kirge batma!..

Yanvar 11, 2001 s.

ŞİİRİYET

Şair olmağa urunğan bir qardaşıma

Şiiriyet — azap yolu, qardaşım,
Niçün bilmem, urunasıñ sen buña;
Sen bu yolğa kirme saqın adaşıp, —
Şair kişi ne öler de, ne oñar...

Şiiriyet — tolçok-bazar degildir,
Biñ maqtasañ bile malıñ satılmaz.
Tek ölgen soñ qıymetiñni bilirler,
Sağ olğanda «Sağ ol!» — degen tapılmaz.

Şiiriyet — Tañrı qurğan Saraydır,
Bu Sarayğa pencereden kirilmez.
Her işiñe kökten Özü qaraydır, —
Ruh bermese, yazdıqların körülmez.

Şiiriyet — evliyalıq yurtıdır,
Anda hakim Mevlânalar, Emreler;
— Yazdıqların belki tezden unutulır,
Şiir yazmazdan evel insan ol! — derler.

İşte, berdim saña bir-qaç nasihat,
Bilmem, mana barmı-yoqmı sözümde...
İster aña, ister iseñ köter at, —
Şiiriyetni aňlamayım özüm de...

ŞAİR BOLSAÑ

Şair bolsañ — yaş bolsañ.
Şairlerge baş bolsañ;
Ağır күнде halqıña
Ruh bergen yoldaş bolsañ.

Şair bolsañ — qalemiñ
Qılıçtan keskin bolsa;
Şiiriyetiñ — alemiñ
Boranday epkin bolsa.

Şair bolsañ — saziñman
Aşıq Ümerday bolsañ;
Biñ dertli baş yazıñman
Kene hüneday bolsañ.

Şair bolsañ — pirleriñ
Emre, Zadeler bolsa;
Yaratqan şiirleriñ
Halqçan ve sade bolsa.

Şair bolsañ, — Toqayday
Gürüldep yansañ, sönseñ;
«Ant etkeniñ antiçün»
Geraybay kibi ölseñ!

Şair bolsañ — sesiñni
Eşitken bülbül tınsa;
Bütün izzet-nefsiñni
Halq, şiiriyet, dep duysa.

Kervanıñ da afırğan
Köpeklerge baqmasa;
Delidonlar canıñnı
Qıynamasa, yaqmasa.

Şair bolsañ, — yurtıñda
Seni añlağan bolsa;
Sen ketken soñ, artıñdan
Yanıp, ağlağan bolsa.

Ey sen, qalem sahibi,
Azaplarğa dayansañ;
Tuvğan Qırımıñ kibi
Çal Çatırğa tayansañ.

Şair bolsañ — ul bolsañ,
Tek halqıña qul bolsañ;
Öz yurtıñnıñ köksünde
Parılдаğan pul bolsañ!

«LENİN BAYRAĞI» ĞAZETASINI HATIRLAP

Arqadaşlar, biz çoqumuz şu «Bayraq»tan töredik,
Yımşaq yerde otursaq da serbest bir kün körmedik.
Qart nesilden til ögrendik, qalemlerni qayradıq,
Partiyanı maqtap kâhde bülbül kibi sayradıq.
Doğrusını aytmaq kerek, açıq bolsın yüzümüz,
Bazı çirkin hallarğa da yol berdik biz özümüz.
Kollektiv iş taşılağanda, taşılamağanlar oldı
Yüregine Yurt sevgisin aşlamağanlar oldı.
Şimdi olarnıñ hepsi vatanperver-patriot,
«Men yañlıştım, bağışlañız» demez hiç bir idiot...
Halqımıznıñ yüregi bol, o her şeyni bağışlar,
Bugün helal hızmet etseñ, seni kene alğışlar.
Neler oldı, neler qaldı — keçken işke salavat,
Aramızda olmasın tek bugün hınzır, pis ve yat.
Gazetacı ve yazıcı yaşay büyük emelnen,
Bu zavallı halqımızğa ruh beremiz qalemnen.
Bir qalemniñ kücü, deyler, yüz qılıçtan ziyade,
İşte, bizim vazifemiz böyle ulu ve sade.
Millet bugün yazıcısın, ziyalısın tanımay,
Şay olsa da qırmısqaday çalışmalımız tınmay.
Qateyik qa, sav bolğanda yoqtır bizge itibar,
«Tatar tatarnı qıdırsa»¹, bir kün bizni de tapar.

Dekabr 27-28, 2003 s.

1 *****

ARZU-HAYAL

Taqdirniñ çoq qamçısın qabul eterim,
Rabbim, kösterme beterden-beterin:
Özün dost köstergen pahl pislerniñ
Qamçısın kösterseñ, – öler keterim.

AŞQ GÖLÜ

Elâ közler turğanda,
Yıldızlarğa baqmam men.
Tatlı sözler turğanda,
Sazğa teller taqmam men.

Qarşımda bir aydın nursıñ,
Ayğa da köz taşlamam.
Dert çölümde ösken gülsiñ,
Başqa gülge aşlamam.

Küneşimsiñ, gül-bağçamsıñ,
Bermem ilvan dağlarğa.
Yat bülbülni hiç qondırmam
Bağçamdaki dallarğa.

Yaşap olmam, Salğır kibi
Saña taba aqmasam.
Saña aqıp, seni yaqıp
Aşq gölüne batmasam.

İLK SEVGİM

S.'ge...

Sensiñ dar dünyada var-variyetim,
Arzu-hayalımda tek sen ayrısıñ.
Ah, benim ilk sevgim — ilk muhabbetim! —
Yoqtır yüregimde senden ğayrısı.

Selâm ketirdiler... Yaşay ekensiñ...
Haq-Taalâ saña çoq ömürler bersin.
Hep açqan lâlege oşay ekensiñ,
Meni körseñ şimdi, quruğan ten, dersin.

Ya seniñ aşqıñda ömürlük yangın
Men kibi biçare nasıl qurumasın?
Yatqanda, turğanda hep seni añğan —
Közyaşın tökmeyip nasıl yırlasın?..

Köz aldımda tura elâ közleriñ,
Saçlarıñnıñ siyah yipek telleri.
Ömrüm boyu seni istep özledim,
Ey-vah, şu hayırsız taqdir elleri!..

Bir ayağım yerde, birsi — qabirde...
Kimsege bildirmey tek seni aındım.
Elli yıl Mecnunım Sahra-Kebirde,
Seni sevgenimçün sağ-aman qaldım.

Seni sevgenimçün afatlar keçtim,
Qaza-belâları şap urdım yerge.
Ölüm töşeginde zuqumlar içtim, –
Her zaman yanımda oldıñ sen birge...

Sen – boynumda duam-talismanımsıñ, –
Canımnu saqladıñ qaç ölümlerden.
İlk sevgim! Damarda aqqan qanımsıñ,
İlk sevgim! Men ölsem, ruhum-canımsıñ!

2005 – 2006 ss.

VASIYET (şaqa tarzında)

*Yak umru, to pohovayte
Mene na mogili,
Sered stepy širokogo,
Na Ukraini miliy.*

T. Şevçenko

Ölsem, benim cesedim tüm-tüz çölge kömülsin,
Qabrim üstünde qış-yaz cuvşan, tatran gür össin.
Meni çölden ayırğan duşmanlarğa bir darbe, –
Dep kültöbe üstüne tiklenilsin bir dürbe.
Şu dürbeniñ taşına «çölmek-çömüç» oyuñaız,
«As qavmınıñ tamğası – şu», dep yazıp qoyuñaız.

Mezarımda bir terək ösip çıqsa, kesiñiz, –
Açıq çölde hür-serbest olıp, yeller, esiñiz.
Tatranlardan, cuvşanlardan, yüzerlikten bir heykel
Tikleñ maña, keniş çölde doğmadım men tevekkel.
Puşkinniñ de «Heykel»inden yüksek bolsın abidem...
Ulu habaş qavmından da qadimiyydir qabilem!..

... Egerli at daima alışıqtır qabdalğa –
Bilem, meni çölge degil, cıyarsıñız «Abdalğa»...
Şaqa ettim, dostlarım, maña heykel qoymañız,
Qabir taşım üstüne «şair» sözün oymañız...
Biñ yılda bir doğuradır Şairlerni Yaradan, –
Men beyitler yazdım işte, qalmayım, dep, sıradan.

2005 s.

TOYDAN EVEL DAVUL-ZURNA ÇALMAÑIZ (Eşmırza qartnıñ hikâyesi)

Yaşım artıq yüz sekizde, nur qalmadı közümde,
Yahşı etip dıñlasañız, köp hikmet bar sözümde.

Ay, ballarım, men nelerni keçirmedim başımdan,
Yüz sekizden yetmiş yılını yaşadım yurt tışında.

Nikolaylar zamanında aruv bir kün körmedim,
Öz curtumda cayrap-yaşap keyf ve sefa sürmedim.

Knyazlarınñ, mırzalarınñ paytonların aydadım,
Olar safyan çizma kiydi, men çarıqlar bayladım.

Muharebege aydadılar biñ doquz yüz on dörtte,
Bay balları üyde qaldı, biz qatıldıq biñ dertke.

Aq padişa içün tamam üç cıl barot qoqladım,
Cenk bitken soñ ortalıqnı bolşevikler boqladı.

Kene bolsa, biz olarğa pek quvanıp inandıq,
Şükür, carıq kün körermiz, dep, hepimiz uyandıq.

— Hoş keldiñiz, bolşevikler, Qırımğa! — dep cırladıq,
Yañı-yañı çıñ, maneni kommunanaman sırladıq.

Bilmiy qaldıq, toydan evel davul-zurna çalğanmız,
Yığirmi birniñ açlığında ölip-bitip talğanmız.

Kulak dedi, duşman dedi, tır-mır etti milletni,
Kolhoz qurıp, tenimizden sıdırdılar soñ etni.

Otuz yedide bir cellât baltasını qayradı,
Cıgit ulı cigitlerni çıyır-mıyır qıyradı.

Başta Noman, soñ Bekirler tizildiler qurşunğa,
Bir istidat köre qalsa, cellât dedi: — Ur şuña!

Halqnı «böyle unsurlar» dan temizledik degende,
Halq bir tamam ırğat bolıp başın egip cürgende,

Şu zavallı başımızğa top, bombalar patladı,
«Aydı, aydı, ileri» — dep Irğat cenkke atlandı.

Alman keldi — köyni caqtı, sovet keldi — qan aqtı,
Anavsı da, mınavsı da tatarğa tek suç taqtı.

Eki otıñ arasında qurğan qorayday candıq,
Ne osından, ne bosından şefqat-merhamet aldıq.

... Orden, medal taqıp keldim soğuşlardan, qopayıp,
Bom-boş köyüm qarşısında qatıp qaldım çompayıp.

NKVD cellâtları cetip keldi artımdan,
Yaqaladı, alkettiler köyümüzniñ qatından.

Bundan soñki körgenlerim sizge belli, ballarım,
Şu-şu boldı, altmış sene köyümüzge barmadım.

Sürgünlükte haqqımıznı yemegen qurt bolmadı,
Bol küneşli Özbekistan bizlerge curt bolmadı.

... Perestroyka yetip keldi, qalpke ümüt aşladıq,
Halq qozğaldı, dambur-dumbur kene çalıp başladıq.

Pek balaban şu türmeniñ qapuları açıldı,
Sasıp qalğan leş-bataqqa ilk mis-qoqu saçıldı.

Deryadayın taşıp keldik curtqa zurna-davulman,
Aman, Allam! Vatanda da dertler baştan savulmay.

Curtumuzğa qaytqan soñ da qaç kereler aldandıq,
De o padişa, de bo padişa yükümine yallandıq.

Birsi kele, birsi kete — qalaylanmay eski taz,
Kene zakon araştır da, kene yañı leyha yaz!..

Bundan tamam yüz yıl evel aytqan edi qartbabam:
«Suv körmezden evel asla balaq tırme, asabam»...

Portaqal tüs inqilâpqa qoltuttıq, dep, ğururnen
Gazetlerge resimlerin qoyğanların köremen...

Kene davul-dare çalıp, pek quvana milletim,
Allah bersin, başımızdan ketsin duşman zilleti.

Ollâ, birden aqılıñıznı aldırmañız, ballarım,
Toydan evel davul-zurna çaldırmañız, ballarım.

Tek Allahnıñ qudretimen küreşmekten talmayıq,
Padişalarğa işanıp da avız açıp qalmayıq!

QAYDA QALDI ALTIN EDEBİYATIN?

«Hiç toqtamadan hareket etip turğan vucudımızğa, tenimizge suv, hava ne qadar zarur olsa, turmuş yolunda çeşit qara kirlerden sönükken ruhumız içün edebiyat o qadar kerekidir. Edebiyat yaşasa, millet yaşar: edebiyatı güllemegen, edebiyatınıñ inkişafına çalışmağan ve edipler yetiştirmegen millet ahırı bir kün hisduyğudan, oy-fikirden mahrum qalaraq, yavaş-yavaş inqiraz olur. Bunu inkâr etmek olmaz».

Çolpan

Şarqta doğıp parılдаğan küneşday
Nefis söznen ğaflet yurtını uyanttıñ.
Millet ediñ egilmeycek bir başday, —
Qayda qaldı altın edebiyatıñ?

Bütün Şarqta cedidlikke baş ediñ,
Muslümlikte ilki roman yarattıñ,
Nefasette yañı ayday qaş ediñ, —
Qayda qaldı altın edebiyatıñ?

O şerefli hanlıq devriñ aytmayım,
Hep ögdeydi İlham — qanatlı atıñ;
Bugün ise bir dam-lezzet tatmayım, —
Qayda qaldı altın edebiyatıñ?

Acizlik bar zaman şiirlerinde,
Yoqmı Bekir, Eşreflerden bir zatıñ? –
Ne mana bar, ne ölçüsü yerinde, –
Qayda qaldı altın edebiyatıñ?

Bediyyilik, nefislik ne olğanın
Añlamağan zır-zoplar hep yazalar.
Gazetalar istey sahife tolğanın, –
Kelecekke ölüm lâtin qazalar.

Ne roman bar, ne qıssa bar, ne destan, –
Eser oqup ne ağladıq, ne küldik.
Yoq şeylerge «Bar, bar!» – deymiz eñqastan,
Quru beytler tizmesinden tünüldik.

Rus tilinde çıqsa yañı bir kitap,
Aleketli «Taqdimname» yapamız.
Zavallı halq! Köpüresiñ hep maqtap, –
İnqirazğa, işte, böyle çapamız!

Bazı kimse millet adın «qayğıra»,
Bilmey millet keteyatqanın batıp.
Ay, efendim, kötersene yayğara:
«Qayda halqıñ altın edebiyatı?!»

Yaş Geraybay, yaş Çolpanlar, Mağcanlar
Mahv oldılar altın sözler yaratıp.
Bugün soray o ebediy yaş canlar:
– Qayda halqıñ altın edebiyatı?

İnqirazğa oğradıq mı yoqsa biz?
İstidatlar uyudılarmı qatıp?
Aytsa, millet, edebiyatsız kimmiz?
Yaşaycaqmı altın edebiyatın?

Aprel-iyün, 2005 s.

İTİRAZ

Hanlar ғazel, muhammesler yazsalar da ezelden,
Bilseydiler saltanatın pekitmek dep — muhaqqaq.
Yurtımızı mengü saqlap qalğaydılar, — bugün men
Bu dünyanıñ yollarında yürmez edim tilep haq.

TUVĞAN TİLİM

Seni sürgün ettiler, ah, tuvğan tilim,
İstediler ayırmağa tamırından.
Ateşlerde savurıldı kökke külün,
Tek kimler qıl qıdırmadı hamırından?

Nice yüz yıl qarsambalı yollar keçtiñ,
Sende edi ata-babam qayğıları.
Yaşavıñnen duşmanlarğa kefin biçtiñ,
Öldürtmediñ halqıñnıñ saf duyğuların.

Soyqıruvnı aslı senden başladılar,
Qapadılar zorlap-nıqtap tar kirilge...
Halqıñ kibi alev-otqa taşladılar, —
Efsaneviy quş oldıñ sen hep tirilgen.

«Zengin tiller» luğatların açaman da, —
Şaşıp qalam! — olarnı sen bayıqtansıñ.
«Ridna mova»da yoqsıñmı, ya rusçada? —
Qa, baqayım, tatarca söz yoq, dep aytsın!

Bu qadarlıq bol cümertlik olurmu, ya?
Yatqa berip, özüñ ahi-zar çekesiñ.
Til macarıñ oñğanlıqqa tolurmu, ya? —
Toprağıña domuztamır ot ekesiñ.

Yoq, men saña şikâyetnen zarlanmayım,
Özümüz de seni horlap iprandırdıq.
Hep bir sennen ğururlanam! Arlanmayım! –
Sennen ağlap, sennen külip yattıq, turdıq.

Ah, bugün de qadiriñni bilse edik,
Yıltıratsaq – totlarıñnı silse edik,
Fikrimizni seniñ ile qayrar edik,
Senden keyf alıp, ah, bir mayrar edik!

Tuvğan tilim! Güzel tilim! Kene yaşa!
Sen bar ekeç, ölümge biz baş bermemiz.
Yurtqa qayttıq sennen birge yıllar aşā,
Topraq degil, duşmañğa bir taş bermemiz!

Yanvar 4-5, 2006 s.

YETİM BALA

Aqmescit yetimhanesinde

Maña böyle mahzün-mahzün baqma, sabiy,
İpranğan şu yüregimni yaqma, sabiy,
Çal başıma dert taşların atma, sabiy, —
Barem közsiz qalıp, seni körmegeydim.

Kim doğurıp, seni mında kim taşladı?
Eki yıldız közçigini kim yaşladı?
Böyle mechul hayatını kim başladı? —
Barem közsiz qalıp, seni körmegeydim.

Saňa masallar aytacaq anañ qayda?
Baş üstüne koterecek babañ qayda?
Altın çabaq olıp külgen sabañ qayda? —
Barem közsiz qalıp, seni körmegeydim.

Ortalıqta ne açlıq, ne ateş cenk bar, —
Bu zamanda kimler seni etti inkâr?
Bunu körüp yaşamaqtan barmı şikâr? —
Közsiz qalıp, şu yetimni körmegeydim.

«Yetim ölmez — örselenir»... ösersin sen,
Birevlernen bir kün hesap kesersin sen...
Belki hiç de qulaq asmay keçersin sen,
«Dünya kufür, insanlar da pis», dersin sen...

Közlerime mahzün-mahzün baqma, balam,
İpranğan şu yüregimni yaqma, balam,
Dertlerime dert taşların taqma, balam, —
Barem közsiz qalıp, seni körmegeydim!

Mart 1, 2006 s.

QADINLARIMIZĞA ARZUHALIM

Ey, bizim qadınlar, bizim qadınlar,
Sizge çin goñülden arzuhalım bar:
Yañı Nomanlarını doğurırsızımı?
Ya, qadınlarımız şay oğursızımı?..

«Arafat dağı» bekley sizlerden evlât,
Evlât ki, Sabriye, Ediyeler kibi.
Olardır haqiqiy sanat sahibi, –
Bugünki şamatabazlar kiyik hem de yat!

Ey, qırımtatar qadın-qızları,
Halqımıznıñ qanı suvıp buzladı.
Yañı Çoban-zade doğurıñ bizge, –
Can kirsin totlanğan şu tilimizge.

Ey, bizim qadınlar! Sizge şeref-şan,
Der edik, Avcıköyde doğsa bir insan!
Bu yurtnıñ gülünü soldurmaycaq – siz,
Saf nesil doğurmaqtan boldurmaycaq – siz!

Mart, 2006 s.

KİM NENİ SEVER

Diñle sen, yavrum, aytayım saña —
Kim neni sever:
Beşikte bala yuquğa dala, —
Ayneni sever.

Tamçı tammaşa, lâleler ösmez, —
Çöl yağmur sever.
Ğağasın tıqmasa, ördek keyflenmez, —
O, çamur sever.

Tavlanıp-tavlanıp terende yüzgen
Balıq suv sever.
Anayıñ içine mantılar tizgen
Qazan buv sever.

Tembel bir bala dersin baqmayıp,
Yatmağa sever.
Tembeller iş yapmay her keske aqıl
Satmağa sever.

Deñizde adaşıp qalğan gemiler
Mayaknı sever.
Ayağın tiregen inat eşekler
Tayaqnı sever.

Anası yanında ösken quluntay
Çapmağa sever.
Sahibi terbiye bermegen Aqbay
Qapmağa sever.

Yem-yeşil baqa özüday yeşil
Bataqnı sever.
Tikenı olsa da bülbul, gül açqan
Pıtaqnı sever.

Aqıllı babalar on ölçep bir kere
Bıçmege sever.
Aqılsız babalar, betleri şişse de,
İçmege sever.

Balıqçı — gölni, tüfekli avcı —
Qaranı sever.
Biñ yalan uydurğan şarlatan falcı
Paranı sever.

Haqiqiy insanlar öz evin, öz yurtın
Qurumın sever.
Bir taqım kelmeşek bizim Yurt-Tahtımız
Qırımın sever.

ÇOBAN ÇOQ OLĞAN YERDE...

(Pek eski rivayet)

Çoban, qasap edi köyde Dostmambetniñ dostları,
Caltırağan pıçağında bolmaz edi totları...

Der ediler: — Mayda cürgen pıçaqta tot bolurmu?
Sürülermen taptalğan otlaqta ot bolurmu?

Qısqa kelâm, çölde her kün «et», «may»,
«pıçaq» sözləri,
Et, may aşap semirmekten qısıq bolğan közleri.

Abdallıqımı, ehmallıqımı — işleri oñ kelmegen,
Öz-özünü külseler de qursaqları semmegen.

... Aydı, endi köydeşimiz Dostmambetke qaytayıq,
Küle-küle, noğaylıqtan taa bir ertek aytayıq.

Dostmambetmen Acimelek qırq yıl ömür qurğanlar,
Ne tapsalar, oğlu Cemay içün cıyıp turğanlar.

Cemay da şu çölde ösip, halqtan artta qalmağan,
Yazda tilki, qışta — qoyan avlamaqtan talmağan.

Daha bir işi — çoban bolıp çölde sürü aydamaq,
Qoylar cayrap otlağanda, pıçağını qayramaq.

Yaşı endi alay-bılay qırqqa kelip cetkende
— Babam, nenem, ne oylaysız?.. — dep sabırı bitkende,

Dostmambetmen Acimelek qız qıdırıp başlaylar,
Kelgen-ketken dost, uruvğa derdin aytıp taşlaylar.

Qızı bolğan ev qapısı açıla da cabıla,
Ne ise de şu Cemayğa aruv bir qız tabıla.

Köy bayından iri bir qoy satıp ala Dostmambet,
Ulina dey: — Arpa berip besle, — toyğa bolur et.

Ollâ saqt bol, qararman ber, köp aşatıp bıqtırma,
Toyğa kelgen sapirlerge aşatımız bastırma.

Seliqasın qoyıp Cemay qoynı yaman semirte,
Arpa, malat berip, «tuf-tuf, köz tiymesin!» — dedirte.

Cerge tiye şu ayvannıñ bılq-bılq etken quyruğı,
Tantiminen becerile babasınıñ buyruğı.

Qoy ayvanı şu Cemayğa qızdan aruv körüne,
Gece-kündüz onı besley, qoy peşinden sürüne.

Ayt-uyt künler keçe, toyğa tedarik de başlana,
Dostmambetmen Acimelekniñ tap közleri yaşlana.

Köydeşleri, eş-dostları yardımğa dep keleler,
Soğum qatıp soyılmasın hepsi yahşı bileler.

«Ya, pisminna!» — dey de dört-beş kişi qoynı avdara,
Can talaşp ğarip ayvan kötere bir yayğara.

- Üç ayağın qoşıp bayla, dördüncisin qısarsıñ,
- Şılay tuvıl, bulay bolur, — başın cerge basarsıñ!
- Cipmen moynın sıqtırıp tut, çapalanıp bolmasın,
- Saqt bol, pıçaq siltegende ortalıq qan tolmasın.
- Bo pıçağıñ qayralmağan, ketir, aqam, başqasın,
- Şay degeniñ ne şo, olâ, sen de aman şaşqansıñ!..
- Aydı endi ceter şonı, ğarip ayvan buvıldı,
- Soyacaq bosañ soy, ayvannıñ eti-teni suvudı...

Kerçekten de qutsız ayvan sıqtırılıp buvılğan,
Çoban pıçaq siltegence can bergen de suvuğan.

Her bir yerde bolğan kibi köyde etsiz toy bolmaz,
Fuqarege başqa bir qoy ketirecek soy bolmaz.

Bolıp keçken tavkellikke özleri de küleler,
Her mısılğa Dostmambetniñ cevabın da bileler:

- Çobanlarnıñ köpliginden haram öldi qoyumuz —
- Dey Dostmambet, — şunıñ içün etsiz boldı toyumuz.

BİZİM QORANTADA DAVALAR OLMAY (Şukrullodan)

Bazı bir dostlarım, qadınım ile
Davalaşım, dep şikayət eteler maña.
Doğrusın aytsam, lafların diñlep,
İçimden haves etem, suqlanam oña.

Qarı-qoca tartışıp, kâde talaşıp,
Bir işni bitirse, ya nesi yaman?
Dertleriñ içiñde yatsalar taşıp,
Amma söylemege olmasa imkân, —
Mına bu yaman.

Belki, qadınıñ yoq, tiliñ yoq, dersiz,
Yoq-yoq, qadınım da, til-ağzım da bar.
Lâkin hiç kimsege qısmet etmesin, —
Qadınımniñ hucur tabiyatı bar.

Men bir laf aytacaq olsam kimerde,
Bilesizmi, maña ağız açtırmay.
İşte, añladıñız, şunuñ içün de
Bizim qorantada davalar olmay.

BALALARČA

BİR DELİ VE QIRQ AQILLI (Masal)

Evel, evel, evelde,
Bilmem nice yıl evel,
Tüm-tüz çöllü bir köyde
Tıñ yaşağan qavm-el.

Ekken-saçqan ve orğan,
Bol harmanlar bastırğan.
Aruv işkir halq olğan, —
Keç yatqan, erte turğan.

Bahar kelse, bütün çöl
Tolıp qalğan lâlege.
Peyda olğan qızıl göl
Hiç teñi yoq alemdede.

Yaşından soñ güdürdep
Yağmur quyğan toqtamay.
— Bereket bol olur, — dep
Halq sevingen yuqlamay.

Yaz kelgende macarlar
Sıra-sıra ekilgen.
Bol bereket artqanlar, —
Köçer ağaç bukülgen.

Küzde salqın yel esken,
Toplağanlar bol qoray.
Qılıç qayrap qış kelgen, –
Yırlağanlar «Çalqoray...»

Qısqa etip aytqanda
Ömür zevqlı, hayat tınç.
Her kün aqşam yatqanda
Halqta olmağan ökünç.

Kel-kel zaman, ket zaman,
Yıl artından yıl keçken.
Halq yaşağan tınç-aman,
Bir quyudan suv içken.

Teren eken quyu pek,
Çığırıqnen suv çekkenler.
Qolay olsun, dep, emek,
At ya deve yekkenler.

Nice zamanlar keçken,
Quyuda suv bitmegen.
Nice nesil suv içken,
Köyüni terk etmegen.

Quyu yanında taşlaq, –
Mallarnı da suvarğan.
Yolcu keçkende ancaq,
Atın mında tuvarğan.

İşte, köylüler için
Quyu — hayat menbayı.
Şu quyudan suv içip,
Keçken künü ve ayı.

Her bir köyde olğanday
Olğan mında bir deli.
Qursağ aşqa toyğanda,
Qaşına eken eli.

Kelgen quyu başına,
Suvın içip kekirgen.
Baqıp taşlaq taşına,
Sevinip bir sekirgen.

— Aydı, — degen, — şu taşnı
Quyu tübüne atayım.
Adam olıp ömrümde
Men de bir iş yapayım.

On adam köteralmaz
Taşnı quyuğa itergen
(Delide küç az olmaz),
Köyge belâ ketirgen.

Büyük bir taş saf-sade
Suv yolağın qapatqan.
Deli, yapqan işinden
Pek quvanıp keyf çatqan.

Suv başına toplanğanlar
Mecliske qırq aqıllı.
Tamam qırq kün miy yorğanlar
Bir-birinden taqıllı...

Birsi degen: – Taşnı andan
Çıqarmağa küç kerek.
Başqa birsi baş sallağan:
– Olmaz, quyu pek teren.

– Yañı quyu qazar edik...
– Yoq, yoq, vaqıt keçecek...
Yañı quyu qazğance
Halq qaydan suv içecek?

Tüşüngenler, oylanganlar,
Ölçegenler, biçkenler.
Soñ dayanıp olmağanlar,
Quyuğa da түşkenler.

Deli ise quyu yanında
Bu işke pek zevqlana.
Çam-qasevet yoq ańında,
Sekirip-sekirip aylana...

Bulunmağan hiç bir çare
Taşnı andan almağa,
Soñ deyerek: – Ah, ne çare! –
Köyde kimse qalmağan...

Bir deliniñ yapqan işi
Köyni halqsız qaldırğan.
Onıñ böyle deli başı
Halqnı yurtsız qaldırğan.

Yata emiş halâ o taş
Soqur quyu túbünde.
Aqıllılar yoralar baş
Taş üstünde bugün de...

Yanvar 18, 1980 s.

*Ey, Şair! Eliñe alma sen qalem
Coşmasañ, küsmeseñ yürekten.
Yüregiñ susqanda sen de sus barem –
Ne fayda yapraqsız terekten...*

(«Duyğularım» kitabından)

ZINCIRLI MEDRESE (monoloğ)

– Zincirlarım pek totlandı,
Zincirlarım yaralı.
Yoqtır maña alıp kelgen
Ne yolçıq, ne aralıq.

Dört divarım qaldı menim,
Men – «Zincirli medrese»...
Çam-yanıqlar aldı meni,
Dertlerim de hep öse.

Zincirimni totlar bastı,
«Bassa-bassın», dediler.
Sardı meni cin-albastı
Ve günâhsız deliler.

Demezmedi İsmail bey
Körse bunu ve bilse:
«Böyle işke aqlım yetmey,
Ah, «Zıncırlı medrese»...

Men yaşarım qayta baştan—
Halqım meni tikleycek.
Artıq, ne sel, ne de boran
Dal boyumnu bükmecek.

Tek añla sen, «ulu devlet»,
Yaptığıña tövbe et.
Etmez iseñ, delihane
Olur bütün memleket.

QIRIMNAME

(Destan)

*Bizni sen sevgisiz, suvsız, havasız
Ve Vatanınız biraqma, Allahım!
Musulmanlıqnen yoğrulğan yurtını
Musulmansız biraqma, Allahım!*

Arif Nihat Asiya

Kiriş

Ey, vatandaş! Ateşke kir, azır ol sen yanmağa,
Vatan için can bermeseñ, niçün keldiñ dünyağa?
Güzel Qırım toprağında ecdadıñnıñ qanı bar,
Her bir terək yaprağında milletiñniñ canı bar.

Kerek olsa furtunaday atıl duşman üstüne,
Köster oña asırlarnen toplanğan bar küçüñni.
Yeñmegence ömür-billâ küreş kene ve kene!
Al, dedeler alalmağan intiqam ve öçüñni!

Sen milletsin, bir zamanda Moskovda at oynatqan,
Aciz qalğan getmanlarğa yardım qolun uzatqan.
Bugün niçün anda-mında qorqıp-pısıp yüresiñ?
Öz yurtında suçlı kibi boynuñ qısıp yüresiñ?

Bu topraqñı bağçevanı — sahibi tek bizmiş, biz,
Bu topraqta açıldı ve yumulacaq közümiş.
Ne şerefli bu topraqta küreşmek ve can bermek!
Ne şerefli Taraq-Tamğa kök bayraqnı kötermek!

Antlı Noman ve Caferler, Amet Özenbaşlılar,
Millet için Qaradeñiz kibi qaynap taştılar,
Musa Mamut meşal oldı, Mustafalar sınmadı,
Cehennemden keçseler de Vatanım, dep tınmadı.

Şu degilmi, millet, saña ğurur bergen, küç bergen?
Cesürlük ve qaramanlıq yollarını köstergen?
Taqdiriñe yazğan Mevlâm — küreşmege atlan sen,
Vatan qolay qazanılmay, her belâğa qatlan sen!

Dalğalansın bayrağımız epkin esken yellerde,
Dalğalansın boranlarda, qasırğalı sellerde,
Dalğalansın Hansarayda, her saçaqta, her evde,
Nesillerden nesillerge tüşmesin o ellerden!

* * *

Nice kere quvulaman, kene qaytıp kelemen,
Qurumağan közyaşımın dertli elnen silemen.
Kimler-kimler yazmadılar tarihiñı ey, adam?
Dünyalarğa sığmay artıq feryatlarım ve sadam.

Kimler-kimler kelip saña ayağını basmadı?
Kimler kelip skeleñe zıncırların asmadı?
Kimler kelip uryan-puryan yaqıp-yıqıp qaçmadı?
Kimler cennet toprağıña zeherini saçmadı?

Qay kelmeşek taqdiriñe arsız tiyip keçmedi?
Qay köçmenci çölleriñde aşap-kiyip keçmedi?
Deyler: mende peçenegniñ cenkâverlik qanı bar,
Deyler: mende quman-qıpçaq uruvınıñ şanı bar...

Aslında siz qıdırıñız meni Kiyik-Qobada,
Men doğğanım neandertal yaşağan şu yuvada.
Tavırñız, skifiñiz daha dün keçken mazıdır,
Eki biñ yıl yaş berseñiz maña — bu eñ azıdır.

«Milletimniñ hisarından her kün bir taş aldılar»¹
Hisarımız yıqılса da, taş izleri qaldılar.
Nice kere yaratıldı ve silindi adımız,
Tatarsıñmı, qırımıñmı — bizim Yeşil Adamız!

Soñki yüz yıl keçip ketti, yarıq bir kün körmedik,
Başımızğa kiyermiz dep, baht çemberin örmedik.
Soñki yüz yıl içinde örselendik, talq oldıq,
Talamağan it qalmadı — ne millet, ne halq oldıq.

Dimağma kelip tiye köget — yuvşan qoqusı,
Vucudımnı sarıp ala titis hicret qorqusı.
Tañrim, artıq bu qoqudan milletimni ayırma,
Biñ belâlar ketirseñ de, halqñı yurtsız qaldırma.

¹ Abdullah Lâtifzadeniñ satırı.

Kün siyardı

Mayıs 18, 1944 s.

Kün tutuldı... Sim-siyardı cez tabaqlıñ alqası
Tınıp qaldı şu kün qaynaq Qaradeñiz dalğası.
Başqa yerde kün sönmedi, taşqın dalğa tınmadı,
Başqa yerde başqa halqlıñ baht teregi sınmadı.

Başqa yerde mañraşmadı qutsız, aciz tuvarlar,
Başqa yerde eşilmedi Aziz mezar divarlar,
Başqa yerde iñlemedi böyle bir il ve topraq,
Başqa yerde qurumadı biñ yıl qaynağan çoqraq.

... Niçün seni böyle güzel yaratmışır Haq-Tañrım,
Ey, sen benim savulmaycaq accı yaralı ağrım!
Şu ağrımnen destanımnı yazacaqman, Qırımım,
Şu ağrımnen mezarımnı qazacaqman, Qırımım!

Bir gecede

Yer ağladı, kök ağladı, millet ağladı,
Üstümüzge yapırılıp keldi mahşer kün.
Dağlar qara bulutlardan şallar bağladı,
Bir gecede taliylerge çekildi yekün.

Bir gecede sahibinden ayrıldı mekân,
Büllür suvlu çoqraqlarnıñ yumuldu közü.
Sağlıqnen qal, dep ayتماğa olmadı imkân,
Boğazında qatıp qaldı tatarnıñ sözü.

Açıq qaldı sobaları sönmegen evler,
Odalarda cehennemniñ yelleri oynay.
Ortalıqta dolanalar silahlı devler,
Analarnıñ közyaşına közleri toymay.

Kök Allası şasıp qaldı Yer «Allası»na —
Böyle halğa şasıp qaldı bizni yaratqan.
Çare yoqtır halqnıñ artıq sağ qalmasına,
Dersin, bütün alem bağı taşıp qatqan.

Vağonlarğa yüklenildi bütün bir millet,
Eşelonlar kete ögge — ecel tarafqa...
Goñüllerde qarışıq bir qaranlıq — zülmet,
Parovoznıñ sızğıruvı yürekni yaqa.

- Qartbabam, ya aytsa, bizler qayda ketemiz?
- Bilmeyim de, balam, biz tek dua etemiz...
- Ana, anam, anayçığım, bir tilim ötmek...
- Ah, bu sözni eşitkence eyidir ölmek!..

Nice yıldır, alâ daha kete şalonlar,
Bu azaplı uzun yolniñ soñu körünmey.
Yarı millet helâq oldı. Ya, sağ qalğanlar? –
Yaşaylar şu elli yılda baht nedir – bilmey.

Bir gecede, bir gecede bardan yoq oldıq,
Halâ daha basıp tura qaranlıq gece.
Zorluqlarğa, horluqlarğa boğazdan toydıq,
Küreş ise devam ete ta bugüngece!

Yeter artıq közyaşları, yeter fiğanlar,
Yeter, şair, ğam tellerin urıp çertkeniñ.
Bugün bizler Vatandaşımız, eş-dost, tuvğanlar,
Köstereyik bu küreşniñ devam etkenin.

Köstereyik qırımtatar çekilmeycegin,
Vatanında qullar kibi yekilmeycegin,
Bütün ömür biz yaşavnı küreş dep bildik,
Biz Vatanğa: ya Vatan, ya ölüm, dep keldik!

Ev

Mayıs 1, 1990 s.

Ev qurmağa başladım pıçma taştan,
Keçtim tamam yaqında 48 yaştan...
Azbarıma oturttum beş-on terek,
Olar maña degil, yoq, – Neslime kerek...

Dört köşege dört qazıq urğan edi,
Sürgünlikte babam ev qurğan edi.
Mına bugün maña da keldi nevbet,
Yıqılsam da, tursam da qurarım, ebet.

Amma bir ev qurayım Vatanımda, –
Teprentide, boranda yıqılmasın.
Her tolası-taşına öz canımdan
Can bereyim. Ömürlik yoq olmasın!

Zilday ağır ilk pıçma taş alaman,
Elhamdulillah, deymen, köz yaşlana.
Babam, bunu sen içün men salaman,
Qurucılıq ilk taştan şay başlana...

Hatırlayım babamnın çot saqalın, –
Dua etse, oylansa, sıypay edi.
Hatırlayman pek ağır yaşav alın,
Bizler sekiz bala, pek quypa edik.

Ağır hasta nenemnen doquz canmız,
Campiygen bir evdemiz, balçıq taban.
Satqın olıp hepimiz quvulğanmız,
Yatsaq, tursaq: «Sav bolsın Stalin babam!..»

Babam qoruy kolhozniñ harmanını,
Doquz canğa bir qapım ötmek için.
Pek bilemiz, düşünmey öz qarnını,
Ne berseler, alıp evge yetmek için.

Babam, bizni aqlıqtan sen qurtardıñ,
Yatqan yeriñ, Yarabbim, nurğa tolsun!
Yat topraqı, neyleyim, bir kün sardıñ,
Öz yurtımda bu ilk taş saña olsun!

Sürgünlikte keçingen doğmuşlarım
Haqqı için, bu taştan ev başladım.
Babam, bu taş-abide – namus, arım,
Bu ilk taşnı men saña bağışladım.

Qaytalmadıñ sen tuvğan Büyük-Asqa,
Anda evler qalmağan pıçma taştan.
Bizler için yoqtır yurt bundan başka,
Ev yasayman Qırımnda qayta-baştan!

Ekinci bir taş qoydım yan-yanaşa, –
Ana, anam, gönülçen münis anam!
Nice ömür ve nice yıllar aş
Eşitemen sesiñni: «Canım balam!..»

Bu ikinci taşı men saña qoydım,
Seni de öz yurtña ketirmekçün.
Şahzade, dep ismiñni taşqa oyduım,
Şu bitmeycek dertimni bitirmekçün.

Amma qayda!.. Bizde hiç dert bitermi?
Qırımtatar doğğanda dertnen doğğan.
Bahtsızlıqta oña bir halq yetermi, –
Allam, niçün qısmeti böyle olğan?

Anam, seniñ taşıñnı qoyarkenmen,
Kene kirpiklerime yaş tizildi.
Sen ölgende men daha yaş ekenmen,
Baht yıldızım kökümden tez üzüldi.

Köz qarşımda, qulaqta köz ve sesiñ,
Saña «nenem» degenim unutmayman.
Kirse bile başıma sensiz esim,
Seni añmay, oylamay aş yutmayman.

Hatıraña şu taşı qoyarkenmen,
Hatırlayman hastacan yatqanıñnı.
Balalığım keçmedi, anam, sennen,
Hiç unutmam «kencem», dep aytqanıñnı.

Halâ daha baqasıñ uzaqlardan,
Maramañnı ağartıp, yelpiretip.
Qayttımeken balam, dep cat yaqlardan,
Baqışıñnen qalbimni zil titretip.

Halâ daha başımın ucundasın,
Hastalansam, yorulsam, alsızlansam.
Sensiñ benim quvançım, keder, yasım,
Tesellitim tek sensiñ, yañğız qalsam.

Analarnıñ ayağı astındadır
Cennet, degen Allanın Peyğamberi.
Duşmanlardan alacaq qastım bardır,
Soñ ölse de ökünmem borcum berip.

Mına daha bir taşnı aldım qolğa,
Emcem İzzet Manğıtın adın añıp.
Can qurtarıp ketken o Qarşı Yolğa,
Türkiyede mezarı — öldi yanıp.

Quranımız içinde resimi bar;
Babam onı daima saqlap keldi.
Ölecekte yaş tökip ve çekip zar,
«O da hasrette yanıp öldi», — dedi.

Üsküdar da cıyılğan İzzet emcem!
Qabiriñni, soyuñnı tapalmadım.
İşte, bugün hepiñiz oldıñız cem,
Bu hatıra taşnı saña saldım.

Sürgünlükte mahv olğan Abdulkirim —
Eñ sevimli tuvğanım, dayım edi.
Allah rahmet eylesin saña, derim,
Qaçıncı taş? Oturmam sayıp endi.

Abdulhayır, Seytaci, Ğafar, Basit, —
Şevqiye, Selime, Nuriye bir de Melek,
Hepiñizge birer taş, birer Yasin
Bağışlayman Allahdan rahmet tilep.

Yüzge yaqın aqrabam, yaqınlarım,
Sürgünlikte çekişip can berdiler.
İç-içimden ağladım, yanıqladım,
Qara yerge kefinsiz kömüldiler.

Çaqlıtaşday sepilgen doğmuşlarım,
Hepiñizni toplayman birer-birer.
Pıçma taşnı her sefer qolğa alıp,
Tüşünemen: «Olar da evge kirer».

Kirerler de, keçerler sıcaq törge,
Daha kimçün taş qoydñ? — dep sorarlar, —
Daha kimge borclusıñ bu ömürde?
Derim: «Mençün küreşkenler daha barlar...»

Ceppar Akim, Selimov Mustafalar,
Bekir Umer, bolşevik Abduraman, —
Köz ögümde ruhları saf olalar,
Her biriçün taş tizip ev qalayman.

Eñ namuslı — vicdanlı kişilerni,
Hatıramdan çıqarsam, kör olayım.
Milletimçün yapqan her işlerini,
Adlarını añaraq, taş salayım.

Bu taş Sizge, akademik — dost Saharov,
Vicdanıñız ögünde milletimden.
Pis devletni yıqtıñız soñ-ahırı, —
Öleyazdıq yavuznıñ illetinden.

Grıgorenko, asabam, bu temenna
General degil, insaŃa ürmetimdir.
Boğazğa yaş tıqıla, közüm tına,
Yoq, bu pıçma taş degil, ten-etimdir...

Haleksandr Tvardovskiy! — Cesür Şair!
Siz ediñiz ilkide aňğan bizni.
Aqsızlarını qorçalap, sözge mahir
Olğanıñız köterdi göñlümüzni.

Çiçibabin kibi saf vicdanlılar,
Baş bermegen Yevtuşenko, Boğarazlar,
Pristavkin, Baruzdin ve Bulatlar
İnşallah, hatıramızdan hiç çıqmazlar.

Taqdirdaşım, büyük Şair Qaysın ağa,
Baracaqman bir kün ille şu Çegemge.
Qabriñizniñ başında turıp, ağa,
Kiriñiz, dep aytarman, bizim evge...

Siziñ içün qoydım men ayrı bir taş,
Şemi-zade taşınen yan-yanaşa.
Hicretlikniñ nazmında ediñiz baş,
Eki taşnı öpemen, göñlüm taşa.

Beş biñ pıçma tizildi sıra-sıra,
Talaqağa keldiler dost-aqraba.
Bizçün feda olğanlar safta tura,
Olarğa köz tikemen aqşam-saba...

* * *

On yıl azap çektim men bitirgence,
Odalarnı süsledim, ziynetledim.
On yıl keçti içine ta kirgence,
Hatra olsun menden dep, niyetlendim.

Hatra olsun, bu evni qurmaq için
Taşta adı añılğan her insanğa.
Avdet yolun Vatanğa burmaq için
Maña küç ve ruh bergen her bir canğa.

Yüzler degil, biñlerniñ adın añdım,
Türkiyeden, Dobrucadan meded aldım.
Öz yurtımda ev qurıp, temel saldım,
Ahır-soñu küç bitti... hastalandım.

Bir kün kelir nesiller Salğır keçip,
Bitaqta bir soqaqnı qıdırarlar.
Azbarımda çeşmeden suvlar içip,
Meni degil, taşlarını hatırlarlar...

Vatanda bir ev qurdım pıçma taştan,
Ana-mına degenday, altmış yaştam...
Azbarımda oturtım beş-on terek,
Olar maña kerekmey, — Neslime kerek!

Amerikağa mektüp

*Yañı yurt hayırlav duasına eñ sevimli
aktörlarımın çağırdım. Olar kelmediler.
Amerikağa ketkenler...*

Selâm sizge, Amerika
Hicretinde olğanlar,
Dost-qardaşlar, qavm-uruvlar,
Uzaqlaşqan tuvğanlar.
Okeanlar sırtın aşıp
Fırtlandıñız — kettiñiz,
Apansızdan qaldıq şasıp,
Aceba, ne ettiñiz?

Ayşe apte, Meryem apte,
İhtiyar Mecit ağa,
Ne qıdırıp kettiñiz ya
Uzaq Amerikağa?
Hatırlayman sizni sıq-sıq,
Tüşüme de kiresiz,
Daha tünevin olğan kibi
Yanımızda yüresiz.

Qırım yoqtır başka yerde,
Başqa yerde yoq Salğır.
Açılğan soñ demir perde
Taşlap ketmek ne ağır
Anayurtı, tuvğan kökni,
Çatırtavı, deñizni, —
Dep özümce düşünemen
Sağınğanda men sizni.

Yat topraqdan kele haber:
Aruv yaşay ekensiz.
Öşekçiler tili çeber:
Sendviç aşay ekensiz.
Mersedesler taşıy emiş
Sizni soqaq-çarşıda,
Hazır emiş türlü yemiş
Aldıñızda-qarşıda.

Türkçe tilnen aytqanda
Bular — «dedikodular».
Bizim tilnen aytqanda
İşte, ayttı qoydılar.
Fitneci ve öşekçiniñ
Ağızları qapalmaz.
Bilesiñiz, halq ağızın
Qırq arşın bez yapalmaz.

Amma niçün kettiñiz ya
Uzaq Amerikağa,
Ayşe apte, Meryem apte,
İhtiyar Mecit ağa?
Hatırlayman sizni sıq-sıq,
Tüşüme de kiresiz,
Daha tünevin olğan kibi
Yanımızda yüresiz.

Qoñuznıñ da ola eken
Sevgen kübre-toprağı,
Qarılğaçlar unutmaylar
Balçıq alğan çotrağın.
İnsanlarğa qaydan kele
Tuvğan yurtıu terk etmek?
Özü istep ketken soñra
Hasretlikten dert çekmek?

Mecbur olıp ketkenlerni
Haq-Taalâ bağışlar,
Halqnen qalıp öz yurtında
Çekişkenni alğışlar.
Ayşe apte, Meryem apte,
Muhterem Mecit ağa,
Hem acıyman, sağınaman
Öpke etmeñiz maña.

Yat yurtlarğa ketmek içün
Tuvğan yurtqa qaytmadıq.
Nice yıllar Qırım dedik,
Başqa sözni aytmadıq.
Siz de güzel şu Qırımıñ
Közü, qaşı ediñiz,
Qayta doğğan sanamıznıñ
Ana-başı ediñiz.

Lafqa çeber, balday tatlı
Tiliñizni añaman,
Teatroğa kiremen de
Taşday qatıp qalaman.
Hürmet etip oturtalar
Meni zalnıñ törüne,
Sizler yoqsız, teatromız
Bom-boş olıp körüne.

Bizler mında çekişemiz,
Bavurımız tartışa,
Dört-bir yaqtan duşmanlar da
Rahatsızlay, sataşa.
Kene şunday: soqaqlarğa
Tolıp-taşıp çıqamız,
Közge yaşlar iyip kele, —
Tişimizni sıqamız.

Kene şunday; haqqımız yoq
Yurtqa sahip olmağa,
Böceklerday tırışamız
Yuvamızda qalmağa.
Uzaq kökte lip-lip etken
Yıldızlarğa oşaymız,
Çururımız, şerefimiz —
Biz Vatanda yaşaymız!

Böyle gurur, böyle şeref
Bilmem daha qayda bar?
Şunen yaşay, şunen öle
Yurtta qırımtatarlar.
Ah, Vatannıñ toprağında
Yaşamaqtan, ölmekten
Şerefli baht berilgenmi
İnsağa yüce kökten?!

Sizge, aziz vatandaşlar,
Hüküm yoqtır elimde,
Qayda, nasıl ömür etmek
Her kesniñ öz haqqıdır.
Lâkin adiy haqiqat bar
Kelimemde, tilimde:
Yaşayışnıñ tam manası: —
Öz Vatannıñ, halqındır.

Ayrılıqnıñ — hasretlikniñ
Dertlerinden azaman,
İşte, sizni pek sağınıp,
Bu mektüpni yazaman.
Ayşe apte, Meryem apte,
İhtiyar Mecit ağa,
Yurtnı terk etmegeydiñiz,
Dey de küyip-yanaman.

Quzğunlar

*Vatanğa qayıtp keldik, amma kene
bir-birimizni çoquçlay beremiz...*

Sıq-sıq ayılğan laflardan

*«Bu Kâmil dünyadan yüküni tutmuş,
Gizli alâmetler hep zuhur etmiş,
Kimsede merhamet qalmamış, gitmiş,
Cihannıñ halına baqıp, usandım».*

Muhammed Geray (Kâmil), XVI asır

Bu dünya insançün yalancı saray,
Töpeñden quzğunlar köz yümmy qaray,
Han olsañ bile sen Muhammed Geray,
Quzğunlar çoquçlap öldürdi seni.

Dilâra bikeçim, dürbeñe bardım,
Qalbimni taşıña urdım da yardım,
Qanlı ölenlerni boynuma sardım, —
Quzğunlar pahıllap öldürdi seni.

Sepilip yatalar mezar taşları,
Hanlar sulâlesin kesik başları...
Leylâ-bikeç, bitmey qan-közyaşlarıñ,
Quzğunlar közüñni oydılar seniñ.

Ne hanlıq, ne şuhret qalmadı — bitti,
Hepisi talaşp-qırılşp ketti,
Mazı atalardan qalma hikmet bar:
«Ömür-billâh ölmey yaşay quzğunlar!»

... İrfan hanı oldıñ, Mirza İsmail,
Türkiy qavımlarğa oldıñ sen Dahiy,
Bütün istegiñe olmadıñ nail, —
Quzğunlar çoquçlap turdılar seni.

Halqıñı qurtarmaqñı tüşündiñ, törem,
Saña qarşı cahilni bugün de körem,
Seni de çoq şeyde hep suçladılar,
Quzğunlar ciğeriñni çoquçladılar.

Tohtarğazı, taşqın sel ediñ ayrı,
Ne kördiñ ömrüñde dertlerden ğayrı?
Pıçaqnen yoğruldı ciger-u-bağrıñ,
Seniñ de başıña yetti quzğunlar.

«Anayım, dedim, men — balam demediñ», —
Ayt, Bekir, bu lafnı niçün söylediñ?
Sanki sen Qırımda yat-ögey ediñ, —
Yurtqa sığdırmadı seni quzğunlar...

«Eşekler, tuvarlar hepsi, vesselâm!» —
Dep kimge yolladıñ hitabu-kelâm?
Yetmiş yıldan soñra bildik derdiñni:
Quzğunlarğa eken «tatlı» bu selâm.

Zindanda delirip mahv olğan İpçi,
Miy süyeginece asıl milletçi,
Milletiñ içinden çıqmadımı, zar,
Seni çoquçlağan sasıq quzğunlar?

Lâtif-zade, Erbap İlyas Tarhanlar,
Daha nice-nice mahv olğan canlar,
Ciğeriñizden tamlay qoyurğan qanlar, –
Halâ bugün çoquçlay sizni quzğunlar.

Quzğunlar bugün de tınç-rahatsız yatmay,
İstidat körseler, ötleri patlay,
Menmenlikte ecdat ölüsün atlay,
Halâ çoquçını qayray quzğunlar.

Şemi-zade tedbirine ayağın basmaz,
Büyük istidatqa hiç qulaq asmaz,
90 yıllığına ilânlar köre:
«Bu nasıl ajiotaj!» – dep boğaz kere.

Sağ olğanda onıñ qadrin bilmegen,
Qorqudan evine bile kelmegen,
Zır-zıbıldağ botqa-satır yazğanlar, –
Bugün şair ruhundan qorqa quzğunlar...

Qattıbaş bir cahil çıkar minberge,
Mustafa Cemilni «batırar» kirge, –
Millet keçmişini batırar yerge,
Halqım, quzğunlarıñ seni öldüre.

Halq hatırası pek qısqadır dep,
Nafile söylemegen bir felsefeci.
Keçmişni kün-künden unutamız hep, —
Bunıñ soñu — yañı ve çeşit feci.

Lager-türmelerde açlıq çekkeni,
Quru kemiginen sınmay qalğanı,
Qarşısında yavuzlar boyun bükkeni, —
Halqım! — dep halqından quvvet alğanı, —

Bir kiçik şahısnuñ ajderha kibi
Dehşet memleketke qarşı turğanı,
Bütün bir milletke bir deha kibi
Qırımğa avdet yolun burğanı, —

Milletim, bular ne? — uzaq keçmişmi?
Vatanğa qaytqan soñ unutuldımı?
Ya sençün tabirsiz yengil bir tüşmi?
Qahraman demeysiñ, til tutuldımı?

Her qırımtatarnıñ qorantasına
Vatanğa Mustafa yol açqan edi.
Doğrusın aytacaq olsaq, aslında
Ümüt alevini o yaqqan edi.

Bu satırlar nasıl tesir taşılaycaq?
Birevler belki de çırayın sıtıp,
Közlerin patlatıp, silekiy yutıp,
— Yaltaqlıq! — dep meni sögip başlaycaq.

– Niçün başqalarını añmaysıñ? – derler,
Bir taqım «niçün»ni ögge sürerler.
– Aferin! – küreşte çoq edi erler!
Zaman seçip aldı tek birsin, dermen.

Rollan Qadıyevni, Yuriy Osmannı
Unutqan millet – nankör millettir.
Olar feda etti milletçün canını,
Olar millet bağrından üzülmez ettir.

Ya, bugün bir avuç «aqsaqal» çıqsa,
Kommunist qazanına başını tıqsa,
Ölgenler ruhunu taptav degilmi?
Milletke bir hancer saplav degilmi?

.....

Tek sağlam yemişni aşaylar qurtlar,
Darma-dağın oldu hanlıqlar, yurtlar.
Özümüzden çıqqan miysiz manqurtlar –
Aramızda yürgen qara quzğunlar.

Qırımım, Qırımım, can ve tenimsiñ,
Eki dünyada da sen tek menimsiñ.
Bir parça topraqta boyu-enimsiñ, –
Lâtime soqulmasa oldu quzğunlar.

Vatanlar içinde tek bir Vatanım!
Yoqtır senden ğayrı başqa mekânım,
Hıyanetliklerden usandı canım,
Qayğı vacip, diye keçsin her ağrım, –
Quzğunlarğa çoqutma meni tek, Tañrım!

Rivayet-1

Adını begenmegen taltinkelerge

*«Soñki yıllarda milletimizniñ adı hususunda
çoq hucur davalar olmaqta. Davacılardan
biri «Adımızni deñiştirmesek, belâlardan
qurtulmaycaqmız», kibi fikir bildirdi.
Ne yapmaq kerek? Kerçekten de adımız
yaramaydır?..»*

Oquyıcınıñ mektübinden

Evlâtsiz qoranta bahtsız sayılğan,
Eki qat bahtsızdır musulmanlıqta.
Evlâdı çoq olsa, bahttan bayılğan,
Ğururnen yaşağan sağ-amanlıqta.

Allahnıñ keremi bol hem de qızğanç;
Bir evge baqasıñ, bir ocaq bala.
Bir evge baqasıñ, yoq şeñlik, quvanç,
Azbarı mezarday tınç-sakin ola.

İşte, şay tınç olğan bir ailege
Künlerniñ birinde baht nurı kire.
Qarı-qoca sevinip baqa alemge,
Yaradan olarğa bir evlât bere.

El açıp köklerge eteler secde,
Quvanç közyaşını yutıp toyalar.
Ah, Rabbim, hayırlı ömür ber, dey de,
Sabiyge Yaşar dep bir ad qoyalar.

Sabiy qulağına oqula ezan,
Sofralar qurula, süzüle boza.
– Adınen qart olsun, – deyler qomşular,
– Adınen yaşasın, – deyler doğmuşlar.

Qaşları sim-siyah, közleri elâ,
... Amma çox Yaşamay doğğan bu evlât.
Yaşar, dep ümütlen ad qoysalar da
İşte, şay bastırıp keldi ilk belâ.

Allahnıñ keremi keniştir, boldır,
Ömür – bir quvançlı, kederli yoldır,
Evlât hasretinde yanğan bu evde,
Baqıñız, ikinci bir evlât doğdı.

Sabiy qulağına oquldı ezan,
Sofralar quruldı, süzüldi boza.
Demir, qaya kibi qaviy olsun dep,
Temirqaya adını qoydılar istep.

Ah, yazıqlar olsun, beş aylıq ömür
Ana ve babağa qaldırdı kömür...
Kene matem içre qaldı aile,
Adamlar hayrette: aceba, bu ne?!

Ana ve babada qalmadı ümüt,
Qorantanı bastı ağır bir sukût.
Amma berem dese Allah-u-Kerem,
Ümütsüz kör közge ışıq-nur bere.

Dünya yüzü kördi üçünci evlât! —
Başlandı bu evde yañı bir hayat.
Kene ana-baba çırayı küldi,
Sanarsıñ ebediy oğurlıq keldi.

Sabiy qulağına oquldı ezan,
Sofralar quruldı, süzüldi boza...
Bütün soy-soplarda büyük quvanç bar,
— Ketmesin! — dep, adın qoydılar Tohtar!

Sekiz ay yaşadı naçar bu evlât,
Taqdir merhametsiz, acuvsız, ey-at!..
Tohtar da bu evni yaqtı-yandırdı,
Beşaret bir belâ bar, dep aındırdı...

Üçünci evlâtıñ qırqı keçken soñ,
Soylar toplanışıp, oylap-biçken soñ,
Çağırdılar meşhur Loqman hekimni,
Soradılar, ayt, dep, qabahat kimniñ?

Babası hastamı yahut anası?
Hiç bitmey bu evniñ kederi-yası.
Qaç yıldır, bu evde közyaş qurumay,
Bu evde doğğan evlâtlar turmay.

Loqman-tabib belli-meşhurdır Şarqta,
Hikmetli rivayetler çoxtır bu haqta.
Qayda çağırsalar, kelgen o yaqqa,
Hastalığınñ sebebin tapqan o başta.

Bahtsızlıq sebebin bilgen teşkerip,
Mesele aydın, degen, Loqman el kerip.
Boşluq derdi mevcut peder qanında,
Bu hastalıq keçə evlât canına.

Bu hastalıq nice nesilni yuta,
Bu hastalıq kelse, qalpler boş qala,
Kim edi, kim oldı? — hepsin unuta,
Pervasızlıq basa, yüregi tala...

Qurt kibi kemire nesil-nesilni,
Ahır-soñ coyasıñ aqıl esiñni.
Böyle dert taşığan çox ömür körmez,
Nasıl ad qoysañ da, hiç fayda bermez.

Oquyıcım, bular degil kinaye,
Bu — adiy ve sade eski rivayet.
Degenler: añlasañ sivri-sinek saz,
Añlap olamasañ, davul-zurna az.

Rivayet-II

Sudaqlı noğay

Bir tamçı qatran bozğanday balnı,
Bazı bir pis hallar titrete cannı:
«Muharrir arqadaş, aytsaңыз niçün
Halâ bugün ayıralar tatnı, noğaynı?»

Ne aytayım sizge, aziz oquyıcım?
Aslında şiir yazmaq işim ve gücüm.
Mektübiñizni aldım, küyip oqudım,
Böyle bir rivayet sizge toqudım:

Solday deyler, Soğday deyler,
Suvdağ deyler Sudaqqa.
Bir zamanda tegiz çölden
Noğay kelgen bu yaqqa.

Çoq kezmegen, çoq körmegen
Noğay daha yaş eken,
Şaşıp qalğan bu Sudaqqa, —
Çevre çeti taş eken.

«Bular mında qatip yaşay
Tegiz ceri bolmasa,
Capalağı calp-calp etken
Celtirmeni bolmasa?

Vay, bayğuşlar, oğrağanlar
Yaradannın qahrine...»
Noğay ğarip öz başına
İşte, şay dep tüşüne.

Allam, özüñ quvet ber, dep
Şaşıp dua etkende,
Arabasın aydaştırıp
«Baqa-Taşqa» yetkende,

«Noğay geliy, noğay geliy!» –
Dep balalar çıqalar,
Ur-patlasın, aman-aman
Arabasın yıqalar.

Ne de olsa, noğay için
Telaşlı bir kün eken.
Zavallının arabası
Tolu boğday, un eken.

Calpaq betli, qıpq közli
Bizim ğarip yaş noğay.
Dey: «Bu tatlar ömürinde
Noğay körmegen buğay...

Bar aytıñız üyiñizge –
Cılap, biyday sataman.
Sataman da bu taş cerden
Tez-tez üyge qaytaman».

Üykenler de toplanışıp
Keleler, söz qatarlar:
«Hoş geldiniz, noğay qardaş»,
Dep tatlı söz aytalar.

Armut, alma, «Qara hekim»
Yüzüminen sıylaylar.
Pek hoşlı bir noğay eken, –
Ketmesin, dep qıymaylar.

Arabağa yüklenilgen,
Tolğan türlü yemişler.
Bir ketemen, bir ketmeymen,
Degenden qorq, demişler.

Künler keçe, aylar keçe,
Noğay qaytmay evine.
Taraq-Taşlı qorantadan
Bir yosmağa evlene.

Kene aylar, yıllar keçe,
Gece yuqu bölüne:
Noğayımız hasret ola
Qoray ösken çölüne.

Çıpırdaşqan ballarinen
Öz köyüne qayta o.
Köydeşlerge Sudağından
Çeşit masal ayta o.

Köydeşleri etrafını
Sarıp ala — oraylar,
«Tegiz ceri hiç de coqmı?» —
Dep hayretnen soraylar.

«Ne bolmasın, Allah olarğa
Bir tegiz cer qaldırğan,
Tat deseñ tat, şu cerni de
Tuzlı suvman toldırğan.

Qateyim qa, aşiq boldım
Aruvça tat qızına,
Şundan sebep, avf etiñiz,
Qaytalmadım ızıma.

Kiyev boldım, baba boldım,
Boldım ebet, eñişte.
Tat içinde yaşağan soñ
Til de biraz deñişti».

Köydeşlerge ne noğay, ne
Tat olğanın bildire.
«Geliy-kitiy, emiş-demiş»,
Dep kimerde küldüre.

Şu-şu olğan, Sudaq ve çöl
Qatnav yolu açılğan.
Evlâtlar da yetişken soñ
Dağğa, çölge saçılğan.

Muelliften:

Maña kimse noğay demey,
Qıpıq yoqtır közümde.
Niçün böyle oldı eken,
Dep şaşaman özüm de.
Mına bugün qarşıñızda
Qıpıqsız noğay tura.
Belki onıñ damarında
Çöl-Sudaq qanı ura.

Belki men de şu noğaynıñ
Bir torunı bolaman,
Maña da bir qısmet bardır,
Dep Sudaqta qalaman!..

Qırımlı şairler

«Şarqta şairler çoq olğan, deyler.
Biz qırımlı şairlerni de bilmeymiz.
Olar kimler ve nasıl şairler edi?
Siz bunu aytıp olursız mı?»

1995 s. noyabr 23-te QDMPIde
körüşüvde berilgen sual

Şarqnıñ şairlerin menden sorama,
Olarını sora sen Aşiq Ümerden.
Bizni şairlikke, kadam, yorama,
Şairler doğalar Allah emrinen.

Aşiq Ümerimiz «Şairname»de
Hepisin inciday tizmedi tegiz:
Olarğa ayrıca qıymet keskende,
Kimine bal tiydi, kimine bigiz...

İcat-itibarın tanırken, ancaq,
Bir sıra şairge yer berdi aşı;
Biz bala ekende aqlsızlansaq,
Anadan böylece yer edik maşa.

Maşağa pek lâyıq şairlerimiz
O zaman da olğan, şimdi de barlar.
Olarğa bir kapık ölü-tirimiz,
Olar tek bir şeyge — şuhretke zarlar.

Qoñuz da tezekten «qalaboq» yapıp,
«Baqıñız, ne büyük iş yaptım», degen...
Tıpqı şay degilmi, üç-dört söz tapıp,
Olarnı zar-zornen qafiyeleğen?

Ay-ay, qafiyesi bir tegiz olsa,
Kimerde o da yoq «lar», «ler» den başqa.
Hazır tura onda «olsa»ğa «tolsa»,
Ya daha ne kelsin o toban başqa?

Biçare millet de nazarğa ilmey, —
Şair kim, qoñuz kim, qafiyebaz kim?
Ulu şairlerin halqımız bilmey,
Bilse, saf incini körerdi belkim.

Aramızda yürgen bir qafiyebaz,
(Adını aytmayım, o her zaman bar),
Yubileyde şiir aytmasa olmaz,
Şiirde tanımay özün yubilar...

«Yıldız hastalığı» ura kimisin,
Qırq yaşta unvanlar almağa istey.
Özün qay köklerde belley, kim bilsin,
Sahte şan peşinden çapmaqtan küsmey.

Eşref Şemi-zade altmış yaşında
Devletten ilk kere nam körgeñ edi.
Vallahi, şahatlar bardır qarşımda, —
O «nam»ğa şap etip tükürgeñ edi...

Şiiriyette onıñçün bar edi bir nam,
Tek şu namdan istedi körmege hayır.
Der edi: — Allağa başta inanam,
Ve onıñ emrinen doğsa bir Şair!

Şarqnıñ şairlerin menden sorama,
Oları sora sen Aşiq Ümerden.
Bizni şairlikke, kadam, yorama,
Şairler doğalar Allah emrinen.

* * *

Aşiq Ümerimiz «Şairname»de
Şairlerni aındı yüzden ziyade,
Biz de işbu zayıf «Qırımname»de
Qırım şairlerin ańsaq ne olğan?

Qırımın toprağı evel-ezelden
Bülbüller mekânı olıp tüzilgen,
Şair çoqtır «Kâf» ve «Nun» ile kelgen,
Biz de birer-birer saysaq ne olğan?

Mahmud Qasımdan başlayıq satır,
Qırımın birinci şairi odır,
«Yusyf-u-Zuleyha»sı eñ ögde yatır,
Oqup, oña meftün olsaq ne olğan?

Kefeli bir hâtip oğlu Baqaiy
Hem Mısır, hem Şamda bilgi aqayı,
Nazmiyet bazmında olıp saqaiy
Unutılğan, bugün ańsaq ne olğan?

Ğazaiydir – Bora Ğazı Geray han,
«Ğafil olmañ, dostlar, irdi yine ahır zaman,
Döndi aksine her işler, qalmaqı emn-u-iman»,
Degenin bugünçün alsaq ne olğan?

Tatar Şeyh İbrahim onıñ babası,
Deşt-i-Qıpçaq Afifiy tavabası,
Ğazelleri – yuvşanlı çöllər sabahsı,
Şu sabahlar içre qalsaq ne olğan?

Daha bir han şairimiz Remzidir,
«Güzel yüzler, temiz sözler», remzidir,
Hansarayda bir taş onıñ beñzidir,
Saf ruhuna namaz qılsaq ne olğan?

Kefe camisine yaqın dürbede
Kelimiyniñ hakı zardır secdege,
Unutmañız oña dua etmege,
Onı da şair dep tanısaq ne olğan?

Vecihiyçün asıl yurt – Bağçasaray,
Aşq ğazellerinen qurdı bir saray,
«Nemli köz peri»den hep imdat aray,
Mühürdarnı Mecnun saysaq ne olğan?

Selâmet Geraynıñ oğlu Kâmildir,
Tahtta ve nazmda ğayet kâmildir,
Felsefiy fikirleri evvel-amildir,
Şairden bir beyit alsaq ne olğan:

«Bu dehrin haline eyledim nazar,
Her biri bir derde giriftar ancaq,
Kemale irince har ile gülzar,
Bülbülün adeti ah ve zar ancaq».

Şeyhlerden birisi – Kefeli İzziy,
Sinopta, Hicazda qalğandır izi,
Her satırda Allağa sığınmış özü,
Nazmına cevher dep baqsaq ne olğan?

Qırımlı Alide şarap ve lâl çoq,
«Bezm ve lâle ruh, qameti dal» çoq,
Lâle yanaqlınen sarhoşlı hal çoq,
Şarap deryasında aqsa, ne olğan?..

Lütfi de çoq içken şairlerdendir,
Fikirde Hayyamnen bahs ete bilir,
Sarhoş dep alçaltmaq insaf degildir
Adını añarken qalqsaq, ne olğan?

Ruslarını titretken Selim Geraydır,
Şiirle zıkr etken Selim Geraydır,
Dört tahtta fikr etken Selim Geraydır,
Şairhan rutbesin taqsaq, ne olğan?

«Aşiq Ümer der ki aşqqa yanarım,
İçip aşqıñ şarabını qanarım,
Qıblam Haqtır, yolum saña dönerim,
Mihrabımdır eki qaşıñ arası».

Şiiriyetniñ alâ-arşısında
Aşıqı bir Sultan sansaq ne olğan?
Böyle ulu satırlar qarşısında
Şairimiz demege yalsaq¹, ne olğan?

Cevheriydir Aşiq Ümerden soñra,
Kim olduğın şiirlerinden sora,
Her satırı cevher taştır bir tuğra,
«Aruzından» örnek alsaq, ne olğan?

Qılıç ve qalemli Meñli Hanımız,
Qırımnda o qurğan tekke, camimiz, –
Tenden ayrılmaycaq tatlı canımız,
Adın ğururlanıp aytsaq, ne olğan?

Tahsinge lâyıqtır Rahmi şair de,
Doğum – Bağçasaray, ölüm – Edirne,
Farsçası «bisyar»dır, göñlü «peymane»,
Biz de şay lisan aytsaq, ne olğan?

Aslı qırımlıdır Selim Divane,
Aşq otunda yandı olıp pervane,
«Aruzı», «parmağı» hep dane-dane,
Yazımızın ölçep saysaq, ne olğan?

Soyadı Ümerdir, mahlası Besim,
Qırımtatarlarda unutulğan isim,
İstanbulda yaşay necibü nesli,
Qırımnda adını yaysaq, ne olğan?

¹ yalmaq – utanmaq.

Mevleviy tarikatın Ramiz tarqattı,
«Seven Allahı sever» – Haqqa ah attı,
Goñüllerge imandan dil-u-nur qattı,
Dinsizlik yolundan taysaq, ne olğan?

Şahbaz Geray oğlu han Hâlim Geray,
«Gülün-i-Hananı» tarihqa yaray,
Meşhur şair oldı, olmadı qalğay,
Biz de öyle ünvan alsaq, ne olğan?

Daha bir unutilğan dedemiz Refat,
Mekke de acılıqta etmiştir vefat,
«Osmanlı zincirına taqıldı»¹ ey-at,
Halına biz de ağlasaq, ne olğan?

Geraylar sülâlesindendir Siyretiy,
Añlamadım ğazelinin dad-u-lezzetin,
Barsın, aramızda olmasın yetim,
Onı da sıramızğa qoşsaq, ne olğan?

Şerif sevgiden şarap almaq ister,
Cıgeri yanıp kebab olmaq ister,
Gül renki sararıp harap olmaq ister,
Biz de muhabette yansaq, ne olğan?

Hanlar deviri bitti, oldıq «qırcıman»,
Yañı nesil keldi, doğdı «Terciman»,
Halq içün başlandı zilletli zaman,
O zamanğa basqı dep aytsaq, ne olğan?

¹ bazı ğazellerinde osmanlı olup qalğanına şikâyet ete.

Mirza İsmail-bek — maarifçi, edip,
Şuhret qazanmışdır «Usul-u-Cedit»,
«Til, fikirde, işte birlik»ni sevip,
Mucevher kibi tapsaq, ne olğan?

Eşmırza, Canğazı kedaylarımız,
Halq ağzında ölmez şuhret-şanımız,
Çıñlar uyduruvda iftiharımız,
Bugün de olarnı tapsaq, ne olğan?

Yañıca şairler sülâlesinde
Şiiriyet ustası al-Qadri-zade,
Qullanğan her sözü nefis ve sade,
«Be yahu» dep onı añaşaq ne olğan?

Niyaziydir tatarlıqnı hep arağan,
Mezarından: «Tatar qayday», — dep sorağan,
Bugün bile soysızlarğa ters qarağan,
Biz de ondan örnek alsaq, ne olğan?

Asan Çergeyevniñ şiiri tüzgün,
Bala şairi yoq ondan da özgün,
«Közyaş han çeşme»si türküdir ezgin,
Oquğanda tışlerni sıqsaq, ne olğan?

Maarifperver şair — Tohtarğazıdır,
«Fi medhi Qırım»ı muñlı sazıdır,
Hayatı çoq müşkül taqdir-yazıdır,
«İbliske lânet!» — dep aytsaq ne olğan?

Helâq olmağaydı Çelebicihan,
Qırımğa suqlanırdı alem-u-cihan,
Şiiriyet devletin qurardı, inan,
Adı añılğanda qalqsaq, ne olğan?

Bugünkü zayıf şiiriyetimizge,
Elde etilmegen variyetimizge,
Nesiller basacaq her izimizge
Nomandan küç-quvvet qatsaq ne olğan?

«Noğaynıñ adağı»n bilmegen barmı?
Aynecılığına külmegen barmı?
Memet Nuzetimiz maqtavğa zarmı?
Noğayğa bir heykel qoysaq, ne olğan?

Ah, Şevqi Bektöre, Şevqi Bektöre!
Şiiriyetimizde belli bek, töre,
Sibiryâ halâ seni tüşünde köre,
Stalinniñ anasın satsaq, ne olğan?

Yaqub Şakir-Ali — mektep hocası,
Qalemi zayıf, amma tüzgün hecası,
«Mektep»ke teşbihi — «ilim deryası»,
Cehaletten biz de qaçsaq ne olğan?

Lâtif-zade ruhu ölmeden yaşar,
«Ölmem men», degeni ömürge oşar,
Her sözü gönülge nur-şavle qoşar,
Biz de şavlege oşasaq, ne olğan?

Bekir Çoban-zade — nefis söz piri,
Teşbihleri dülber, sözleri tiri,
Añlap olamaymız, ne bunun sıırı,
Yazmaq degil, añlaya alsaq ne olğan?

Cemil Kermençikli «Tatarım!» — dedi,
Tatarlıq onıñ şan-şuhreti edi,
Ondayın tatardan qorqmañız endi,
«Qırım»ğa «tatar»nı qoşsaq ne olğan?

Daha bir Cemil bar, soyadı Kence,
«Büyük» degil, bala şairi ance,
«Turnaları» «Bulutlar»ğa taqliddir, mence,
Taqlidni de şiir dep sansaq ne olğan?

Altañlı — al tañğa aldangğan şair,
Tili kommunistçe ballangğan şair,
Boş hayal içinde sallangğan şair,
Ömrüne yazıq, dep yansaq, ne olğan?

Onıñ soyu edi Noman Şeyh-zade,
Büyük hürmet ile alamız yade,
«Bolşevik — aç ittir», dep yazdı sade,
Baş egmez şair, dep aytsaq, ne olğan?

Cığitler-cigiti Hamdi Geraybay,
Şiirlerin oqusañ, tende qan qaynay,
Oqup ağlamağan qaysı bir anay?
Bugün kim cığit? — dep sorsaq, ne olğan?

İrğat Qadır, Hamdi Alim, Osman Amit,
Tair Usein, Bekir Vaap, Azam Amet,
Şeitlerniñ her birine birer güldemet
Yasap, gönülde yas tutsaq, ne olğan?

Cavtöbeli komsomolğa pek sadıq qaldı,
«Zarafşan»dan, «aq altın»dan ilhamlar aldı,
Halq hep yurtqa intilğanda, o artta qaldı,
Biçarege «Rahmet» dep aytsaq, ne olğan?

Bulğanaqlı şair edimi, bilmem,
İcadına ne ağlarım, ne külmem,
Ne olsa da onı sıradan silmem,
Halq unuttı, ya unutsa, ne olğan?..

Eşref Şemi-zade — sönmecek şemdir,
Biz — nazm pıtaqları, o — qaviy tendir,
Onlarce şairge bir özü teñdir,
Şair o edi, dep aytsaq, ne olğan?

Ramazan Aytandan — şair çıqmadı,
İlham azapları oña yuqmadı,
Çoq satır yarattı, özün sıqmadı,
Şiirine pervasız baqsaq, ne olğan?

Sevdiyar mahlaslı Memet ağamız, —
Milletçi şair dep daim añamaz,
«Millet — babamızdır, Vatan — anamız», —
Satırın altınğa alsaq, ne olğan?

Edipler arası — geniş daire,
Amma pek çox degil onda şaire,
Nefis, dülber sözlü — bir Cevahire,
Çırçıqqa ziyarətke barsaq, ne olğan?..

Taliysiz bir şair — Amet Mefadır,
Bizge aytıp ketti: içki-cefadır,
Güzel satırları — canğa sefadır,
Qabrine barıp taş qoysaq ne olğan?

Reşid Muradımız özgün sözlüdür,
«Tango»sı daima «mavı közlü»dir,
Körgen-keçirgeni biraz gizlidir,
Tek yahşı tarafın alsaq, ne olğan?

Enver Selâmettir eñ soñki şair,
Ondan soñ şair doğmadı, hayır,
Hudam, onı bizden ayrıca ayır, —
Nazmına ötmekday toysaq, ne olğan?

Zornen bir güzellik hiç olmaz, derler,
Gıdalı topraqta gül solmaz, derler,
Lömanday şairni zayıf bilerler,
Allahçün doğrusın bilsek, ne olğan?

Rahmetli Burnaş da çox satır yazdı,
İğnenen quyusın nafile qazdı,
Yalıñız bir-qaç şiiri sazdır,
«Saqavlanma kaday»ğa külsek, ne olğan?

Mambet Ablâlimov Canköy balası,
Yüregi temiz-pak, sözü bal, asıl,
Dost edik, ebediy qalbimde qalsın,
Erte ölüm ögün alsaq, ne olğan?..

Bugün aramızda tendürist-sağlam,
Daha şairler çoq, olarnı añmam.
Özümnü de, vallah, şair dep sanmam,
Kelecek bilir dep aytsaq, ne olğan?

Hatime

Destanımda ayılğan bu laflardan
Ayılmağan laflar çoqtır, dostlarım.
Daha nice fikirlerim – saflarda,
Bekçilerday qorçalaylar «postların»...

Bekçilerniñ seraskeri – Çatırdağ,
Oña közün tikip tura Ayudağ,
Yırlanmadı daha nice bağça-bağ,
Nevbet kelir olarğa da, olsağ sağ.

Şu Qırımniñ tarihıday terendir
Her kelgenge külgen Qaradeñizi.
Haçlı, haçsız, bazıları erendir,
Tek kimlerniñ yoqtır mında ad, izi.

Kelip keçti vızıladağan yeldayın
Eki biñ yıl. Mında tek biz qalırımız.
Taqatımız olur taşqın seldayın,
Yañı asırda Baht telbevin alırımız!

Allam, bizçün yarattıñ bu mekânı,
Şu mekândan ilham ber Sen sazıma.
Medhiyenen sevecegim Vatannı,
«Qırımname» daha bitmey, yazıla!..

1990-2000 ss.

TÜŞÜNCE

«Tüşünce» ve «Bağçasaray» şiirleri
1996 senesi aprel 20-de Anqarada «Qutlu
Doğum Haftası»nda ötkerilgen «Vatan ve
millet sevgisi — imandandır» adlı şiiriyet
yarışında Birinci mükâfat ile taqdirlendiler

Ş. Selim.

Nasıl bir künlerge qaldıq, qardaşlar.
Bu uzun yollarda taldıq, qardaşlar,
Aman-aman bitip yandıq, qardaşlar,
Közümüz ögünde sabiyler öle, —
Dünya bizge baqıp, bir köznen ağlay,
Bir köznen küle.

Dünyağa nam bergen bir millet edik,
Asırlar túbünden tirilip keldik,
Vatanğa köz tikip qurbanlar berdik,
Bizni kene böleler bir şına ile, —
Dünya bizge baqıp, bir köznen ağlay,
Bir köznen küle.

Qalmadı aramızda birlik keneşi,
Şınunçün qızdırmay Vatan küneşi,
Şınunçün yürüşmey, ey halqım, işiñ,
Şınunçün bağırñnı hancerler tile, —
Dünya bizge baqıp, bir köznen ağlay,
Bir köznen küle.

Hepimiz qabardıq mingen hamırday
Qarışıp qalmayıq bir top çamurday,
Kesilip başladıq quruğan tamırday,
Yaşaymız bularnı bile ve bile, –
Dünya bizge baqıp, bir köznen ağlay,
Bir köznen küle.

Bizni kene birevler oynatmaq istey,
Kene damsız bir şorba qaynatmaq istey,
Kenardan hoşlanıp bir baqmaq istey,
Bar, oyna, közyaşın sile ve sile, –
Dünya bizge baqıp, bir köznen ağlay,
Bir köznen küle.

Sanki duşman oldıq bir-birimizge,
Hürmet yoq ne ölü, ne tirimizge,
Ne oldı, qardaşlar, ne oldı bizge?!
Kene dersiñ bir belâlar bastırıp kele, –
Dünya bizge baqıp, bir köznen ağlay,
Bir köznen küle.

Allahdan berilgen güzel bu topraq,
Közlerimiz kibi körlengen çoqraq,
Tereklerimizde sararğan yapraq
Biz kibi çekmekte feryad ve nale, –
Dünya bizge baqıp, bir köznen ağlay,
Bir köznen küle.

Ey, felek, işiñe aqıllar yetmey,
Tatarnıñ başında tüşünce bitmey,
Bir küçük arzum bar – aqlımdan ketmey:
Ömürler bite ve ömürler kele, –
Demesinler:
«Dünya bularğa baqıp, bir köznen ağlay,
Bir köznen küle».

BAĞÇASARAY

Yeşil caplar arasında esken yeliñ
Tar soqaqlı mahallelerde kimni aray?
Niçün qurıp qaldı «Sırlı çeşme»leriñ?
Söyle maña, Bağçasaray, Bağçasaray.

«Çürük-Suvnıñ» boylarında tamır atqan
Selbileriñ niçün ösmey, niçün qavray?
Otuz eki ay-yıldızıñ qayda batqan?
Söyle maña, Bağçasaray, Bağçasaray.

Yigirminci asırdan da merhametsiz
Bir asırnı kördimeken bu Hansaray?
Tarihında oldı mı yıl dert-zahmetsiz?
Söyle maña, Bağçasaray, Bağçasaray.

Beftanlardan qamburayğan qutsız kibi
Alçaq-campik evler kimden imdat soray?
Kimler edi bu evlerniñ öz sahibi?
Söyle maña, Bağçasaray, Bağçasaray.

Kimler edi bu caplarda qoy cayratıp,
Top-Qayanıñ qaval çalğan?
Allı-pullı feslerine güller taqıp,
Gügüminen çeşmelerden suvlar alğan?

Qayda şimdi o yosmalar, ne yerlerde
Çalarğan ve siyrekleşken saçın taray?
Sen olarnı hatırladıñ nice kere?
Söyle maña, Bağçasaray, Bağçasaray.

Rastketirdim bir yosmanı soqağında,
«Merhabañız» dedi, qaşı-közü qara.
Qaradeñiz dalğalandı teñ-qanımda,
İnan buña, Bağçasaray, Bağçasaray.

Afu eyle, saña tanış olğan tilde
Böyle sözni eşitmediñ nice zaman.
Biz hepimiz iraq edik tuvğan İlden,
Hicranlıqta öleyazdıq aman-aman.

Öleyazdıq dertke derman tapalmayıp
Hastalığı gizli olğan biçareday,
Sen de taldıñ hasretlikte yıllar sayıp,
Çoq ipranğan, Bağçasaray, Bağçasaray.

Bu künge de taqdirime biñ evallah!
Keldim saña boranlarğa oğray-oğray.
Sevem seni olsañ bile nasıl halda,
Bağçasaray, Bağçasaray, Bağçasaray!

1988 s.

Bağçasaray-Samarqand

YARALANĖAN TÜRKÜLER

«Aluřtadan esken yeller» furtuna oldu,
Sudaq-Kefe yollarına qıyamet toldı,
Güzel Qırım daĖlarınıñ çırayı soldı, –
Ey-vah, dostlar, yaralandı Vatan türküsi.

«SeidoĖlu Seydametler» kene uruldı,
Papazlarınñ darağaı kene quruldı,
Kene qırımtatarlarınñ gnl qırıldı, –
Ey-vah, dostlar, yaralandı Vatan türküsi.

«Şu Yaltadan» taş yklenmey, yüklene para,
Bütün Qırım evirildi tolok-bazara,
Her adımda haydutlar ve yezitler tura,
Ey-vah, dostlar, yaralandı Vatan türküsi.

«Tatarlığım» – tuvĖan yerim horlana bugün,
QurbanlarĖa baqıp közler torlana bugün,
Bu muqaddes toprağımız zorlana bugün,
Ey-vah, dostlar, yaralandı Vatan türküsi.

Ey, «Bulutlar», biz olmağan yurtqa yetiñiz,
Bağrımızda olĖan dertni alıp ketiñiz,
NomanlarĖa, Bekirlerge selm etiñiz,
Ey-vah, dostlar, yaralandı Vatan türküsi.

«Ant etkenmen...» tek řu trk yaralanmadı,
Bizge ondan Ėayrı işan-mt qalmadı,
Güzel Qırım, bugün saña secdem – řu trk,
YaralanĖan trklerge melhem řu trk.

1995 senesi, iyn-iyl

ÇELEBİCİHANNIŃ SOŃKİ YIRI

*«Ant etkenmen, söz bergenmen
millet için ölmege...»*

Ant etkenmen kerek bolsa kene qayıp kelmege,
Nasıl etip, evlâtlarım, men sizlerni taşılayım?
Bugün kene millet için küreşimni başlayım.
Suretimni bayraq etip köterdiñiz köklerge,
Yırlarımni darqattıñız ğururlanıp köp yerge.
Lâkin daha bilmeyisizdir eñ muqaddes sıırımni –
Aytayım men, evlâtlarım, sizge soñki yırımni:

Ant etip siz çağırdıñız kök bayraqlı Qurultay,
Amma kökni yaraştırma yıldızlarsız tek bir ay.
Zahmetiñiz boşqa keter, sizde birlik bolmasa,
Birleşmekçün ant etmege sizde erlik bolmasa.
Evlâtlarım, bunı sizge Quran öpip aytaman,
Red etseñiz, yırlarımni alıp artqa qaytaman,
Demek, halqım oñmay keldi, oñmay yaşıp –
oñmağan,
Demek, halqñı qurtaracaq yañı nesil doğmağan!...

QIRIM CENNET DEĞİL, DOSTLAR

Qırım Cennet degil, dostlar,
Berilse de Allahdan,
Mında çoqtan ne hürriyeler,
Ne melekler qalmağan.

Qırım Cennet degil, dostlar,
Siz Cennetke qızmañız.
Allandırıp-ballandırıp
Yalan resim sızmañız.

O, tek Qaradeñiz degil,
Sazlığı bar, gölü bar,
Suvından tuz damı kelgen
Qavrap qalğal çölü var.

Dülber olıp körünse de
Qarağanda tışından,
Qasım ayı kirgen soñ,
Can tönülır qışından.

Qırım Cennet degil, dostlar,
Pek horlanğan, deñişken,
Mında nice yol ayrılıp,
Nice yollar kesişken.

Nice yıllar mında ayaq
Basmğanlar qalmağan.
Selbilerge torbasını
Asmağanlar qalmağan.

Nice yıllar yeşil ada
Olğan kervansarayı.
Yemiş bitken bağlarında,
Çölllerinde qorayı.

Zeher-lâcsız bereket yoq
Bağçasında-bağında.
Suv qalmağan Qarasuvda,
Salğır degen ağımda.

Kelmeşekniñ her bir soyı
Alayım dep tırışqan.
Kentler-köyler boruqsığan,
Tütünlerden qarışqan.

Qırım! Qırım! Bir zamanda
Belki Cennet ediñ sen.
Endi ise cehennemniñ
Qapısına keldiñ sen.

Qaytıp kele saña, yañı
Can berecek tamırıñ.
Şu tamırıñ ile bağlı
Her bir ğıdañ, her sıırıñ.

Qırım! Seni qurtarırmız,
Soñ maqsadqa yetermiz,
Ya da senday taptalır da
Ölöp-sönüp ketermiz.

Qırım, belki birevlerge
Sen bir cennet-mekânsıñ.
Bizge ise Cennet degil,
Qırım, bizge Vatansıñ!

ANA QIYMETİ

Dünyada her şeyniñ qıymeti ola,
Ana qıymetiniñ yoqtır ölçüsü.
Hayatniñ qaç çeşit ziyneti ola,
Ebediy qalğan şey — tek Ana tösü.

Analar bizlerge taqdir bahşısı,
Bir kere berile böyle mükâfat,
Evlâtlar, haqlańız Ana alğışın,
Ğaflet belâsına oğramań, ey-at!

Kürremiz aylâna, doğa al küneş,
Başımız üstüne töküle nurlar.
Ömrümüz yolunda bizge daim eş
Analar bar eken — demek hayat bar.

Hayatta bar ekeç şevqat, merhamet,
Hayatta bar ekeç sevgi-muhabbet,
Hayatta bar ekeç işanç, namus-ar,
Hepisi, hepisi sizden Analar!

Ey, sen, afatlardan sarsılğan âlem,
Evlâtlar qalbine merhamet aşla.
Analar çekmesin eziyet-elem,
Oların başına gül-çeçek taşla!

ANAMA EÑ BÜYÜK ŞİİRİM

Balalıqta olğan çoq şey esten ketmey...
Anam ölgen künü este saqlaycağım.
Sabiy edim, ağlamadım aqlım yetmey,
Endi ise, qaçan añsam ağlaycağım.

* * *

Sıcağım pek büyük, yatam töşekte,
Köterip olmayım, ağıra başım.
Hastacan sabiyday sanki beşikte
Yatam men, közümden töküle yaşıım.

Közümni açam men, yaş dostım şair
Sevimli şairniñ şiirin oquy...
Kökte ay nur saça, dersiñ cevahir,
Yastığım yanında gül-çeçek qoquy.

Közümniñ ögünden keçe satırlar,
Yürekni bayılta nadir yır sesi.
Ne qadar günahım olsa, hatırlap
Yatam men. (Sanki bu soñki nefesim).

**Her gece yuqlamay şiir diñleyim,
Her beyit hayatqa uyanta ümüt.
Derdimniñ zorundan kâh de iñleyim,
Her beyit dey maña: – Ölümni unut!**

Tüzelip çıqqanda hekimge dedim,
— Devaladıñız, biñ bir teşekkür.
İnanıñ, amma men ölecek edim,
Şiirler bermegen olsa ümüt, nur...

1965 s.

*Şiirniñ qoyu tüslü dörtlügi 2010 senesi
Şairniñ baştaşına yazıldı. — Tertipçi*

* * *

Tilimizni saqlap qalğan
Alimlerden birisiñ,
Tilşınaslıq iliminiñ
Pek körümli piriñ,
Pek qıymetli kitaplarıñ
Milliy kütüphanede,
Şegirtleriñ ve dostlarıñ
Yüreginde tiriñ*.

*Asretli satırlar. Hatırlavlar. Cıyıntıq. Basır Ğafarov (1907-1991). Aqmescit: Ocaq, 2002. — s. 3.

MENSUR LEVHALAR

Belâlardan bizni Tuvğan Til saqlap qaldı...

(«Milletniñ közü ve yüregi —
tildir» maqalesinden)

ŞAIRNİN ÖZ SESİ

Şairnin öz sesi olmaq kerek, deyler. Bu yerde şair yircinen qıyaslaşdırıla. Belki doğrudur. Lâkin, şairnin öz sözü olmaq kerek, deseler, daha doğru olur edi.

«Öz sözü» demekniñ manası nedir, aceba? Şimdi leksikonımızda 30-40 biñ faal (aktiv) söz ola bile. Eline qalem alıp beyit yahut şiir uydurmağa istegen kişiniñ «söz cemdanında» hiç olmadım 4-5 biñ söz ihtiyatı (zapası) olmalı.

Men bundan bayağı vaqıt evel bir eksperiment (eger tabir caiz olsa) yaptım. Eşref Şemi-zadeniñ «Közyaş divar» destanında tekrarlanmağan sözlerini sayıp çıqtım. Olarnıñ sayısı biñge barmay. Lâkin, ne qadar zengin tilnen yazılğan şaheser!

Siz künümüzdeki beyituydurucu arqadaşlarımıznıñ yazğanlarını al da baqıñız. Hususan, yırçı şairlerimizniñ sözlerine ehemmiyet beriñiz: özüm-sözüm-közüm-yüzüm, güzelim, beklerim, seveirim; öldim-qaldım-taldım; olsun-tolsun ve saire ucuz patırdı-güdürdiler.

Yır olamı, şiir olamı, — onda hiç olmadım kiçkene bir keşfiyat, taze fikir olmaq kerek. «Öz sözü» demek — bu fikir keşfiyatı, teşbih keşfiyatı, şekil keşfiyatı, qafiyeler keşfiyatı, his-duyğu, til keşfiyatı demektir. «İ zvezda s zvezdoyu govorit» M.Lermontovnıñ dünya lirikasında tüşünip tapqan eñ büyük keşfiyatlardan biridir», dep yaza Qaysın Küliyev..

Men haveskârlarnı aytmayım, endi şair olaraq tanılğan kişi her bir şiirinde küçük olsa da, bir keşfiyat yapmalı. Şairniñ öz sözü demek, işte, budır!

İLK KERE HAQİQİY ŞAİRNEN KÖRÜŞÜVİM

1968 senesi 1 mayıs künü edi. Cambaydaki (Samarqand vilâyeti) evimizge Eşref Şemi-zade keldi. Onı Samarqanddan İdris ağa Asanın şahsiy maşinasinen ketirdi. Eşref ağa şu künü bizde qalmaq istegini bildirdi.

Balaban-balaban közlerinen maña sınavçan nazar ile baqıp: «A, sensiñmi?.. Men seni başqaca tasavvur ete edim. Qarasa, sen başqaca ekensiñ. Qa, körüşeyik, men Eşref Şemi-zade bolaman», dedi. Daha bir şeyler ayttı, lâkin şimdi hatırlap olamayım.

Mayıs ayında Özbekistanda havalar qızıp başlay. Şunıñ içün ev aldında tapçanımızda oturdıq. Men şaşqanımdan ne aytmağa, ne soramağa da bilmeyim. Beklenmeden sürüp kelgen böyle musafir meni tekmiñ şaşmalattı... Kene yahşı seslerimizni eşitken olsa kerek, evden babam çıqıp keldi. Selâm-kelâmdan soñ olarnıñ arasında laf birden qızdı. Desene, Eşref ağa bizim çöl tarafnı, cümleden, babamnıñ köyü Büyük-Asnı yahşı bile eken. «Men otuzıncı yıllarda Semen köyünde izbaçlıq

yapqan edim, siziñ Büyük-As köyünüz de o yerge pek yaqın edi. Semenli Adaviye adlı dülber bir qız halâ daha aqılımda...» degeninen babam: «Ana şu Adaviye degeniñ menim yaqın tuvğanım bola. Şimdi Çırçıqta yaşay, cetken üç balası bar», dedi. Ebet, Adaviye halamnen pek sıq qatnaşa, men daha yaqınlarda onda bolğanımnı ayttım. Eşref ağa babamniñ yaşını soradı (babam 1898 senesiniñ balası edi). «E, siz menden bayağı üyken eken-siz, Selim aqam, ollâ yaş körünesiz, bir körgende men sizge bo qadar yaş bermez edim», dep taşladı. Olar laf eteler, men diñleyim. Eşref ağa men adlarını babamdan eşitmekce bilgen köylerniñ adlarını birer-birer ayta: Küçük-As, Qulseit, Nayman, Qaranayman, Bayasit, Semen ve ilâhre hepisini bile, o zamanda anda yaşağan adamlarnıñ da adlarını hatırlay. Babam ara-sırada: «Olân, maşallah Eşref, hepisi aqlıñda qalğan, men olarnıñ köbisin unutqanman, maşallah», dey.

Menim anam Şahzade, aslı bayasitli, sürgünlik yıllarında pek erte öldi. Men o zaman yedini toldurıp sekizge adım atqan edim. Rahmetli anamniñ hasta olup töşekte yatqanını pek yahşı hatırlayım. Üç yıl qadar verem hastalığınen çekişti. Bizim qorantamız tüşken özbek qışlağı şu hastalıqnıñ mekânı edi.

Tatararımdan eñ üykeni Şevqiye tatamniñ aytqanına köre, şu qışlaqta her kes, içinde qurt vızır-vızır qaynağan havuzdan suv alıp içe ve aş pişire eken. Özbek qorantasınıñ her birinde birer-ekişer kişi ve-

rem hastalığına oğray, şundan da ölip kete eken. Rahmetli anam da şu hastalığıñ qurbanı oldı.

Babam 20 yıl evlenmedi. Qışlaqtan Cambay rayonınıñ merkezine köçip keldik. Men özbek mektebinde oqup başlağan edim, rayon merkezinde de orta özbek mektebini bitirdim. Beş tatam, eki ağam evlendiler. Biz babamnen ekimiz qaldıq.

Men Samarqanddaki hocalar tehnikumına kirdim. Birinci kursta edim. Bir «vıhodnoy»da evge kelsem, bir qadın otura. Yanında 4-5 yaşlı oğlan balası da bar. «Oğlum, mına men evlenmege mecbur oldım. Endiden soñ bu analığıñ, bu da qardaşıñ olacaq», dedi babam. Bu benim için başıma kelip tüşken ilki darbe kibi oldı.

Keyfim būs-bütün bozuldı. Babamnıñ evlenecegini, evlengende de balalı qadın alacağını hiç aqılma ketirmey edim. Birden özümni bu evniñ artqaç kişisi kibi his ettim. Biraz oturdım da, kimsege duydurmay yavaş evden çıqıp kettim. Tehnikum yataqhanesine keldim. Kimse yoq. Her kes evine ketken. Kroatıma yüzüqoyun yıqıldım da, horluğım kelip ağlamağa başladım. Artıq dünyada bir özüm edim. Accı közyaşlarım arasında anamnıñ sıması peyda oldı. O zamanda 17 yaşında edim. Üç aftamı, dört aftamı evge barmadım, 16 ruble stipendiya bere ediler. Şuña yaşap oqup yürdim. Künlerden bir kün yataqhanemizge Abkerim dayım keldi. Meni yahşı etip sögdi.

— Sen endi bala tuvılsıñ, añlamaq kereksiñ. Babañ qıynalıp qaldı. Aqay kişiğe bir özü yaşamaq

qıyın, aşın-suvın hazırlamağa, üstü-başını qaramağa qadın kişi kerek. Şay da, balalarım, dep, 15-16 cıl evlenmedi. Sen de oqumağa kettiñ, bir özü çompayıp qaldı. Üyge kelip ket, babañ ve analığıñ bekleyler seni. O pek aruv qadın. Merhametli. Mına özüñ körersin» — dedi.

Haqiqaten de, Emşire adlı istilâli bu qadın pek merhametli, temiz, evcimen, ırızlı bir qadın eken. Yıllar keçip men oña, o da maña pek alıştıq. Server adlı oğlu doğmuş qardaşım kibi olıp qaldı. (Babası hastalıqtan vefat etken).

İşte, bu qadar çekinüvimniñ sebebi şu ki, ekin-ci anam kibi olıp qalğan Emşire anam mingen hamırdan çiberek, tavalıqum, qabaq aşları pişirmege pek çeber edi. Eşref ağanın bizde qonıp qalacağını añağan soñ, qasaptan hiç olmadım yarım kilo qıyma ketirmemni rica etti. O zamanda evimizde buzdolap yoq. Evde et saqlanmay. Musafir keldimi, aman qasapqa çapa edik. «Mingen hamırım bar, musafirge çiberek pişiririz», dedi. Men qasap Asannıñ tükânına çaptım. Qaytqanda bir şişe raqı da aldım...Böyle musafirni raqısız sıylamaq olurmu?

Eşref ağanen babam hep laf eteler. Qave, çay içildi. Yemek de hazır oldu. Tapçanda alçaq masa üstüne Emşire anay sıcaq-sıcaq çiberekler ketirip qoydı. Stilâlılarğa has şivenen «Begen de buyuruñız, men ha şim çay ketirsem ke», dedi. Meni başqa qasevet bastı. Raqını ne yapmalı? Babam dindar adam. İçkilikke qatiyen qarşı kişi. Biz üç ağa-qardaş babamnıñ yanında raqı ya da siğara

içkenimizni hatırlap olamayım. Menim örsenlegenimni Eşref ağa duya, külümsirey. «Anay, bizge yemekni menim odama qoyşañız yahşı olur edi, Eşref ağamnen lafete-lafete, aşar edik», dedim şaşmalap. «Zararı yoq, mında beraber aşayberiñiz, beraber laf etip aşarmız», dedi babam. Eşref ağa qolunu çayqamaq içün yerinden turdı. Men onıñ qoluna qumandan suv qoyar ekenim «Sen çoq örsenleme, men içken adam tuvılman», dedi her şeyden haberi bar kişiday. Utanğanımdan eki yanağam ateş kibi oldı...

Bu vaqianı hatırlasam halâ bugün tecribesizliğime ve toqallığıma küleceğim kele. O zamanlarda musulman olsun, kâfir olsun, raqısız ziyafet olmaz edi. İşte, men de büyük şairimizniñ canını ağrıtmışa istemedim...

Gece menim kiçkene odaçığımda yattıq. Eşref ağa krovat üstünde, men – yerde.

O laf ete, men diñleyim. Hep edebiyat haqqında. Hep şiiriyet haqqında laf ete. «Siz, yaşlarda, til fuqareligi bar. Köp oqumaq kereksiz. Bediiy edebiyatnıñ, hususan şiiriyetniñ temeli tildir. Her bir sözni yerli-yerinde qullanmağa bilmek kerek.

E-e...siz qaydan bileceksiz? Bekir Çoban-zadeni, Amdi Geraybaynı, Memet Nuzetni, Şevqiy Bek-töreni oqumay-öğrenmey tiliñizni bilip olamazsız. Olarnıñ eñ yahşı şeylerinden siziñ daha haberiñiz yoq. Şairler biz tuvul, haqiqiy şairler olar. Köremen, Şeryan bolsın, Mambet Ablâlim bolsın, İsa bolsın, sen bol – tırışasız, lâkin tiliñiz, mevzularıñız pek fuqare. Yaqında bala şairi Eşref İbrahimni kördim,

evine bardım. Pek quvandı ta Qırımnda bolğanda babası benim şiirlerimni begenip, onıñ adını Eşref dep qoyğan. Canı ağırsa da, men oğa biraz tiysetip ayttım. Balalar içün yazğan bir şiirinde pamuqnı maqtay da, barıñız, balalar, bereket yerde qalmasın, tez-tez cıyp alıñız, dey. «Allah-Allah Eşref, dedim, sen bu ğarip balalarınñ pamuq ızanlarında ne qadar çekişkenlerini, qolları çatlağanını bilmeysiñmi? Şiirge bonday mevzu alınırımı?» – dedim.

Men o vaqıtta ordu hızmetinden yañı qaytqan, mektepte ders bere edim. Eşref ağa menden şu gecesi, rus klassiklerinden kimlerni oqudıñ, kimlerni bilesiñ? – dep soradı.

Men adamaqıllı bir cevap berip olamadım. Soñra ilâve etti: «Sen filologsiñ, Belinskiyni oqu. Köpek olsa da, edebiyat haqqında pek güzel şeyler yazğan. Ne qadar büyük olsalar da, olarnıñ şovnistik dünyabaqışları qalmay».

«Niçün köpek deysiñiz?» – dep soradım.

«Bizim halqımız haqqında yaramay sözler yazğan, – dep taşıladı Eşref ağa, lâkin ne yazğanını aytmadı.

Aradan bayağı yıllar keçken soñ o çirkin laflarnı men özüm taptım. Büyük şairimiz rus edebiyatını pek seve, şunıñ içün de, belki, benim yaş qalbimde olarğa qarşı nefret doğurmamaq içün aytağandır. Men de şimdi bizim şanımızğa toqunğan o sözlerni yazmağa istemeyim...

Sabalıq qave içkenimizden soñ Eşref ağa yolğa – Taşkentke azırlandı. Musafirimizni rayon merkezinden 2-3 kilometr mesafedeki Taşkent yoluna

ozğarmaq kerek edim. Qomşumuz ğavrlı Appaz ağanıñ, kopotı eki tarafqa qanat kibi açılğan eski «Moskviç»i bar edi. Oña rica ettim. Eşref ağanı eñ şerefli musafir kibi şu maşınada ozğardıq. Büyük şairimiz qarşısında becergen eñ büyük işim şu oldı.

Eşref Şemi-zade haqqında miyime siñip qalğan aydın hatıralarımdan daha birisi, bu — onıñ tış körünişi edi. Üstündeki qara kostümi, beyaz kölme-gine ve kostümüne uyğun galstuğı, bem-beyaz gür saçları — hepisi o qadar yerinde ediler ki, körgen kişi onıñ aqıllı ve intelligent olğanını birden bilir edi. Bir söznen aytqanda onıñ haqiqiy şair körünişi ve qıyafeti bar edi. Bu taraftan da oña taqlid etmege lâyıq bir insan edi. Men bazıda perişan, çalpan-çarıq yumarlanğan urbalı ediplerni körsem, bütün bularnıñ aksi olğan Eşref ağanı köz ögüme ketirem. «İnsanda her şey güzel olmaq kerek», dey rus klassıǵı. Men bel-lesem, şair kişi de alelhusus öyle olmaq kerek.

Bundan soñ Eşref ağanen, Taşkentke barsam, her sefer körüşe edim.

BİTMEY QALĞAN ŞİİRİMDEN BİR PARÇA

Ta 2001 senesi 13 oktâbrde, balalıqta körgen-keçirgenlerim haqqında, sürgünlikniñ bir müdhış levhası haqqında bir şiir yazıp başlağan ve bitirmey taşlağan edim.

Kimerde icatta öyle ola, bir şeyler fikiriñde ve aqılıñda aylanıp yüre, lâkin istegeniñ kibi kâğıtqa tüşmey. Tembellikmi, ehmallıqmı — öz vaqtında bitmegen şey şay da defter üstünde qalıp kete. İşte, aradan bayağı bir yıllar keçken soñ oña bir daha qaytasıñ ve begengen kibi olasıñ. İşte, sürgünlik ve balalıq devirimniñ küçük bir levhası:

Rastkelgenday keçilmez çoñ deryağa,
Qorqa-qorqa kirdim men bu dünyağa.
Kirgenden soñ qatseñ de keçeceksiñ,
Taqdir köstergen yoldan keteceksiñ.

Ayaqlarım altmışqa tirelgende,
Ömrüm altmış taş olıp körülgende,
Bu ömürde ne kördim, dep aytaman,
Tâ balalıq yıllarğa men qaytaman.

Bir kiçkene balaman. Tozlu yolda
Anayımniñ eline yapışqanman.
Bir parçaçıq ötmekni sıqıp qolda
Anayımnen beraber aşqaman.

Pek balaban köpçekli bir araba
Qarşımızğa dos-doğru kele edi.
Azıp-tozğan beş-altı soy-aqraba
Qurumağan közyaşın sile edi.

Anam attı özünü yol üstüne,
İçin çekip ağladı, saçın yulqıtı.
Bütün dünya çevrildi toz tüsüne...
İlki sefer dünyağa şay yoluqtım.

Şay rastkeldim ilkide ilki taşqa...
İşte, böyle başlandı balalığım.
Qaç cenaze kördim men bundan başqa,
Solğan gülge toldı ilk alanlığım...

AZBARDA BAHAR QOQUSI

Martnıñ soñları. Hastahaneden çıqıp evge keldim. Azbarğa çıqtım. Hastahane qoqusından soñ azbarda bahar qoqusına toyalmayım. Kök mas-mavı. Böyle açıq mavılıqnı birinci kere körem...Küneş yıldıray, tap qızdırı. Niçündür, ğaliba, suvuqlar olacaq dep tüşünem. Topraqnı sağındım. Bedenimde zayıflıq duysam da, leskerni alıp bir-eki kiyik otlarnı qazıp çıqardım. Bir baqqanda yulqıp alması qolay körüne, amma kiyik otlarnıñ tamırı pek yaman. Osal adamlar kibi... Hem pek tez çoqlaşalar, hep qaviyleşeler. Tek fırsat ber olarğa!

Baharnı o qadar sağındım! Bürlenip başlağan qayısı, kiraz, vişne tereklerine baqam.

Ne qadar baht! Ey, Rabbim, saña biñ şükür. Qayısınıñ açqanını bu yıl da körecem. Yaşamaqtan da güzel şey barmı dünyada!

2000 s.

YASALĞAN ŞİİRLER

Böyle fikir aqılımda çoqtan berli aylanıp yüre: ebet, yasalğan şiirler. Soñki vaqıtlarda ortalıqñı zoraki yasalğan şiirler bastı. Hususan, yırçı-şairlerimiz bu sahada ög safta keteler. Hem, toqallıqta bir-birinden qalışmaylar. Olarnıñ bahtına şu yasama-qurama satırlarğa bestekârlarımız güzel maqamlar uyduralar. Böyleliknen, bu yasama «şiirler» de populâr olalar, çünki estradadan, radio-televideniyeden sıq-sıq eşitilip turalar. Halq arasında belli bir bestekârımızğa (yır sözlerini özü yaza): «niçün ekseriyet satırlarñızda qafiyeler yoq? – degen sualime: «Yırda sözlerniñ qafiyesi olması şart degil, yahşı muzıka yazılsa yeter» – dedi.

Demek, halqımız asırlar boyu yaratqan «Bir dalda eki kiraz, biri al, biri beyaz» kibi yüzlerce yırlarñı nafile qafielegen...Maqamı güzel olsa, yeter edi...

Künümüzde mahsuldar çalışqan müelliflerimizden biriniñ böyle satırlarına ehemmiyet beriñiz:

«Yañı dünya»! Sen biñ yaşa! Saña tatar yazılñın,
Qartı-yaşı vaqıt coymay, seni mıtlaq oquñın,
Dünyamızñıñ qaç bucağı olğanını o bilsin,
Niyeti ve muradına tez vaqıtta irişsin!»

– mına sizge şiir, mına sizge şedevr!

Soñki eki satırñıñ mantıqsızlıqñı aytıp oturmayım. Qafiyelerine baqıñız: yazılñın-oquñın, bilsin-irişsin. Şiirden az-buçuq haberi olğan bir de-bir

kişiden, bular qafiyedeş sözlermi? — dep sorañız baqayım. Ne der eken, aceba?

Eger bestekârlarımız yahşı etip tırıxsalar, buña da bir maqam uydura bilirler. İşte, böyle ösemiz.

Epigramma

Oqulması, ah, ne qadar küç, şiirim,
Defterimden gazetağa köç, şiirim.
Bir dam-tuzıñ, tuturuğıñ olmasa da,
Bestekârlar nağmesinde uç, şiirim!

VASIYETNAMELER

Bediyy edebiyatta «Vasiyetname» janrı bar. Bu janr, zanımcı, yalıñız kerçekten de büyük şairlerge hastır. Bizim büyük şiiriyetimizde böyle vasiyetlerden biri Bekir Çoban-zadeniñ nesirnen yazılğan işbu satırlarıdır: «Menim yazılarım hiç bir şey köstermese de, qırılğan, çaypalğan, belki bugün, yarın ölip, coq bolıp ketecek qırımtatarını, onıñ minlerini, qusurlarını, kederlerini, duyğularını bek yahşı köstere; bir kün kelip tarih Qırımman oğraşa, qırım tatarı qırım tatarını qıdırsa, benim yazılarım ortağa çığar. Eger bulay bolmasa da zararı yoq. Qırım tatarınıñ bu qadar bayrağı, şanı, toprağı ğayıp boldı, barsın benim de bir qaç yuqusız gecem, dumanlı, kederli künim coytulsın. Mağsa bu satır-

larnı yazğandaki lezzet, oňğanlıq cetişir. Tatar tili, hiç kimse aytmasa da, mağa kene büyük, kene temli, kene izgü. Çünki onda benim cıgıt halqımınñ biñlerce cılıq qayğıları, qayğılı cigit sesi bar».

*Şair bu satırlarnı 1919 senesi yazğan edi.
1920 senesi ise:*

«Men bilmiy tuvdım, bilip ölemen,
Tuvğanda cıladım, ölgende külemen.
Her aqşam, sabah budır baş duam:
«Tañrım, ber mağa bir ölüm yahşı!...
Cenazem ögünde cıylsın köyüm,
Egilsin duşmannıñ egilmez başı!»

kibi tesirli ve ölmez satırlarnı yarattı.

Diqqat etiñiz, şairniñ başı üzerinde daha hayırsız ecel kölgesi kezip yürgeni körünmey. Lâkin onıñ içinde, qalbinde nasıldır bir dehşetli künlerniñ kelecek ihtimalı bar... Dehşetli ölümüne daha 17-18 yıl bar...

Şair vasiyetini, tilegini aytıp qaldırmağa aşıqa. Men her sefer bu satırlarnı tekrar-tekrar oquğanda, «Tatar tili, hiç kimse aytmasa da, mağa kene büyük, kene temli (lezzetli – Ş.S.), kene izgü» degen sözleri «halqım, sen içün de ana tiliñ öyle olıp qalmalı, onıñ qadrini bil» dep vasiyet etken kibi duyula. «Egilsin duşmannıñ egilmez başı!» – dep hitap etkeni – bu vazifeni men becerip olamadım, onı siz beceriñiz, degen vasiyetidir.

Eşref Şemi-zadeniñ 1978 senesi ölüm töşeginde yatqanda yazğan «Yüregime» adlı şiiri de büyük şiiriyetimizniñ eñ güzel «Vasiyetname»lerinden biridir...

Bu eki ülken şairimiz özlerinden bayağı evel ölgen büyük mütefekkirimiz İsmail Gasprinskiyniñ ölümüne sayılı künler qalğanda evlâtlarına ve şegirtlerine aytqan vasiyetlerini bile ediltermi, yoqmı? Maña malüm degil. Amma «Vasiyetname»niñ eñ küçlüsi ulu atamızıñki edi. O, evlâtlarına, Asan Sabri Ayvazov kibi meslekdeşlerine, şegirtlerine «Terciman»nı öldürmeñiz», dey. Kerçekten de «Terciman»nıñ ölüminden halqımıznıñ başına tüşken belâ bir oldı...

10.12.2001.

M. BULGAKOVNIŃ TÜRKİY TAMIRI

Özüni slavân milletine mensüp sayğan pek çoq meşhur insanlarnıñ tamırı türkiy tamırından olğanı çoq kereler ayıldı ve yazıldı. Bunı şu meşhur şahslarnıñ ayrımları tercimeihalında da gizlemey-qorqmay yazıp qaldırdılar. Bazı birleri ise tamırlarını tanımağa istemeyler. Haqiqiy insağa has aql-zekâveti olğan büyük yazıcılar bediiy eserlerinde bile türkiylikke, müsülmanlıqqa nisbeten izzet-hürmetini ifade eteler. Sovetler darma-dağın olğan soñ eñ

çoq sevilip oqulğan rus klassiklerinden biri Mihail Bulgakov sayıla. Onıñ soyadında bile türkiy tamır körülip tura. Onıñ meşhur «Qaçuv» («Бег») pyesa-sında aqgvardiyacılar bolşevik cellâtlarından kaçıp, İstanbulğa kelip çıqalar. Pek yaman açlıq, zorluqlar çekeler. Eserniñ baş qaramanlarından biri Hludov hep deñiz yalısına kelip Rusiye tarafqa baqa. Hasretlik çeke. Pyesada böyle bir manzara bar. «Na minarete poyavilsâ müedzin. Poyet sladkim golosom. Lâ-ilâhu-İllâ-Lah. Mahomet! Resul Allah!» Ebet, «Allah» sözü kiçik harifnen yazılğan.

Lâkin, benim aytacağım bu degil. Menim ehemmiyet bergen şeyim «müedzin poyöt sladkim golosom» degen ibaresidir. Bu — M.Bulgakovnıñ teren tamırı ve şu tamırınıñ asırlar aşsa seslenüvidir...

Tamam şu eserni oquğan künlerimniñ birinde elime Qırım da eñ eşeddiy şovinst gazetalarından biri olmuş «Kırmaskaya pravda» gazetasınıñ nushası tüşti. Anda bir rus kişisi, sabah Kebir camide müezinniñ «qaba sesi» onıñ yuqusını bölgenini, rahatlığını bozğanını yazıp, şikâyet ete. Barıp da böyle bir soyu M.Bulgakovnıñ tsenzorı olğan olsa, vallahi, hiç de müezinniñ «sladkiy golos»ını keçirmez edi. İşte, böyle unsurlar ulu yazıcınıñ eserlerini yasaq etken ediler.

M.Bulgakovnıñ «Qırım boylap seyahat» («Путешествие по Крыму») oçerkini de oqumañızını tevsiye etem. Umumen, aytması ayıp olmasın, bizim ediplerimizniñ pek az oquğanları duyulıp tura. Zannıca, yazğanımızdan yüz kere ziyade oqumaq kerkmiz...

HASTAĞA KÜLKÜ DEVADIR

XXI asırda çox hastalanıp başladım. XX asırda öyle degil edim. XIX asırda umumen nasıl yaşağamınnı hatırlap olamayım... Köresizmi, insan ne qadar çox yaşay eken. Üç asır haqqında laf yürsetem...

Doğrusını aytsam, külmeye ve küldürmeye sevim. Hem, vallahi, yumorım o qadar zayıf da degil. Bir coşsam, yarım saat, bir saat seyircilerni küldürmek bir şey degil. Ablâziz Veliyevniñ 60 yıllıq yubiley aqşamını alıp barğanda öyle olğan edi.

Yumorcıda biraz improvizatsiya, hazırcevalıq, ve mıtlaqa ekspromt degen şey hem de sanada özüñni sade ve serbest tutabilmek hususiyetleri olmaq kerek. Yalıñız evelden azırlap-ezberlep kelgen ve eliñdeki kâğıttan oquğan şeyleriñ o qadar semere bermez. Bizde, men bilgen yumorcılardan eñ küçlüsi – rahmetli Ablâmit Ümerov edi. O, «Qaytarma» ansambliniñ generatorı edi. Öyle konferansye bizde daha peyda olmadı.

Hasta olğanda N.Gogolniñ «Revizor»ını (türkçesi «Müfettiş». – Tertipçi), Saltıkov-Şçedrinniñ «Bir şeherniñ tarihi» («История одного города»), M.Bulgakovniñ «İtyürek» («Собачье сердце») ve başqa küldürici eserlerni oquyım. Vallahi, olarmaña hastalığımı unuttıralar.

4-5 yanvar künleri (2004 senesi) birden hararetim köterildi. Aqsıruv-öksüröv...Tenim qaltıray. Evde ilâclar içtim, fayda bermey. Arzı taksi çağırıldı, doktorım Elvirağa (Pulmanologiya hastahane-

si) kettik. Elvira diñlep baqtı. Bronhit... Rentgen çıqardıq, bronhit olğanı tasdiqlandı. Bir daha tedaviylenüv, bir daha evde töşekte yatuv mecburiyetinde qaldım. Elvira, ömür arqadaşı Server Kaku-ranen kelip bir qaç kere haber alıp ketti. Sağ olsun, şu qızğa hiç de aruv etip bir teşekkür izhar etip olamadım. Bir şiir bağışlamaq isteyim hiç de istegenim kibi çıqmay. Yüregiñe zornen buyurıp yani «zakaz» etip olamay ekensiñ. Her şey tabiiy bir halda doğmaq kerek. Sağ ol, Elvira, sen meni Allahnıñ yardımını ile bir qaç defa ölümden qurtarıp qaldıñ. İşte, eñ büyük teşekkürüm şudur saña!

Deyecegim, şu hasta künlerimde belli özbek şairi Şukrullonıñ şiirlerini oqudım. Onıñ nesirinde olsun, şiiriyetinde olsun kimerde pek ince, tatlı, mergin hicviye bar. Umumen, özbekler hicviyege pek ustalar. Meselâ, onıñ «Bizim qorantada davalar olmay» adlı güzel bir hicviy şiiri bar. Hasta yatarkenim, büyük bir zevq ile onı tercime ettim. Mina, siz de oqup baqıñız.

Bazı bir dostlarım, qadınım ile
Davalaştım, dep şikâyet eteler maña.
Doğrusın aytsam, lafların diñlep,
İçimden suqlanıp baqam olarğa.

Qarı-qoca tartışıp, kâh de talaşıp,
Bir işni bitirse, — ya nesi yaman?
Dertleriñ içiñde yatsalar taşıp,
Amma söylemege olmasa imkân, —
Mina bu yaman.

Belki, qadınıñ yoq, tiliñ yoq, dersiz,
Yoq-yoq, qadınım da, til-ağzım da bar.
Lâkin, kimerde yerli, kimerde yersiz, —
Qadınımınıñ hucur bir adeti bar.

Men bir laf aytacaq olsam kimerde,
Maña aslı da ağız açtırmay.
İşte, añladıñız, şunuñ içün de
Bizim qorantada davalar olmay.

QAFİYE — ŞİİRİYETNİŃ SİNONİMİDİR

Qafiye — şiiriyetniñ eñ esas unsurlarından biridir. Qafiyesiz şiir — şiir sayılmay. Oña verlibr deyler, beyaz şiir deyler, lâkin hepsi bir o şiir degil. Hususan, şarq edebiyatında buña pek ciddiyy ehemmiyet berilgen. Aruz degende birinci nevbette qafiye turğan. Ğazellerni, qoşmalarnı, muhammaslarnı ve ilâhre Şarq cevherlerini oquğanda, olar sanki qafiye hatrine yazılğan dep oylarsıñ. Amma, hayır, tek qafiyesinen degil, bütün bir teren felsefiylik bar olarda. Puşkin, Pasternak, Mayakovskiy kibi onlarce şairlerni virtuozy qafiyeci şairler deyler. Kerçekten de öyle. Amma bu şairler Şarq klassiklerini originalda oqumağa bilgen olsalar, qafiyege kelgende, olarnıñ qarşısında tiz çöker ediler. Men çoq uzaqqa kettim. Bizim daha yaqınlarda yaşap

icat etken Çelebicihanımızı, Giraybayımızı, Çoban-zademizni, Bektöremizni, Qadri-zademizni, Memet Nuzetimizni, Kermençiklimizni, Şemi-zademizni, Enver Selâmetimizni al da oqup baqıñız, qafiyesiz satırlar taparsız mı?

Qafiyesiz ya da zayıf qafiyelengen şiir şu şiirni yaratqan müellifniñ zayıflığını ya da ehmallığını, ya da şiiriyetnen hiç de alıp berecegi olmağanını köstere.

Halq yaratıcılığında da buña pek ciddiye ehemmiyet berile. Meselâ, «Qaynananıñ nesi bar, zurna kibi sesi bar» satırında «nesi»nen «sesi» yalnız qafiye içün degil de, külmek içün de qafiyelengendir. Umumen, halq türkülerinde men daha qafiyelenmegen satırlar rastketirmedim. Amma, şimdiki yır tekstleri yazğan müelliflerimizde bunıñ tam aksini körersiñiz. Şunuñ içün olsa kerek, o «türkülerniñ» ömürü köbelek ömürü kibi qısqa ola. Şiiriyette de aynı öyle.

ŞAİR KİMDİR?

Bu sualge cevap bermek pek qolay: şiir yazğan adamğa şair derler. Bu cevap hem doğru, hem yañlıştır. Çünki şiir yazğan adam çoq, lâkin şair yoq, dep de aytalar. Hem doğru aytalar. Umumen, şairlik ve şiiriyet haqqında pek çoq yazıldı, bu hususta belli edebiyatşınasların, ulu şairlerniñ çeşitçe fikirleri bar.

1973 senesi Eşref ağa Şemi-zade bir mektübinde maña «Deñiştireyik!» adlı şiirini de yollağan edi. Biz, bir gruppа «cenk balaları», 60-ncı yıllarda edebiyatqa endi adım atqan ve daha bu icat meydanında özümüzniñ yerimizni tapalmay adaşıp yürgen vaqıtlarımız edi. Eşref ağa, işte, biz kibi özüni şair sayıp başlağan o zamandaki yaş qalem-lerge ŞAİRniñ kim olğanını aňlatmaq istegen olsa kerek ki, böyle bir şiir yazğan edi.

DEÑİŞTİREYİK

(Munaqaşa tarzında)

Ne hucur dünya bu! Her şey oñ ketkende,
Baqasıñ, bazıısı tersine kete.

Qarğağa — bülbül, qarağa — aq deyler,
Tonqağa — istidat, ečkige — teke.

Ay-ay, tek bu olsa. Bularğa tete de,
Hayırğa — şer, şerge hep hayır deyler.
Qafiye çiftlegen biz kibilerge de,
Men bile — bilgenden, tek şair deyler.

Bellersiñ, bu yüce unvandan özge,
Bizlerge yoq lâyıq, münasip namlar.
Bellersiñ, bu körkem şahane sözge,
Bizim tilimizde yoq özdeş adlar.

Dersin biz cihanda millionda bir doğğan,
Alemden bam-başqa ölmez qullarmız.
Dersin biz, başında çift gülü olğan
Nadir istidatlı yek mahlüqlarmız.

Gizli arzusına doğmazdan ergen
Dehalar bağrında saqlımız, sanki.
Şiir aliyesi lâyıqlı körge
Bu adğa bizler de haqlımız, sanki.

«Şairim men!» degen — «dülberim men» — dep,
Öz-özün begenip yürgege beñzer.
Bizler de, «şairimiz» — dep yürsek eger,
Diqqatlı oqurlar, bizge soñ ne der?..

Yaşlığında, ańsız, bu ulviy sözniñ
Aslına, men de yetalmağanım.
Şairnen beytçiniñ, ateşnen — buzniñ
Farqlarını ayırd etalmağanım.

«Şairim men!» demek, biz kibilerine
Sizlerni bilmeyim, benimce uyat.
«Çın şair», degende közümninñ öğüne
Ölmez şuaralar keleler faqat.

Bu adğa şayan tek: Firdevsi, Danteler,
Hayyam, Şiller, Bayron, Puşkinler, Boralar;
Ve bir de asırdaş Çoban-zadeler,
Mayakovskiy, Yesenin, Toqayday sımalar.

Şair adı degil, bu ustazlarğa
Añlı oquyıcı olalsaq eger,
Bu da yeter edi añlağanlarğa,
Kerçekday qıymetli, ömürday deger.

Bu da yeter edi, olarnıñ nurını
Ögrensek kün nurı kibi emmege...
Ulu Firdevsiden soñ Ümer Hayyam
Utangın özüne şair demege.

Hayyam red etken soñ bu aliy adnı
Biz nasıl taşıyıp böyle unvannı?
Arbiy rutbe kibi, ne içün aslı
Rutbege bölmeyler beyt yazğanlarını?!

Barsın, endiden soñ, biz eslilerge –
«Manzumeci» ya da «nazım» denilsin.
Şakirday, Şeryanday aveslilerge –
Şimdilik «yaş nazım» adı berilsin.

Şahsen men şair de, edip de degilim,
Bu adlar benimçün ilâhiy bir ad.
Men, yalınız, öz tuvğan halqımdan vekilim:
Adiy bir yazıcı, adiy bir soldat.

Men faqat tabiyat, sanat ve şiirge
Yürekten urulğan madaylardanım.
Belki de köp yıllıq şu aşqnen birge
Şiiriyet esiri kedaylardanım.

Şair biz degilmiz, doğrusın aytsam,
Çoq satır yazsaq da merdlikke dair.
Başqası sınaacaq uçquçnı, uçquçnı uçurıp,
Köklerde mahv olğan Amethan – şair...

Şiir bir adamnıñ mahsulı. Amma
Şiirniñ sahibi şair ve bizler.
Bizler – qullar isek, şairler – Allah,
Bizlersiz şair yoq, şairsiz – bizler.

Aytıñız, nefaset, muzıka, şiirden
Zevq almay yaşayış – yaşayışmı o?
Küneşsiz, telâşsız, yanmadan, küymeden,
Coşmadan asayış – asayışmı o?

«Восстань, пророк, и вождь, и внимли,
Исполнись волею моей,
И обходя моря и земли,
Глаголем жги сердца людей» –

Dep, asav, buyra saç, Afrika oğluday,
Qalbiñni bir söznen küydirse talant;
Taqdiri keleccek künlerge bağılday,
Parlaq keleccekni bildirse talant;

«Dumanlar oynasa, yaşınlar tuvar,
Azğana cılasa, tavlarnı cuvar,
Kim bilsin, ne künü, qayerge cavar,
Bir cavsı, dünyalar devirir duman» –

Dep bir qaç satırnen Odaman kibi,
Ruhuñnıñ tellerin sızlatsa birden;
Şiiriyet tokları qar, boran kibi
Etiñni, teniñni buzlatsa bir dem;

Ayt, nasıl tözersiñ, haqiqiy şiirni,
Saf, temiz avaday içiñe tartmay?
Ayt, nasıl keçersiñ şu qısqa ömrüni
Öz ruhiy ömrüñe şiiriyet qatmay?..

Şiir — tek beyt degil. O her bir anda:
İlhamlı nesirde, muzıka, fende.
«Özen boyundaki ince dumanda»,
Coşmağa bilsek, sende ve mende.

Şiir — o sabıyday talapkâr ve öktem,
Analar qalbinde, mülâyim, geniş...
Şiir — o, añsızın ortadan ve tüpten
Qabarıp, soñ birden yatışqan deñiz.

Şiir o, taaccub, heyecan, ökünç,
Aqıllar ermeycek ercumerc, taşqın.
Şiir o, qayğınen sırlanğan sevinç,
Sevgiden, Ömürden, Ölümnden aşqın.

Şunuñçün, qafiye çiftlegen dostlarım,
Keliñiz, unvannı deñiştireyik.
Biri-birimizge «Şa-a-ir!» degil de,
«Manzumeci», «Nazım», «Yazıcı» deyik!

TERCİME — QALEM İÇÜN «QAYRAQTAŞTIR»

1978-79 seneleri tercimege urulğan edim. Şu yıllarda M.Lermontov ve A.Puşkinni bazı eserlerini tercime etmege qol urdım. Bunı tek özüm içün, özümni sınap baqmaq içün yaptım. Tercimeniñ qalem içün «qayraqtaş» olğanını o zamanlarda añlap başladım. Aceba, elimden kelir ekenmi? — degen sualge özümce cevap bermege istedim. Özbekçe oquvlarnı bitirgen, rusçanı ise, — rus filoloğiyasını bitirsem de, — esasen bediyy kitaplar oqup bir coruq degendayın menimsegen edim... Büyük rus klassikleriniñ şaheserlerine qol urmaq ise qorquñçılı bir şey olıp körüldi maña.

İşni, anavı-mınavı degil, Lermontovniñ eñ belli «Смерть поэта» şiirinden başladım. Rus mektebinde oqup da, onı ezberden bilmegen talebe yoqtır.

«Погиб поэт! – невольник чести –
Пал, оклеветанный молвой,
С свинцом в груди и жадой мести,
Поникнув гордой головой!..»

İşte, birinci dört satır böyle. Başta «molva» sözünüñ tam manasını qıdırdım. Rusça — bu, слухи, толки,, demek eken. Bizimce ise «emiş-demiş» dep de aytalar. Amma bu kelişmey. «Öşek» sözü biraz kelişe. «оклеветанный молвой» — «beftan

— öşekler» degen manağa yaqınca kele. Bu sözlerni qırımtatarcağa tercime etmek mümkün. Ya, qafiyə meselesi de bar! Lermontovda birinci satır üçüncü satırnen, ekincisi dördüncüsinen qafiyelene. Men de tercimedə böyle şəkilni qaldırmaq kerekim. Birinci satırnı tercime etməknin hiç de qıynılığı yoq. Bismillâh, dep başlayım. «Mahv oldı şair! — namus esiri». Amma biraz doğru çıqmadı. «Пориѡ» sözünə «Helâk oldı» manaca pek yaqın kele. Bundan ğayrı maña eki hecalı söz kerek. Demek, «Helâk oldı şair! — namus esiri» originalğa bayağı doğru kele. Öyle de qaldıram. Ekinci satırnı «Yıqtı onı beftan öşekler kiri» dep taptım, amma bu yerde birinci satırnen ekinci satır qafiyedaş olıp qalmaqta. Müellifte ise «перекрестная рифма», yani bir-birinen kesişken usulda qafiyeli satırlar. Demek, men bu satırnı üçüncü sırağa qoymaq kerekim. Elimde ise tercime haqqında bir dane bile qullanma yahut başqa destür yoq... Üçüncü satırnı «Köksünde alevli intiqam, qurşun», dördüncü satırnı — «Yıqıldı egiltip o mağrur başın!...» dep tercime ettim. Qana, endi baqayıq, ne olıp çıqtı:

Helâk oldı şair! — namus esiri –
Köksünde alevli intiqam, qurşun.
Mahv etti beftan öşekler kiri,
Yıqıldı egiltip o mağrur başın!...

— ehemmiyet bergen olsañız, «Yıqtı onı beftan öşekler kiri»ni «Mahv etti beftan öşekler kiri» dep tüzettim. Bunı men «yıqtı», «yıqıldı» sözleri

tekrarlanmasın dep yaptım. Daha bir şey: «ПАЛ» sözü yıqılmaq, helâq olmaqnı bildire. Bu bir hecalı sözni bir hecalı bizim sözümüznen tercime etmek istedim. Zanimca, fikir ve qafiyeler yerinde, amma biraz satırlar ölçüsü bozuldı. O da birinci ve üçüncü satırlarğa aittir. İkinci ve dördüncü satırlar aynı ölçüdelər. İşte, elimden kelgeni bu qadarlıq oldu. Böyleliknen, bir ay zarfında şiirni tolusinen tercime ettim. Endi eserni soñunace oquñız. Kicik bir ihtar bermege isteyim. M.Lermontov, bu eserini ğayet coşıp, heyecanlanıp, yanıp-küyüp yazğanından olsa kerek ki, eser bir qaç ayrı parçalarğa bölüne ve ölçüsü, ahenki deñiştirile.

Dayanıp olmadı şairane can,
Beftan elemleri yüregın tildi,
Kibbarlarğa qarşı köterip isyan
Evelkiday paynozü... ve öldürildi!
Öldürildi!... ne hacet endi ağlavlar,
Qıçırşıp boş-boşqa maqtavlar,
Pısıldap kendini haqlavlar?
Al oldı taqdirniñ hükümi!
Siz degilmi, evel kinli açuvnen
Cesaretli, serbest talantnı quvğan,
Eglenci olaraq oynap ateşnen,
Yağın çıkarıp ve onı buvğan?
İşte, seviniñiz...o soñki cemiy
Azap-qıynavlarınñ qurbanı oldı.
Söndi küneş kibi acayip geniy,
Tantanalı çember sararıp soldı.

Şairni öldürmek edi istegi –
Suvuqqanlıq ile közley qatil-yav;
Bir tegiz urardı bom-boş yüregi,
Qolu titremedi atqanda pıstav.
Ayretli bir haldır! Uzaq-iraqtan
Yüzlerce qaçaqqa beñzegen,
Kendine baht, rutbe izlegen
O yavuznı taqdir bizge bıraqqan.
Mısquıllap külerdi aşşalıq ile
Oña yat bu yurtnıñ adetin, tilin;
Açuv qaynar edi o suvuq tende;
Añlap olamadı qanlı bu ande,
Kinge kötergenin hayırsız elin!..

Şair öldürildi ve aldı qabir,
Quvetli yırlağan hangi bir
Soqur küncilikniñ qurbanı olğan
Belgisiz ve güzel bir keday edi,
Hayırsız bir elden can berdi.

Niçün ketip dostlıq ve tıñ dünyasından
Serbest yürek ve ateşin islerin boğğan
Öşekçi kibbarlar içinde qaldı?
İnsanlarını ta yaşlıqtan bile-bilgen soñ...
Neden acep, aşşalarğa berdi eken qol?
Boş laflarğa, yalanlarğa niçün inandı?

Ve evelki gülçemberin aselet alıp,
Lavr üzre kiygizdiler tikenli çember:
Aydın sıma şan-şühreti tursa da yanıp,
Onı qattı yaraladı gizli bir zeher;

Alçaq cahillerniñ mısquılı ile
Zeharlendi onıñ soñki anleri.
Öldürildi — intiqam qaldı qalbinde
Ve aldanğan ümütniñ ğam-elemleri.
Acayip yırlarnıñ sesleri tındı,
Artıq eşitilmez, yañramaz olar:
Yırcı mekânına qaranlıq qondı,
Onıñ ağızına muhur qoydılar.

Ey siz, aşşalıqnen şühret qazanğan
Kibbar babalarnıñ pis evlâtları!
Siz, keçmişniñ illetine bazanğan,
Horlanğan nesiller bahtinen oynanğan,
Taht yanında açköz sürüday turğan
Azatlıq, Geniy ve Şan cellâtları!
Qanun kölgesinde turasız pısıp,
Qarşınıзда mahkeme, haqiqat qalalar susıp!...
Öğünizde Tañrı mahkemesi bar!
Deşetli hüküm bar: o bekley sizni:
Altınğa satılmaycaq öyle hükümdar,
O baqacaq yapmış her işinizni:
Vaqtı kelir, amma pis beftanıñız
Bir daha qurtaralmaz cellâtlar canın,
O vaqt aqqan cemiy qara qanıñız
Yuvıp olmaz Şairniñ muqaddes qanın!

1837.

Doğrusını aytsam, tercime yüz fayız göñlüme
yatmay. Lâkin mesele şunda ki, tercime üzerinde
çalışır ekenim bar-bisatımda olğan ana tili «zapa-

sımnı» ve bir sıra türkiy tiller luğatlarını qarışdırıp çıqtım. Büyük til hazinemizniñ küçük bir köşesine dalıp çıqtım. Bu, ileride maña til mükemmelliğini menimsemege yardım etti. Yaş ediplerimizge, umumen, til maniasından keçüvde qıynalğanlarğa tercimenen oğraşıñız, dep tevsiiye berir edim. Hiç bir til hocası, — akademik olsa bile, — til baylığını sizge tercime bergeni kibi berip olamaz. Lafıma inanıñız.

HER ŞEYİNİN BAŞI — VATANDIR!

Şiiriyette her bir şairniñ öz sesi, öz sözü, yani öz yolu ola. Öz yolunu açıp olamağan şair ne qadar küçenip ıdırınmasın, halqnıñ yüregine kirip olamaz. Halqnıñ qalbine kirip olamağan şair ise şair degildir.

Yunus Qandımniñ icadında Vatan mevzusu ayrıca yerde tura. Vatan haqqında her kim her çeşit tüşüne ve özünce añlay. Her kim Vatannı özünce keşf ete. Vatannı büs-bütün añlap yetmek yolunıñ soñu olmaz. Vatannı añlamaq içün onıñ keçmişini, bugününini, yarınını añlamağa aql-feraset kerek. Minberge çıqıp da «Vatan! Vatan!» — dep qıçırğanlar haqiqiy vatanperverler degildir.

Vatannı sevmek içün yüregiñni acımamaq kereksiñ. Yüregini acığan adam Vatannı sevip olamaz. Vatan sevdası olğan şair yürek emirinen yazar.

Yunus Vatannı yürekten sevgen şair edi.

Kimerde ziyade coşıp-taşqanından olsa kerek,
Vatan haqqında şiirlerinde ahenkler ve ölçüler bozula,
qafiyeler zayıf olıp qala. Men bularnı Yunusqa aytam
ve aytqanlarım oña tenqid kibi körülgenini duya edim.
Artıq özünü pişkin şair dep sanğan insağa tenqidiy fikir
aytqanıña peşman olasıñ kimerde...

Şiiriyet — dalğalı, furtunalı deñiz. Şair olmaq isteseñ,
şu deñizge yüreknen dalıp, anda qalacañ. Başqa yol yoq.
Yunus Qandım şu yolnı ve şu deñizni seçip aldı. Bu —
onıñ Şiiriyeti ve Qaradeñizidir!

2005, aprel 8

MİLLETNİŇ KÖZÜ VE YÜREGİ — TİLDİR

«Büyük» milletler bile bugün tuvğan tilini qorçalamaq, saqlamaq peşine tüştiler. Bundan on beş yıl evel «ateşi yengil» olğan Sovet devletiniñ her bir köşesine kirip barğan «ulu ve qudretli» rus tilini de bugün muhafaza etip başladılar. Unitar Ukraina daha ziyade telâşlanıp başladı: ta 1996 senesi Avropa til Hartiyasını imzalağanına baqmadan, 2006 senesi bu Hartıyanı yañıdan baqıp çıqmaq peşine tüştiler. Desene, ukrain tili devlet tili olsa da, memleketniñ şarq regionlarında horlana, aşşalana eken. Ebet, öyle de olmaqta.

Çoq yazıq ki, biz için şu hayırsız Hartiyağa ana tilimiz «regional tiller yahut az sayılı milletler tili» olaraq kirsetilgen.

Eñ dehşetlisi şu ki, elimizde olğan malümatlarğa köre, qırımtatar tili dünyada yoq olayatqan tiller cedveline kirsetilgen... Tuvğan tili qadimiy tillerden biri olğan millet için bu ölümdür. Dehşetli ölümdür!

«Menligi qırılğan, çaypalğan, taptalğan» (B.Çoban-zade), mezarları üstüne bazarlar, domuz araları, yollar qurulğan, baba-dede topraqları elinden çekip alınğan, insan haq-huquqından mahrum etilgen, yat millette qarışıp keteyatqan milletin yüregi ve közü de oyup alınsa, o sağ qalır mı?

Bugünde-bugün tuvğan tilimiz hırpalanğan tenimizin daha his-duygudan ayrılmağan yüregi ve yumulmağan közüdür. Yüregimiz ve közümüz bar eken, biz ölmemiz, yaşarmız, inşallah.

Mesele şu kıymetli degerliklerimizi saqlap qalmaq ve her daqiqa ve her saniyede şunu tüşünmek ve qayğırmaktır.

Bizni nice asırlar devamında bütün qadriyetlerimizden ayırmaq istediler, olmadı. Adımızni, tarihımızni yoq etmek istediler, olmadı.

Bizni bu afatlardan til qurtardı. Til saqlap qaldı. Çünki halq yırlarını, destanlarını, masallarını, aytımlarını yoq etmekni çaresi olmadı. Analarımız daha tili çıqmağan balasını çapiyçiklerini tutup, avuğunu açıp: «Armançiq-armançiq, içi tolu tavşançiq. Bu ketirgen, bu tüşürgen, bu pişirgen...»

sözleri ile yavrusunuñ parmaçıqlarını büküp, tamaçığını yengildən qıtıqlap qıqır-qıqır küldürgen. Büyük qızım — yaş ana. Bir kün baqsam, on aylıq torunçığımnuñ pamuq kibi bem-beyaz tomalaçıq elini tutıp, oña şu «Armançıq»nı ayta. Sabiy de bunu o qadar begene, kene yap, degenday elçigini uzata...

İşte, bu Til! Ana tili! Añğa, qanğa siñgen Til! Ana Tili!

Hiç bir duşman onı yoq etip olamaz. Yırlarımız şu «Armançıq» temelinde yaratılğan. Til zenginliği şu «Armançıq»tan başlana. Onı kim yoq etip ola-caq?! Asırlar boyu halqımız «Hasta gönlüm»ni yırlap kele ve yırlaycaq...

Tuvğan tilni yoq etmege yalınız şu halqnıñ özü qadirdir...Demek, onı tek özümüz yoq ete bilemiz. Bu iş tek özümüzniñ qolumızdan kele bilir. Yarab-bim, aytqanlarım haqiqattan iraq olsun, biz özümüz öyle de yapayatamız. Çetten duşman qıdırmaq kerekmey. Til hususunda biz öz-özümüzge duşmanmız.

Sayısı yarım millionğa barğan bir millet, tili ğayıp olayatqanlar sırasına kirermi, aceba? Bu nasıl şey?! Kim bizim cenazemizni qılmağa aşıqa? Bizim töpemizde çoq quzğunlar uçtı, lâkin olarğa özümüzni çoqutmağa bermedik, çünki biz bir vaqıt leş olmadıq! Ateşte yanmağan quş, suvğa batmağan gemi oldıq.

Bu belâlardan bizni Tuvğan Til saqlap qaldı.

Efkârlanğanda da, sevingende de ana tilinde yırlağan halq ölmey.

Büyük klassik şairlerimizniñ şiirlerini oquğan, olarnı ezberden bilgen millet ölmey ve ölmez! Aşuq Ümer, İsmail Gasprinskiy, Noman Çelebicihan, Bekir Çoban-zade, Hamdi Giraybay, Eşref Şemi-zade ve saire, öz sahasınıñ ulemaları yaratıp, bizge emanet olaraq qaldırğan eserlerini oquğan ve nesilden-nesilge yetkizgen millet ölmey ve ölmez!

Tataristanda Abdulla Toqaynıñ «Ey, tuvğan til, ey matur til» adlı şiirini devlet gimni olaraq yırlaylar. Bu Gimn yırlanğanda ayaqqa qalqqan milletniñ közünden yaşlar aqa. Bugünde-bugün tiline bir taqım rus kelimeleri yapışıp qalsa da Toqaynıñ varisleri «matur tili»ni pek qadirley ve seveler. Ana tilimizde «Ant etkenmen» yırlanğanda biz de öyle yapamız. Hem öyle de olmaq kerek.

Tuvğan tilniñ ne qadar qadriyet olğanını bizimkiler de bileler... Amma olarnıñ ekseriyeti, bu haqta laf açılса, birden R. Gamzatovnıñ satırlarını rusça ayıp misal ketireler.... Ya, bizim Bekir Çoban-zademiz, Hamdi Giraybayımız ondan çoq evel ve ondan da küçlü bediyy ifadeli şiiriy satırlar yazıp qaldırğanlar da! Ya, Eşref Şemi-zadeniñ «Toğan qaya» poemasındaki ana tili haqqında satırlarını aytmaysız mı! Niçün olarnı misal etip ketirmeymiş? Çünki bizim zavallı milletimiz kendi klassiklerini, kendi şairlerini oqumay.

Her yıl çıqıp turğan kitaplarımıznı, ana tilindeki deviriy neşirlerimizni oquñız, oylanıñız, tüşüncege dalıñız. Biz hiç kimseden eksik degilmiz ve kimseden de artqaç degilmiz. Tolu qanlı, tolu iradeli, tolu añlı milletimiz.

Yoq, bizim ana tilimizni öleyatqanlar cedveline soqmasınlar. Bizim tenimizde daha yüregimiz ve közümüz bar. O – bizim Tuvğan Tilimizdir!

İSTEĞENİM KİBİ YAZIP OLAMAYIM

Ne qadar tırıssam da hiç bir şiirimni isteğenim kibi yazıp olamadım. Bazı şiirlerim, umumen, isteğenimniñ tam tersi olıp çıqtı... Hucur bir şey, ya?

Özbekistannıñ qadimiy şeherinde hocalar bilim yurtunda oquğan yıllarımda (1958-1960 ss.), ilk sefer sevda olğan edim. Onıñ sıması ve adı halâ daha közümniñ öğünde tura. Men onı hiç unutıp olamadım. Halâ bugün onı körmek arzu-ümüti ile yaşayım. Nice kere onı körmege imkânım oldı. Lâkin körüp olamadım. Nelerdir bütün vaqıt maña keder etti... Körüp olamadım, halâ daha körüp olamayım... Yalınız kimerde bir tüşümde körem.

İstedığım kibi yazıp olamağan şiirim de öyle: isteyim, lâkin yazıp olamayım. Bu, benim ilk sevgime qavuşıp olamağan bahtsızlığım kibi bir şeydir, dep tüşünem...

Sentâbr, 2006 s.

TENQİD OLMAĞAN YERDE DİLETANTLAR ÇOQLAŞIR

Ta 1906 senesi «Terciman»nın mart 1 künü çıq-qan 20 nomeralı sayısında İsmail Gasprinskiyniñ «Milliy şiir ve edebiyat» adlı maqalesi basılıp çıq-qan edi. Bundan 102 yıl evelsi... yazılğan kölemce ğayet küçük ve münderice hem de zemaneyiligi-ne köre ğayet ehemmiyetli bu maqaleni tolusinen basmaq isteymiz:

«Gazetlerimizde ara-sıra şiir ve edebiyat kö-rülmektedir. Lisannıñ mizanı ve nezaketi – şiirdir, şairler ise lisannıñ eñ büyük, eñ münir hadimleridir. Binayenaleyhi, ardı-sıra kördüğimiz milliy şiirlere köz-qulaq oluyuruz. Neşir olan şiirlerden bir haylisi ğayet açıq ve sade türk dili ile yazılmaq ile beraber letafetlidirler. Ama bazıları pek qaba ve baltalama olduqlarından mada şiir bile degildir, çünkü bazı «şairlerin» tabiyat şiiriyesi olmamaq ile beraber şiirin vezin ve ölçüsü olduğundan haberdar olmadıqları añaşılır.

Şiir yazmaya havesli ve meraqılı çoq olur, lâkin bunun için yalnız haves yeterli degildir, qaide bilmeli ya ki tabiyat şiiriyeyye malik olmalıdır. «Appaq quş-lar sahilde uçarlar, kişi körseler, qıçqırşub qaçarlar» ibaresi hiç bir şiir degildir! «Uçarlar» ile «qaçarlar»nı uydurmaq şiir yazmaq degildir. Şiir yazmaq isteyenler mutlaq satırları vezin ile tertip itmek lâzimidir». (İsmail Asan oğlu Kerim. «Günsel», 1999 s., № 1).

Bundan soñ ulu hocamız vezinli şiir nümunesi olaraq, Turaniy adlı o zamanki bir şairniñ dörtliklerini misal olaraq ketire.

Soñki vaqıtlarda, olsun «Qırım» ya da «Yañı dünya» sahifelerinde ardı-sıra gür-gür basılğan manzumelerini oqur ekenim, adiy bir şiiriyet sevdası olaraq canım o qadar tarsıqa ki, şiir yazmaqтан o qadar usanam ki, elime qalem almağa istemeyim.

Hususan, «Qırım» gazetası aman-aman her eki sannıñ birinde sahiflerni, yımşaq etip aytqanda, boştan-boş söz qalabalıqlarına toldurıp taşlay. Sanarsıñ, «ma, oqu, söz botqasına bıkıp qal, şiiriyetni körecek közüñ olmasın! Letafetli şiirmi? alırsıñ sen! Bizge ne yazsalar, saña onı beremiz. Buña da şükür et!» — der kibi iş köreler.

Kimerde dayanıp olamayım, muharriyetke telefon açam. Şiiriyet sahifelerini azırlağan Enver Özenbaşlı qardaşımızğa itirazlarımıñı bildirem. Qadim edebiyatı ve büyük klassikleri olğan edebiyatımıznıñ qıymetini o qadar yerge tüşürmeñiz, dep rica etem.

O, maña, «Şakir ağa, buña da şükür etmek gerek, kene yahşı yazıp turalar», dey. Keşki yazmay ediler, deyim içimden. Tövbe, Yarabbim, şükür etmege ne bar ya? Ya, öyle aqılñen çalışacaq olsañız, efendim, yuqarıda İ. Gasprinskiyniñ yazıp qaldırğanları kim içün gerek? Onıñ özü içünmi?

Sovetler devirinde bile yekâne gazetaımız zaman-zamanı ile haveskârlarğa edebiy konsultatsiyalar, yazılğan şiirlerge obzorlar berip tura edi. Gazetağa yollanğan her şeyni (siyasiy taraftan degil, bediiy

tarafıtan kelişmegeni için) basa bermey ediler. O zamanda da ortalıqta «uçarlar»nen «qaçarlar»nı uyğunlaştırğan diletantlar çoq edi. Her halda qafiyesine, vezinine, ölçüsine, mana-mantıǵına baqa ediler de, efendim. Siz şimdi qafiyesi, vezini ve dıǵeri o yaqta tursın, mantıq-mündericesine bile baqmaysız.

Sizge böyle kün keçirmek pek qolay. Müelliflernen çalışmaysız. Yazğanları kibi hazırlay, topalay ve sahife-sahife basa beresiz. Sabırlen işlemek, müelliflerniñ her ne yazğanını diqqatnen közden keçirmek, pek kerek olsa, bazı yerlerini redaktirlemek, tüzetmek için, ebet, sıdırǵı oturıp çalışmaq kerek. Men aşıǵıda eñ soñki manzumeler sahifesini (2008 s., 6 sentâbr) közden keçirdim. Basılmaǵa lâyıq olğan yalıñız bir şiirçik taptım. Bu – QMPU talebesi Elmira Mustafayevanıñ «Eger men quş olsa edim» adlı şiiri. Onıñ soñki eki dörtliǵını ziyade begendim. Ama bu satırlarda da muharrirniñ qolu tiyecek bir yerçigi bar, o da qafiyenen baǵlı:

Eger ateş olsa edim,
Her yalannı, pahıllıqı,
Yüreklerde yamanlıqı
Bir kül etip yaqar edim.

Eger yapa bilse edim,
Her musulman camisinde,
Her qırımniñ köküsinde
Yıldıznen ay olur edim. –

degen satırlarınıñ eñ soñki eki satırı «Her qırımniñ köküsine//

Yıldıznen ay taqar edim//» denilgen olsa, yaş qalem için hem yardım, hem öğretüv kibi bir ders olur edi. Çünkü «Bir kül etip yaqar edim»nen «Yıldıznen ay olur edim» hiç de qafiye degildir.

Edebiyatçı degil, adiy bir oquyıcı olaraq, satırlarda taze fikir, taze teşbih, taze aqıl-fikir ile yazılğan şeylerni qıdıram. Bazı tanış müelliflerniñ (canları ağırmasın) yazdıqlarını üstten tek bir köz etip keçirem. Çünkü olarnıñ mevzusu da, seviyesi de malüm. Mühterem Abilkerim Velilâ vatandaşımıznıñ tac (koronnıy) mevzusu hepimizge belli: //»Milletimiz qırım adınen tanılsa// Ecdatlarda dua ile añılssa//Yurtumuzda yañı hayat başlarmız// Yaş nesilge milliy duyğu aşlarmız// Yurtumuznıñ qapuları açılır// Qırım adlı vatanımda// Qırım olıp men doğdım// ve ilâhre.

Şiir müellifniñ «Milletimiz bu dünyada Qırım diye tanılacağına» eminliknen bite.

Böyle «şiirler»denasıl letafet, nasıl yañılıq, nasıl özgünlük bar da, kimniñ yüregini titretir, kimgе te-sir eter, bilmeyim. Lâkin basılmağa haqqı bar, hem basıldı. Çünkü onda «Uçarlar» ve «Qaçarlar»dan da uyğun qafiyeler bar. Şiiriyet qaidesi bar, ama «Tabiyat şiiriyesi» yoqtır. Abilkerim aғamız tenqid etilmege lâyıq adam. Çünkü o şiiriyetniñ ne olğanını bile, özünden evel yaşap keçken şairlerniñ ica-dinen tanış, amma diletantlıq belâsından qurtulıp olamay.

Demek o şiiriyetimizniñ qadrine pervasız bir kişi. Hep aynı bir mevzunı, aynı bir fikirni tekrar-

lay bere. Kimerde faydasız aqıp turğan çeşmeniñ suvunu toqtatmaq kerek, deyler. E.Özenbaşlı qardaşımızniñ tutqan öz edebiyatına pervasızlıq yolunen ketip, «buña da şükür etmek kerek, kene de yahşı yazıp turalar», dep iş tutsaq çırağımız yanğan eken!

Mammet Beşikçi isimli bir müellifimiz eskiden qalma olsa da güzel bir ibare tapqan – «Vatanda yaşağan – sultan!» Ama birinci satırlarını oqur ekensinüz, birden mantıqsızlıqqa barıp urulasıñız. Meselâ, «Er kimniñ öz vatani// Cennet körünir közüne// Ğayrı bir vatanni // Yurt sansa da kendine//, sözlerini nasıl añlamaq mümkün? Ğayrı bir vatanni kendine yurt sayğan adamniñ közüne öz vatani nasıl etip cennet olıp körülecek, aceba? Müellifniñ «Sevdañıq» adlı ikinci şiiri pek hucur. Şiir qaramanı o qadar sevda ola ki, tap aman-aman felc alına kele.... «//Ğururım, bilmeyim, qayda avuştı// Sanki şu daqqası ağızım qıyıştı//. Sevda olmış lirik «qaraman» daha beter olmayım der kibi, işni pek qolay ve tez bitire. Qudalarını yollay, // Olar da hem begendiler, hem sevdiler// Söz kesip nişan da berdiler// Toy küni de añlaşp keldiler//. İşte, bunıñnen «Sevdañıq» da bite.

Yazıq ki, bizde ne adamaqıllı tenqidçi, ne bir parodiyacı bar. Umumen, başqa sahalarda olğanı kibi, bu sahalarda da işimiz hayırğa yürüşmedi. Yañılmasam, eñ soñki haqiqiy edebiyatçı ve tenqidçilerimiz E. Şemi-zade ve Ş. Alâdin edi. Olar şiiriyet ve nesirniñ piri ediler. Nice dehşetli sıqıntı içinde

yaşasalar da, edebiyatımızı şu sahağa adaşıp kirgenlerden qorçalamağa bile ediler. Yaşmı, qartmı, haveskârmı — her kesden birday talap seviyesini eksilt-mediler. Yalınız biz biçare alğa qaldıq. Buña da şükür, dey de oturamız. Azmı-çoqmı, edebiyatçı olıp tanılmaq da, ne lafımız keçe, ne hürmetimiz bar. Kerek olsa, daha ağızımızğa da qağıştırırlar.

...Yaltalı qalem sevdası Edem ağa Tatarov şiiriyetimiz meydanında çoqtan körülmegen edi. Mezkür sahifede onıñ «Tamır halqıñ halı» adlı alımızñ köstergen bir şiirçigi basılğan. Müellif birinci satırında «SSSR öldi, keçindi», dep yaza. Bu eki sözniñ bir mana taşığanına ehemmiyet bile bermey. Bundan soñ respublikalar bölüngeçini, buña ağlağanlar da, külgenler de olğanını, Qırım Ukraynağa bahşış etip berilgenini ve onıñ Qırımñ tamır halqına qıyış baqqanını bizge malüm ete.

Şiirniñ soñki dört satırı müellifniñ beklenilmegen bir «keşfiyatnen» yekünlene: //Halq istegi prezidentniñ// Oşuna kete, küldire// Eki parmaq arasından// Baş parmağın köstere//. İşte, mına sizge daha bir şiir. İster kül, ister ağlañız...

Daha bir şeyni qayd etmek sırası tüşe. Ehemmiyet bergen olsañaz, fikirlerini şiirnen bildir-mek istegenlerniñ ekseriyeti esli-başlı adamlar. Ay-ay, gençler olsa! Enver Özenbaşlı qardaşımız kibi, «Bu qadarlıq yazıp turğanlarına da şükür», der edik. Kerçek, haveskâr — haveskârdır. Lâkin aqlıña kelgen şeyni qafiyeleştirip yaza bermek

olmaz. Bir-qaç yıl evelsi «Qırım»da esli-başlı bir haveskârımıznıñ «Qave» adlı şiirini oquğan edim. «Evallah, haveskârğa! — dep qıçırdım. Çünki şiir professional seviyede yazılğan edi. Onıñ müellifi şu gazetada çalışqan Refat ağamız Ahtemov olğanı meni daha ziyade sevindirdi ve hayretlendirdi. Çoq yazmadı. Az yazdı — saz yazdı. Men eminim, haqiqaten ciddi çalışsa, men şairim dep yürgenlerniñ çoqusından eyi yazar. İşte, böyle mütevazi haveskârlarımız da bar.

Edebiyatımızda Vatan mevzusu, Vatan sözü pek çoqullanıla. «Vatan» sözü eñ qıymetli söz ve añlamdır. Bu muqaddes söznen oynaybermek olmaz. Vatan sevgisi imandandır, deyler. Gençlerimiz yaratqan yırlarda olsun, yazılğan şiirlerimizde olsun, bu sözniñ qadir-qıymeti hep ucuzlaşmaqta olğanı duyulmaqta. Yüregiñ, içiñ, bavrıñ yanmayıp Vatan, Vatan demeknen Vatanğa sevgi aşlanmaz. Basmağa berilgen Vatan sözünüñ mahiyeti, mesüliyeti ayrıca olmalı ve oyunğa çevirilip derc etilmemeli. Bu ilâhiy sözni yerinde-sırasında añlap, bilip qullanmalıımız. //»Ölgen soñ şairge cennette yer köstergenler// O ise, «Ah, qayda benim Vatanım!» degen// . Bu ulu türk şairi Nazım Hikmetniñ sözleri.

Kene küçük obzorımızğa qaytayıq. Müellif Ecip Caferniñ «Vatanğa avdet» adlı küçük bir şiiri için degil, ondan da evel şu mevzularda yazğanlar için hatırlatmaq istedim bularnı.

Bizge malüm olmağan Ecip arqadaşımız şu şiirçigini yazarken, neler tüşüngenini, neler aytmaq istegenini özü de bilmey. //Uzaqlarda közüm qaldı// Ana-babam, soyum qaldı// Candan aziz dostum qaldı// Qırq dört yıllık ömrüm qaldı//, denile birinci dört satırda. Soñunda şiir «Yeñlerni çıрмаñ, dostlar// Tabanlarnı yağlañ, dostlar!// İşlegenler bahtlı olur// Baba Yurtun quruñ, dostlar!// satırlarinen bite. Biraz istihzanen aytacaq olsaq, bu yerde tek «Tabanlar niçün yağlanmaq» kerek olğanı añlaşılmaq...İşte, haveskârımıznıñ «Vatanğa avdet»ni al da oquñız.

Vatan, avdet, çıрмаñğan yeñler, yağlanğan tabanlar. Aceba, bu Vatan mevzusımı?

Qıymetli oquyıcılar, kimge yımşaq batar, kimge ağır, degendayın, yalñız bir qaç manzumeler haqqında samimiy fikirimizni bildirdik.

2008 s. oktâbr.

TERCİME ALEMİNE DALARKEN

Hiç bir til hocası, — akademik olsa bile, —
til baylığını sizge tercime bergeni kibi
berip olamaz...

«Tercime — qalem içün «qayraqtaştır»»
maqalesinden.

Saygılı oquyıcımız, Fuzuliniñ beñzersiz bir eseriniñ (Söhbetü'l-Esmar) bu yerde tuvğan edebiyatımızniñ meşur qalemi, şair Şakir Selimniñ 2006 senesi qırımtatar tiline yapqan mükemmel tercimesini taqdim etemiz.

Bu eserniñ zemaneyiy qırımtatar edebiyatınıñ parlaq sıması, olğan şairimiz Şakir Selimniñ 2012 yılında qayd etilecek 70-nci doğum yılına bağışlanğan edebiy tedbirlerniñ ziyneti olacağına ümüt etemiz.

Şakir Selim qırımtatar nazmiyetiniñ belli vekili, usta tercimanı ve körümlü cemaat erbabı olaraq hayatı boyunca bir sıra salmaqılı eser yaratıp, tercimeler yaptı.

Şairniñ qadim ve zengin Şarq nazmiyetiniñ meşhur divan şairlerine hayran olğanı malümdir. Şakir Selim islâm âleminiñ belli isimleri olğan Cevheri, Nevai, Nefi, Nesimi, Fuzuli kibi müelliflerniñ eserlerini ezberden bile ve oquy edi. Olarnıñ ana tilimizge ve dünya tillerine yapılğan tercimelerine diqqat ete ve qıymet kese edi.

«Eyi şair ya ki nesirci olabilmek için bizim yaş istidatlarımız dünya klassiklerini, hususan Şarq nazmiyeti klassiklerini eserlerinden haberdar olmaq kerekler. Bular bizim ortağ türk ve ortağ Şarq medeniyetimizni mirası ki, qırımtatar edebiyatı temelleri de bu esaslar üzerine qurulğan», dep qayd ete edi Şakir Selim.

Şair, Fuzuli tercimesi üzerinde çalışırken original metinden uzaqlaşmayıp, azeri unsurlarını, farsça vurğularını, şarqiy dünyabaqışı ile mentaligini gayıp etmeden, devir hususiyetini güzelliğini muhafaza etmege başardı. Ve Fuzulini kimi aqıllı, kimi ayneci, kimi ise maqtançaq meyvaları bizge dünya sırlarını, öz iç alemlerini qayğılarını qırımtatarca añlatalar.

Bularnı ana tilimizge ve tuvğan edebiyatımızğa siñdirgen — Şakir Selimni usta qalemidir.

Dr. Leniyara SELİMOVA FUZULİ
Söhbətü'l-Esmar
Şakir Selimniñ tercimesi

MEYVALAR SUHBETİ

Bar eken çoq rivayet bilgen kişi,
Rivayetler söylemek eken işi.

Rivayetler deryasında yüzgende,
Hikâyetler sahrasında kezugende,

Söz cevherlerin nizamle tizmiş,
Ve bu eda ile haberler bermiş.

Ki, bu itibarlı mühterem kişi
Aqıl-idrak ile parlaq iç-tışi.

Her şeyden haberdar, oqumış herif,
Yoq eken o bilmez til ya da harif.

Bir kün kökke hamel ayı kirgende,
Qoy burcı da devr-ü devran sürgende,

Her bir şeyni öz emrine alğanda,
Çevre etraf gül-çeçekke tolğanda,

Tolıp-taşıp her tarafnı kezugende,
Yüreginde tazelikler sezgende,

Bir tavrul devrilgende zemanе,
Ayrıca bir fasl kirgende cihane,

Hayal qapıları artqa sürüldi,
Cansız nebatatlar birden tirildi.

Peyda oldı yeşillikler, çimenler,
Ösümlükler kiydi yeşil kölmekler.

Lâle gül «mey qadehsi»ni köterdi,
Yüregine taze sevinç ketirdi.

Nargüz közün açıp bağçağa kirdi,
Bir baqışle bayğınlıqtan iridi.

Gerdan açıp melevşege oldı zar,
Bir neşei meyle oldı o humar.

Ğonce yaqasını açıp taşıladı,
Bülbül onı körip sayrap başladı.

Bağ içre açıldı qırmızı-al gül,
İnce ses nalesin başladı bülbül.

El-qıssa ki, yeşillendi çimenler,
Hoş ve taze kiyindi yasemenler .

Bu levhanı seyir eterken bol-bol,
Seyir etici bağ tarafqa tuttı yol.

Bağçe içre adımların atqanda,
Meyvalarğa pek suqlanıp baqqanda,

Ne körsin ki, çeşit türlü yemişler
İftiharnen özün maqtay emişler.

Alıça özünce şukran eterdi,
«Men kibi dünyada kim bar ya? — derdi. —

Yorğunlıqqa tek men şıfa beririm,
Ağız ağuvlansa sefa beririm.

Mendirim baş ağrısını toqtatqan,
Halq bu sözni, ebet, tüşünip aytqan».

O, lafını şu sözlernen bitirdi,
Ve Erikniñ açuvını ketirdi.

Alıçağa söyledi ki: «Ey, sen, zar,
Maqtanasıñ, yoqmı sende namus-ar?

Turşudan da beter ekşidir dadıñ,
Meyvalar arasında saqattır adıñ!

Aşağanda seni qamaşır tişler,
Sağlam adamğa da çoq ziyan işler.

Seni aşāğanlar tozar ve azar,
Şunıñ içün saña şikâyetler bar.

Ol bizni yaradan Qadır-i Mevlâm
Adlandırmuş meni dep: Aliy meyva.

Dervişlerday darqaldım men dünyağa,
İnci kibi saçıldım biñ-bir yanğa.

Gâh yeşildir tösüm, gâh erğuvani
Gâh aqçildir, gâh şafran-zaferani».

Onıñ sesin eşitip qaldı Kiraz,
Ve bildirdi oña böyle itiraz:

«Ey, nakes-sefil, baq, utanmadıñmı?
Vicdan ateşinde sen yanmadıñmı?

Başqalarını nazarıña ilmeysiñ,
Maqtanuvda qararıñnı bilmeysiñ.

Seni aşāğanlar tapmaz durüst hal,
Künde üç kere kerek olur bal.

Şu lezzetsiz damıñ meni öldürdi,
Senden eyi olduğımı bildirdi.

Çeşitlerim kibi yoqtır hiç cevher,
Cismim kibi de yoqtır hiç bir gevher.

Gâh Zöhre yıldızım, gâh Müşteriyim,
Gâh melekim, gâhu sanki periyim.

Servi ağaçıday tüzdir budağım,
Sevmek, sevimektir ki iştiyaqım».

Zerdali eşitti, bir na're urdı,
Kiraznıñ lafına yaman quturdı.

Dedi ki: «Qadri yoq meyva — bu sensiñ!
Bir tamçı suvsıñ ve qarğağa yemsiñ!

Vay sen namusu yoq, vay sen utanmaz,
Böyle ayıbın kimse maqtanmaz!

Bir tamçı suvsıñ sen ve bir çegirdek,
İşiñ — yeyenlerge tek ziyan bermek.

Bağçevan baqmasa, qurıp qalarsıñ,
Ahır-soñu olarğa ziyan-zararsıñ.

Mevlâmız dünyanı eterken bünyad,
Zerdali, dep maña qoyğan eken ad.

Zümrüt kibi yeşil olurım başta,
Soñra bedenim yıltırar taşday.

Qurutsalar eger meni bağbanlar,
Daima isterler yolcu kervanlar.

Qayda alıp ketseler, men azizim,
Qayda bıraqsalar da hep temizim».

Alma Zerdaliniñ eşitti sözün,
Açuvlanıp cekirdi tutalmay özün:

«Ey, qarnı veremli, köküsi açıq,
Vay urbası tozlı, lezzeti balçıq!

Hasiyetiñni sen yahşı bilesiñ,
Maqtanıp, özüñni külkü etesiñ.

Kim seni aşasa, qursağı şişer,
Belâ deñiziniñ içine tüşer.

Sensiñ belâlarınñ çeşitli derdi,
Bundan başqa insağa ne fayda berdiñ?

Qadır Mevlâm meni pek sevip-sayğan,
Ve benim adımın Alma dep qoyğan.

Hem çehreme bergen qızılıq renki,
Bedenime bergen atlas-frenki.

Menden de qadimiy bir yemiş yoqtır,
Meni yâr yanağına oşatqan çoqtır.

Eki nazlı yarıñ yırı mendirim,
Aşq göñülleriniñ sırı mendirim.

Vazife taqdimime hiç de söz yoqtır,
Meni yâr vafına oşatqan çoqtır.

Aşq-maşuqların qavuştıram men,
Oların dertlerin savuştıram men.

Bayram sofrasında meyva taciyim,
Qalğan meyvaların körip acıyım.

Meyvalar içinde qıralı – benim,
Sofrada birinci sıralı – benim.

Qoqum adamğa iştiha ketirir,
Diğerin istemey, çetke iterir».

Alma ağız yapmay maqtana edi,
Armut yüzün açıp, oña şay dedi:

«Ey, sen, dar-dünyanın fesad-yalanı,
Laf berüvde misli hoppa şeytanı!

Ger seni böyle seve ekenler,
Neçün saña «alma» degenler?

Yahşı şeyge «al» dep aytarlar,
Yaman şeyge baqmay qaytarlar.

Zeval körmez Hazreti-Ma'bud
Ad qoydı ki maña dep Armut,

Hem de berdi maña yahşı hasiyet,
Hem de hoş dadıma çoq-çoq afiyet.

Her hastağa şifa berem men,
Her zayıfqa sefa berem men».

Armut maqtanırdı sallap dalını,
Bilmese de vazifesin, halını.

Onıñ sesin birden eşitti Yüzüm,
Qızgınlaşıp açtı yuqulı közün.

Kendi felsefesin bir kitap etti,
Armutqa köz taşlap şay hitap etti:

«Ki ey, renkiñ sararmış hastalığıñdan,
Başıñ da salıñgan zayıflığıñdan.

Sen de öz başıña tabip oldıñmı?
Şu biçare hastalarğa nasip oldıñmı?

Sen başta özüñe ilâc-derman tap,
Soñra başqalarğa olursıñ bir hap.

Tazbaş da bir tabip olurdı, aysa,
Saçın östürmege bir ilâc tapsa.

Evvel özüñe araştıır deva,
Ondan soñ hastağa berirsıñ şifa.

Nur ile açılğanda zulmetniñ yüzü,
Mevlâm maña ad qoydı deyerek Yüzüm.

Berdi maña türlü çoq hasiyetler,
Lütf etti maña çoq afiyetler.

Qurutıp meni eteler kişmiş, –
Meyvalar içinde lezzetli yemiş.

Menden yapılır çeşit renk şarap,
Az içken sevinir hem olmaz harap.

Saqılar meclisiniñ güzel vefasım,
Şeñ toplaşuvlarınıñ keyfi-sefasım.

Turşunen til tapışqan da benim, men,
Helva ile añlaşqan da benim, men».

Ayva bu laflarnı dinlep qaradı,
Açuvından beti solıp-sarardı.

Yüzümge dedi ki: «Ağzıñnı qapat!
Safsatañnı dinlemege yoq mende taqat.

Her ne medhiyege bardır bir qarar,
Öz başıña maqtanuvıñ özüñe zarar.

Eger bir kimsege şarap içirseñ,
Bir qadeh şarapnen hem sevindirseñ,

O şadlıq üstüne basıp kelir ğam,
Ğam üstüne ğam kelir bir tamam.

Evvelâ onı hastalıq yıqar,
Soñra da adı yamanğa çıkar.

Aşağan yemeği çekişüv olur,
Şadlığı-sevinçi dertlerge tolur.

Çevrilse eger nimet kederge,
Onı yeyenlerni kirsetir yerge.

Bu zorluqları yeñsin, dep, ey-vah,
Yaradan maña ad qoymış: Ayva!

Eñ güzel renk ve güzel dam mende,
Eñ güzel lağap, hem hoş nam mende.

Mis qoqumnen tolu bağ-u bağçeler,
Yaşağan menzilim dağ-u dağçeler .

Ve alıp keteler çeşit diyarğa,
Hediye eteler sevimli yarğa».

Ne var ki, öz-özüni maqtardı Ayva
Narınc dayanalmay oldu tez peydah.

Ayvağa seslenip, dedi ki: « — Ey, zar,
Laf etme, yoq eken sende namus-ar.

Tüsün sararmıştır nefret ve kinden,
Haberin yoq eken meger özüñden.

Sögüşnen añalar seni insanlar,
Tıgız ve qattısıñ, aşap olmaylar.

Qursağın qurt tolu, bürşük, qurusın,
Meyvanın aşşağ soyundan birisiñ.

Maqtanuvıñ seni mashara eyler,
Lezzetu-damıña hep lânet deyler.

Gece ve kündüzni yaratqan Allam,
Narınc dep ad bergen maña, eyvallah!

Bağışladı maña dülber bir urba,
Maqtansam da, vallah, lâyıq yerim bar.

Yüz şükür eterim ol Hudayğa men,
Fahrlansam yeridir böyle urbamnen.

Tek maña yapmıştır böyle eyilik,
Kimsege bermedi böyle güzellik.

Şeklimni qapattı mahsus örtünen,
Şunıñçün insağa sevinçliyim men».

Narınc ağızından tamar edi bal...
Birden onıñ sesin kesti Portaqał.

Sözge kelip dedi ki oña: «-Ey, sefil,
Maqtanır ekensin, maqtanmağa bil!

Bir eşşek üstüne yapsalar da çul,
O çul nağışlı olsa da gül-gül,

Eşşekniñ zevalı hiç de kem olmaz,
Eşşek eşşektir ki, hiç adam olmaz.

Ol Qadır-i Mevlâm evelden duyğan, —
Adımın Port-aqay deyerek qoyğan.

Yemekler içinde lezzetli Şahım,
Yemişler içinde men Padişahım!

Meyva bağçasınıñ başı men olam,
Sofralarınıñ lezzetli aşı men olam.

Taze ve qoqulı şıralıyım men,
Her keske örnek-sıralıyım men».

Bularnı tebessüm ile diñlep Nar,
Ağız açıp dedi: «Mende de söz bar, —

Birisi renk-tüsü ile maqtana,
Dığeri urba astına saqlana...

Aceba, nedir bu boştan-boş laflar,
Olarda ne mana, ne de mantık bar.

Tek renknen olsaydı işve ile naz,
Çiçegim renkinden kimse ozalmaz!

İnsan güzelliğe eterse emel,
Bütün güzelliğe mendirim temel.

Kendimni bir zaman kendim maqtamam,
Hal-hayatımni da maqtap añlatmam.

Ki namu şerefim dünyağa belli,
Adım ve lağabım Rumman cennetli.

Dünya meyvaları maña ne nisbet?
Çünkü ösken yerim – bir bağ-u cennet.

Narıncıñ, Turuncıñ – ırğatlarımdır,
Ayva, Almalarıñ – hizmetkârımdır.

Her danem tögerek qırmızı lâldir ,
İnci-cevher içün hayretli haldır».

İşte, Nar özüni şöyle vasf etti,
Bağçada sesini Hurma eşitti.

Açuvlanıp o da ayaqqa turdı,
Qahr ile Nargâ yüzünü burdı:

«Ey, cennet bağından urıp çıqqan qan,
Hiç bir şey degilsıñ yanımda, inan!

Peyğamberlerniñ aşısı mendirim,
İftar yemeginiñ başı mendirim.

Meşhurım İranda hem de Arapta,
Yerimdir daima şühretli safta.

Mekke, Medinede, Mısırdı, Şamda,
Seyyahım cenüpte, seyyahım şarqta.

Menim ad-vasfımnı bilmegen yoqtır,
Şunıñçün dünyada dostlarım çoqtır.

Yolcuyım haq dinge sarılğanlarğa,
Hem oğursızlıqtan ayrılğanlarğa.

Qabrıstan yanına meni saçalar,
Şehitler öz sırın maña açalar.

Sevgili qabrine meni sürterler,
Çeşit diyarlarğa bahşış eterler».

Hurma maqtanuvın bitirgen demde
Biñ açuvnen nâre urdı Badem de.

Hurmağa dedi ki: «Ey, dünya tozı!
Vatanıñ barmı ya, sen kimsiñ özüñ?

De bağdatlısıñ sen, de isfahanlı,
Anda-mında köçüp yürgen biralqı!

Maqtanuv babında haddiñden aştıñ,
Olğaniñdan artqaç köpürip-taştıñ.

Mına, meni alayıq, çoq hisletim bar,
Amma, maqtanmağa etem namus-ar.

Damım helva kibi lezzetli, yağlı,
Hem alçaqgöñüllim, ağızım bağılı».

Fıstıq bunu eşitip, ağızın açtı,
Sıradan qalmayım, dep, oña sataştı:

«Seniñ saranlıqtan ağızıñ bağılı,
Tamırıñ yaramay, tayinsiz aslıñ.

İnsağa bir zerre cümertliğıñ yoq,
Daneleriñ qadar saranlığıñ çoq.

Sen nice-nice tişlerni qırdıñ,
Her zaman qızğanıç taş olıp turdıñ.

Mevlâm bu dünyağa berir eken nur,
Fıstıq dep maña bir ad qoyupdır.

Dülber ağızımnı ğonceday açam,
Danelerimni istegen kişige saçam».

Bunı eşittiler Şeftali, Fıstıq,
Eşittiler Cida, Kestane, Fındıq.

Eşittiler Unnab, Dut hem de Vişne,
İncir, Limon, Ceviz şaştı bu işke.

Künümüzniñ belâsı, afat zemanı, –
Her biri özünce söyler efsane.

Şeftali diyerdi: – Men Padişahım,
Fıstıq ise: – Yıldızlar içinde Mahım.

Ceviz diyerdi ki: – Hüsrevdirim men!
Fındıq diyerdi ki: – Serverdirim men!

Limon dey: – Menim bu bağçada Mahmud!
Meyvalar sultanı – benim! – dey Armut.

Ceviz ki diyerdi: – Men Pehlevanım!
İncir qıçırırdı: – Cansızğa – canım!

Unabi diyerdi: – Tek men güzelim!
Qızılçiq diyerdi: – Saña beñzerim!

Dut bir şey tekrarlay olıp papağan,
Öyle ki şamata, dayanılmaz can.

Kördi ki, bağçağa kirgen o adam,
Bu çirkin qavğada yoqtır hiç bir dam.

İstirahat içün kelgen edi o,
Keyf almaqçün bağçağa kirgen edi o.

Kördi ki, bağçada yoq edi lezzet,
Yoq edi mında hürmet-u izzet.

Ketecekte tüşip başqa bir yolğa,
Apansızdan közü tüşti bostaŃa.

Mında da aynı şu dava keterdi,
Öz-özün maqtavlar canğa yeterdi.

Eylerdi Hıyar şükri-şukrane,
Ki söyler: «Dünyada benim yekâne,

Damımdan göñülniñ sertliğı keter,
Meni kim aşasa, dertleri biter.

Mendirim her hangi dertlerge hekim,
Men kibi melhemci hiç yoqtır belkim».

Bu saçmanı Kermek eşitip qaldı,
Birden yaramadı ğaripniñ halı.

Yüz tuttı Hıyarğa: «Ey, sen, «cevakâr»,
Añlamayım, senden insanğa ne kâr?

Ne lezzetiñ bar, ne güzel adıñ,
Qart ögüz eti kibidir tadiñ.

O medhiyelerge degilsin lâyıq,
O vasıflarğa menim muvaffıq.

Hasta kişilerge men şifa berem,
Hem qalp-yüreklerge men sefa berem.

Kiçkene olsam da, büyük sabırım,
Her bir yorğunlıqni tenden alırım».

Kermek efsanesin eşitip Qarpız,
Vucudı üşüdi — oldı sanki buz.

Bir na're çekip attı, quturdı,
Deñiz kibi qaynap, taştı köpürdi.

Dedi ki: «Sendeki bu hasiyetler
Men kibi mühterem zatqa muyesser.

Sine-köküslerge sefa berem men,
Közlerge de nur-culâ berem men.

Safra, hararetke derman-devayım,
Baş ağrısına da acep şifayım.

Damım hoştır, renkim kırmızı-ahmer ,
Suvım kerçekten de sevaplı Kevser «.

Qarpız öz vasfını añlatqan zaman
Qavun da tilini çıqardı aman.

Bermişti Qarpızğa vezaretlikni ,
Kermekke — menseb-i nezaretlikni.

Hıyarğa bergendi mulâzimlikni,
Kermekke — adiy bir hizmetçilikni.

Qavun bostancığa berdi bir emir:
«Olarnıñ cezasın yerine ketir!» —

Terisin sıdırttı soyup Hıyarnıñ,
Aldırdı elinden bar ihtiyarın.

Kermekke yandırdı hem bir-qaç şamar,
Parça-parça etip, dedi: «Coyul, bar!»

Qarpızni mahkeme etmey qapattı,
Şemameni de çetke fırlattı.

Dedi ki: «Mendirim siziñ babañız,
Bostan meclisinde yek padişañız.

Meclis azaları benim elimde,
Taqdir-yazıları benim emrimde.

Maña sadıq olıp kim de keçinse,
O dünyada yeri cennettir ance.

Güzel ve hoş qoqum çın miske beñzer,
Ne misk ki, belki de kerçek misğamber.

Şırın-büllür Kevser suvını maña,
Biñ şükürler olsun, bermiştir Allah!»

El-qıssa ki, Qavun öyle maqtandı,
Qararın qaçırıp, hadden aşqandı.

Köterilmek içün belin qayırdı,
Üzülip, örkenden başı ayırıldı.

Bunu körgeñ sima çoq şaşa-şaşa,
Ahır-soñ bostannı etmeyip temaşa,

Bildi ki, zamanda yoq eken vefa,
Dünya sevgenler çoq çekerken cefa.

Kimse bu dünyada hiç rahat olmaz,
Kimseniñ közü ve nefsi toymaz.

Bildi ki, bu dünya kerçekten fani,
Terk etti lezzetli bağı-cihannı.

Yoq eken dünyanıñ tayanç-medarı,
Yoq eken kimsege hiç itibarı.

Birisini eyler sahibi taht-tac,
Ol birisini eyler oña muhtac.

Leylâğa bermiştir al yanaq gülgün,
Qays onı körüp olmuştır Mecnun.

Mislsiz dülberlik bermiş Yusufqa,
Mübtelâ olmuştır oña Zuleyha.

Sınırsız güzellik bergen Arzığa,
Böylece Gamberni oña bağlağan.

Bu qadim dünyanıñ vefası yoqtır,
Qayğısı, kederi, cefası çoqtır.

Літературно-художнє видання

ШАКИР СЕЛИМ

КОЛЬ ТИ ПОЕТ

Поезії.
Збірник обраного
(Кримськотатарською мовою)

Упорядник, редактор видання:
Селімова Л. Ш., кандидат філологічних наук

Художники: Трасінова Л., Трасінова З.
Переддрукарська підготовка: Лемешко К. О.

Підписано до друку 10. 03. 2014 р. Формат 84х108 1/32.
Папір офсетний 80 г\м². Друк офсетний.
Гарнітура Book Antiqua.
Умовн. друк. арк. 12,81. Наклад 500.

Видавництво «ДОЛЯ»:
Україна, Автономна Республіка Крим,
95022, м. Сімферополь, вул. Виноградна, 22
E-mail: vbasyrov@mail.ru
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру
суб'єкта видавничої справи ДК № 343 від 23. 02. 2001 р.

Віддруковано у ООО «Форма»